

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Seder Rav 'Amram Ga'on z.l.

Amram ben Sheshna

<וואג> אנשש ןב םרמע

Warszawa, 625 = 1865

וואג םרמע בר רודס

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9755

סדר רב עמרם גאון

א

עמרם בר ששנא ריש מתיבתא דמתא מחסיא, לרבינו יצחק ברי' דמרנא ארבנא שמעון חביב ויקיר ונכד עליו ועל ישיבה כלה. שלום רב מרחמות השמים יהי עליך ועל זרעך, ועל כל החכמים והתלמידים ואחינו ישראל הסרוים סס, שאו שלום מומו ומן רב צבא אב בית דין ישראל, ומן אלופים וחכמי ישיבה ובני ישיבה שלנו ועל עיר מחסיא, שכלם בשלום חכמים תלמידים, ואחינו ישראל הסרוים כאן, שתמיד אנו שואלים בשלומכם וזוכרים אתכם בזכרון טוב, ומתפללים בעדכם ומצקקים רחמים עליכם, שירחם ה"ה ברחמיו הרבים, ויגן עליכם ויגיל אתכם ויכל לרה ומק ומכל חולי ומכאוב ומשלטון רע, ומכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם, וימלא ברחמיו הרבים כל משאלות לבכם. שגר לפנינו רבינו יעקב בן רבנא יצחק עשרה זהובים שסגרת לישיבה, ה' שלנו וה' לקופה של ישיבה, וזיינו וזרכנו אותך ברכות שיתקיימו כך וזרעך וזרע זרעך. וסדר חפלות וזרכות של שנה כלה ששאלת, שהראנו מן השמים, ראינו לסדר ולהשיב כמוסרת שבידנו כתיקון תנאים ואמוראים. דתניא ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ובגמרא דארץ ישראל גרסינן הכי, תניא בשם ר' מאיר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מלות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, אל תקרא מה אלה מאה. ודוד מלך ישראל חקן, כשהודיעו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום, עמד וחקן. ונראה הדבר שנסתכחו ועמדו תנאים ואמוראים ויסדום. וסדר אלו מאה ברכות כך השיב רב נטרונאי ב"ר הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא לבני קהל אליסאנה על ידי מר רב יוסף מאור עינינו, לברך כל אחת ואחת בשעתה אי אפשר מפני טופת ידים העסקניות העשויות למושם, אלא כשיעור משנתו רוחץ פניו ידיו ורגליו כהוגן, לקיים מה שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל, וכל יחיד ויחיד חייב בהם. ומנהג² כל ישראל בספרד היא אספמיא כך היא, להוילא למי שאינו יודע שליח ליבור, כהשיב³ רב נטרונאי בר הילאי:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נשילת ידים:
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות:

אלהי נשמה שנתת בי טהורה. אתה יצרתה. אתה נפתתה בי. אתה משמרה בקרבי. אתה עתיד לישלה ממני ואתה עתיד להחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך אדון כל המעשים. ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הנותן לשכוי בינה להבין בין יום ובין לילה:
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי.

ברוך

(1) עיי' שו"ת ברכה להגה"א שס"ס ברכי יוסף סמן ד' אות כ' דין כ"ג שמתנא דברים הללו נקט סרע"מ.
 (2) מונא כמנסיג אות א'. (3) אולי נ"ל כך השיב.

וידבר ה' אל משה לאמר. צו את בני ישראל וגו'. עד רוח נוחח לה' :
 ובסבת מוסיק⁸ וביום השבת שני כבשים וגו'. עד על עולת התמיד ונסכה .
 וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות :
 איזהו מקומן של זבחים וגו'. עד ואינו נאכל אלא צלי. ר' ישמעאל אומר
 בי"ג מדות התורה וכו'. עד עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם :

וסדר שכתבו לקרוא צנו ולסנות באיזהו מקומן ולדרוש בר' ישמעאל, כך מצינו
 בשאלות ותשובות, וכך מנהג כל ישראל באספמיה. וראוי מניין דלומר
 (קדוש ל) רב ספרא משום ר' יוסע בן חנני מצי דכתיב ושנתם אל תקרא
 ושנתם לאל ושלתם. לעולם ישלם אדם שנתיו שלים במקרא שלים במשנה
 שלים בתלמוד, ומקסיין מי ידע שניא כמה חיי, ומסיין לא לריכי ליומי⁹. ודקא
 תקינו מדרש הלופי תלמוד, דגרסיין בפרק מצימותי (דף י"א ע"ג) אומר רב יהודה
 אומר שמואל הסכים לקרות קודם שיקרא ק"ם לריך לברך, לאחר שקרא ק"ם
 אין לריך לברך שכבר נפטרה באהבה רבה. ורב הוננא אומר למקרא לריך לברך
 למשנה אין לריך לברך. ר' אליעזר אומר אף למשנה לריך לברך לתלמוד אין
 לריך לברך, ר' יוחנן אומר אף לתלמוד לריך לברך* אומר רב חייה בר אשיאן
 זימנין סגיאלין הוה קאימנא קמיה דרב לתנניי בספרא דבי רב. הוא תורת
 כהנים. ומקדים ומסי ידיה [ובריך] ומתני לן :

ומאן דמנח תפלה של יד מברך

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין :

ועל של ראש מברך

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו [על מצות תפילין] :

וכד מוכסי בטלית אפילו מנח זימני מברך,

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעמף בציצית :
 וכן נמי בסוכה. ודוקא צימנא אכל בליליא לא שאין מנחת לינית חלא
 ציום, וכן בתפילין כל זמן שמייתן מברך עליהם. חנא כסהוא מניח מניח של יד
 ואח"כ מניח של ראש, וכסהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד. ומנחת תפילין
 אינה בלילה ולא בשבתות ולא בימים טובים :

לעולם¹⁰ יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר.
רבון כל העולמים לא על צדקונו אנתנו מפילים תחננונו לפניך כי על רחמיך
 הרבים, מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה ישענו מה כחנו מה גבורתנו.
 מה נאמר לפניך ה' אלהינו הלא הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו ותכמים
 ככלי מדע וגבונים ככלי השכל. כי כל מעשה דינו תהו וימי חיינו הבל לפניך ומותר
 האדם מן הבהמה אין כי הבל הבל. אבל אנתנו עמך בני בריתך בני אברהם אהבך
 שנשבעת

⁸ המנסיג בלוח ע"ז הסוג על זה, שאין להסיר קרבן מוסף עם תמיד ס"ס, ור' בעל הטור ס"ס מ"ח הסוג
 על דבריו ועו' ב"י * ⁹ ע"י בקדושין ל' בתו' ד"ס לא לריכי שמכיל סדר ר"ע. ¹⁰ בעור סו' מ"ז
 ראיתי בסדר"ע אחר שכתב משנת א"ג זכרייתא דר"י וכו' סדר וכתב לעולם יסא וכו', כמו שהיא לפנינו :
 * נוסחתו נגמ' הגי' בשמיים רבים, ובלאמת רבו בשמיים נגדסת שמועה זו, ועו' כס' ב"ג :

לתפלת המנוחה דליכא למויקס אשיעורא, אי נמי לק"ס דשחרית היכא דליכא תקנת אחרים, אצל היכא דליכא מידי תיקון, כיון דהאי סכים ודוחיקין לא סכים ספיר דמי לעכוזי. אצל צסאר יומי אסור למיפק לאורתא ומקמי ק"ס ותפלה. דא"ר דינוי צר אבין (גריכות י"ד ע"א) אמר רב ינחם צר אשיאן אסור לנאח לדרך¹⁷ קודם שיתפלל שגא' נדק לפניו יהלך ויסס לדרך פעמיו, וק"ס ותפלה כהדדי ניכו: ודקא אמרינן אסור לאשחטויי צין ישחבא לפריסת שמע¹⁸ הני מיולי דלא לרכי לצור ניכו. אצל לרכי לצור או לנורך מי שבא להספרנס מן הצור וצבו למויפסק ל"י נדקס, איסורא ליכא. אצל לבתר דמשחטי לרכייו קאים שלוחא ומקמי דלימא צרכו פתח הכי:

ותגדל ויתקדש שמייה רבא, אמן. בעלמא די ברא ברעותיה. וימליך מלכותיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב, אמן, יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך, אמן. וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקלם שמייה דקודשא בריך הוא. לעילא מכל ברכתא שירתא תושבתתא ונחמתא דאמיון בעלמא ואמרו אמן:

(קדיש ליחיד על הכל יתגדל וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הב"ה. בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא.

ברצונו וברצון כל עמו ישראל. צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם, קדושתו על כסא הכבוד וקדושתו על החיות, ובכן יתקדש שמו בנו לעיני כל חי ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, ונאמר שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו, ונראהו עין בעין בשוכו אל נהו, כמו שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר. ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר. ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. וזכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם הבה. קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה. ה' הפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. אמר ר' ישמעאל סח לי ססגניר שר הפנים ידירי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא לישראל. ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויורדות עלי, אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה, אמר לי בוא ואכניסך ואודיעך מה נגנזו להם לישראל עם קדושים. הפשני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגנוי גנזים ולאוצרות, נפל הפנקסין ופתח והראני אגרות כתובות מצרות משונות זו מזו. אמרתי לו הדר זיוי הללו למי. אמר לי לישראל, אמרתי לו ויכולין ישראל לעמוד בהן. אמר לי בוא למחר ואראך צרות משונות מן הראשונות, למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני אשר לשבי לשבי ואשר לרעב לרעב ואשר לבוזה לבוזה. אמרתי לו וכי ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום מתהדשות עליהם גזירות קשות מאלו, וכיון שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וענין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. מי לא יאדיר למלך האדיר, מי לא יברך למלך

¹⁷ כנוסחתנו הג' לעשות תפלו, ועי' בפסקי ברכות נחמ"י מטראני שנוסחתו ג"כ לנאח לדרך. ¹⁸ מונח בעור סי' נ"ד, ועי' בשו"ת ברכה סי' נ"ז מה שמוסף כזה ומסיג על סד"ט. ע"ש באורן:

ולפני ישיבה ¹⁹) שאין דרכן של בני ישיבה לספר, אומרים ברכו ואין לריך לומר יתגדל. וכפי אומר רב נחשון ריש מחיבתא:

בריעות שכורעין בקדים. כיון שאמר יתגדל ויתקדם שמים רבא כורע, בעגלא ובזמן קריב כורע, יתברך וישתבח כורע, שמים דקודשא צריך הוא כורע, עושה שלום כורע, ושל רשות היא. והללו חמס כריעות כנגד ארבע שמות* שיש בפסוק כי מוזרח שמש עד מצואו גדול וגו', ואמן יהא שמים רבא שטוין כיחד למה כנגד גדלו לה' אחי ונרוממה שמו יחדו. ולפני ישיבה אין אומרים ויתקלם לא מפני שהוא גנאי²⁰ אלא כך שמענו מאבותינו שהיו אומרים חייב אדם להזכיר כאן שצטט דברים משצחו של הקב"ה כנגד שצטט רקיעים, מי שאינו אומר ויתקלם כיון שאמר יתברך ואמר שסה הרי כאן שצטט, והאומר ויתקלם כיון דמפסיקין בצאמן דיתברך לריך סיהיו שצטט, ואין טעות לא ביד זה ולא ביד זה:

ופותח עליה לצור ולומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך וכו' רצון קנייתם וכו' .
עד ברוך כבוד ה' ממקומו:

(קדושה ליחיד כיון שיגיע לבגת רוח אומר .

נהרי שמחה. נהרי ששון. נהרי גילה. נהרי רצון. נהרי אהבה. נהרי רעות. משתפכין ויוצאין מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשערי גתיבות ערבות רקיע, מקול נגון כנורות חיותיו, ומקול רנת תופי אופנים, ומקול זמירות צלצלי כרובין, מתגבר ויוצא הקול בקול רעש גדול בקדושה, בשעה שישאל אומרים לפני קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, אמר ר' ישמעאל שלש כתות של מלאכי השרת אומרות קדוש בכל יום. כת אחת אומרת קדוש, וכת אחת אומרת קדוש [קדוש]. וכת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והאופנים וחיות הקודש עונים אחריהם, ברוך כבוד ה' ממקומו:)

לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי וקיים רם ונשא [זמירות] יאמרו ותשבחות ישמיעו כי הוא לבדו פועל גבורות וכו', המחדש טובו בכל יום תמיד וכו', עד לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות:

אמר אדוננו סעדיה אסור לומר, ואור חדש על ליון תאיר, בצרכה זו, מה טעם לפי שאין לנו מצרכין על האור העתידי להיות לימות המשיח, אלא על האור שאנו רואין בכל בקר ובקר, כענין שאנו מצרכין בערב המערבי ערבים, אבל אם בא לומר מוטיא סם שמים לבטלה. והבי נמי אומר אדוננו סעדיה ראש ישיבה זכר אדוננו לצרכה. יחיד הפורס על שומע כיון שאסור לומר קדושה בפמות מעשרה, כדקיימא לן כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה, ואי אפשר לו נמי לפתוח בצורה קדושים שכיון שהתחיל אסור לגמור, אלא מצרכך כך. **ברוך** אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל. המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים, טובו מחדש בכל יום תמיד מעשה

בראשית

¹⁹) במנסיג אות כ"ה מסיים ומ"ג נהגו העולם לאומרו אף כשאין מספרין. ²⁰) כמו וקלסם לכל הארצות (יתוקאל כב), כי יש לשון שבת כמו והוא במלכים יתקלם (תקוק א'), במנסיג אות נ"ח. (* אולי נ"ל חמש שמות, ורצוני שפסוק זה מלא ג' פעמים שמי וס' נבאות.

בראשית, כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות:
 אהבה רבה אהבתנו וכו' ותלמדנו חוקי חיים כן תחננו. אבינו אב הרחמן וכו', והאר
 עינינו במצותיך ודבק בלבנו תורתך ויחד לבבנו ליראה את שמך וכו' כי בשם
 קדשך הגדול והנורא במחנה וכו', ורחמיך וחסדיך אל יעזבונו נצח סלה ועד, והבא
 עלינו שלום מארבע כנפות כל הארץ והוליכנו קוממיות לארצנו כי אל פועל ישועות
 אתה, ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו לשמך הגדול באמת, ברוך אתה ה' הבורח
 בעמו ישראל באהבה:

הרי שחיס לפניה. וקורין ק"ש זכוונה וזה שמיט אזנים, וקרייתתה כל אדם כדרך
 דתן בית שמואל אומרין בערב כל אדם יטו ויקראו ובצקר יעמדו דכתיב
 ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרין כל אדם קורא כדרך, ומאי כדרך כי האי
 דתנו רבנן בית הלל אומרים שומדים וקורין יושבים וקורין עוסקין במלאכתן
 וקורין, ואוקימונה בפרק שני והיה אם שמוע ששמעו אצל בפרק ראשון מצטלין
 מלאכתן וקורין, ומדקא תני במתניתין בית הלל אומרין קורין כדרך, וקא מפרש
 בבבלייתא שומדין מטין יושבין עסוקין. לא שומדין דוקא ולא מטין דוקא ולא יושבין
 ולא עסוקין דוקא, אלא כי היכי דמתרמי ליה לאיגס, אי אזיל באורחא אורחא
 למיקם ולמקרי כי קאים, אצל לא [כולה פרשתא] דקיימא לן עד על לצד
 צעמידה, ואי גאמי אמידי כגון אזנים דאזנים ולא מוגני פרקיד כגון דמסתמויך
 לסטר ימיניה או לסטר שמואליה שרי ליה למיקרי ק"ש, אצל מפרקיד אע"ג
 דמלי אסור. ודאי כי אורחא דכוליה עלמא דעיילי לבי כניסתא ומכספין ויחצין,
 וקא אמרי פסוקי דזמרה כי יתבי, ופתחי ציולר אור וחיתמין ציולר המאורות
 והצורח צעמו ישראל כי יתבי ס, הכי נמי מייבעי להו למקרי ק"ש כי יתבי,
 והני דמתחזי דמתמירין אנפשיהו למימרא דמוקבלין מלכות שמים צעמידה, טעות
 ותעות בידם והדיוטיות וזרות ושטות זה, למה להו אשחבזשי כולי האי כבר קיימא
 לן הלכה כבית הלל בכל התורה כלה, ובכמה דוכתא גרסינן בגמרא בית שמואל
 לגבי בית הלל אינה משנה, ובכל פלוגתא דפליגי בית שמואל ובית הלל בכליה לא
 מתוקמא הלכתא כבית שמואל אלא בשתי², חדא בפירקין ואלו דברים שבין בית שמואל
 לבית הלל ז"ש אומרין מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים ובית הלל אומרין
 נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית. ואומרין עלה אמר ר' ינחק²² ז"ר
 חמונא אמר רב הונא זכויה פירקין [הלכה כבית הלל לבר מהא דהלכה כבית
 שמואל. תניינא] מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמואל אומרין יחזור למקומו ויברך
 ובית הלל אומרין יברך במקום שמכר, והלכתא כבית שמואל, מתרי תלמידי, ומדרבא
 בר בר חנה עדיפא מתרווייהו. דברים²³ הטעוין ברכה לאחריהם במקומן
 הויא פת. תליתא סוכה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, דקא אומרין אמר רב
 שמואל בר רב ינחק אמר רב הונא הלכתא לריבה שתהא מחזקת ראשו ורובו
 ושלחנו, אמר ליה ר' אבהו כמאן כבית שמואל, ואלא כמאן, איכא דאמרי א"ל ר'
 אבהו דאמר לך מני בית שמואל היא ולא תזוז מינה, אע"ג דאיכא אחקפתא

דכ"ג
²¹ כחוס' שבת דף כ"ה ע"כ ד"ה סדין גליית מובאים דברי רע"ג הללו. ²² במוסתהו וסי בר חנינא.
²³ דתה הויא לה מדברים הטעוים ברכה לאחריהן במקומם, כן העתיקו נס' המנכ"ג אות ל"ה.
 (סדר"ע) ח"א ב 2

דרב נחמן, הא מסקינן ליה דבתרי פליגי, פליגי צסוכה גדולה וצסוכה קטנה
 שאינה מחזקת כדי ראשו ורצו וסולחנו שבית שמאי פוסלין ובית הלל מחירין
 והלכתא כבית שמאי. ותרתיין בהתכלת כמה חוטין הוא נוחן בית שמאי אומרין
 ארבעה ובית הלל אומרין שלש. וכמה תהא משולשת בית שמאי אומרין
 ארבע ובית הלל אומרין שלש. והלכה כבית שמאי בתרווייהו, ותו סדין בליצית²⁴
 בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין, ואע"ג דקא תני והלכה כדברי (ב"ש) [ב"ה]
 הא משום כסות לילה אהדריה כבית שמאי, הרי שית כבית שמאי. ולר' אושעיה
 דמתני איפכא בית שמאי אומרין נוטלין לידים ומכבדין את הבית ובית הלל
 אומרין מכבדין ונוטלין לידים בצרן להו. ותו ארבע דתן בצחירתא חזרו בית
 הלל להורות כדברי בית שמאי, אבל בכוליה תנאי הלכה כבית הלל. והני
 לא סגי להו [דלא] עבדי כבית הלל אלא אפילו כדברי בית שמאי נמי לא עבדי,
 דאי כבית שמאי בצפרא מעומד ברמשא מוטא, ואיטון לא שניא לפרא ולא שניא
 רמשא מעומד, יש לך כסילות גדולה וזו. וכדי מאן תקיטו ק"ש ערבית ושחרית
 רבן מיל בתריהון, כי היכי דהיגי בתרין מתיבתא וצכל אספמיא וצכל קהלות
 ישראל שבארץ אשכנז כולם זכורים לאלף טובות וברכות שכולם מלאים תורה
 ומצות כרמון ומעשיהם מעשים נאים ומחמירין בצדיקת טריפה וצטבילת המה
 וצכל מה שראוי להחמיר, אבל בקרית שמע מיושב. ואותן האנשים שאומרי'
 כמוהג ארץ ישראל אנו עושין, הלא כך גורסין בתלמוד ארץ ישראל, תניא
 יצתה צת קול ואמרה אלו ואלו דברי אליהם חיים הם אבל הלכה כבית הלל
 לעולם, ועוד באותו ענין בתלמוד ארץ ישראל עד שלא יצתה צת קול המחמיר
 על עמנו כחומרי אלו וכחומרי אלו, עליו נאמר הכסיל בחושך הולך, כקולי אלו
 וכקולי אלו רשע, אלא או כבית שמאי כקוליהון וכחומריהון או כבית הלל כקוליהון
 וכחומריהון, אבל משינאת צת קול הלכה כבית הלל לעולם וכל העובר על דברי
 בית הלל חייב מיתה. ובתלמוד א"י צענין אותה הלכה רב נחמן בר יצחק אמר
 עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה, א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטייתי
 לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעממי מפני הלסטים, אמרו לו כדאי היית לחוב
 בעלמך על שעברת על דברי בית הלל. והך אנשי דקא יחבין וכי מטי זמן
 ק"ש קיימי בצפרא (לא) עבדין כבית שמאי ועבדין אדבית הלל ואיכא בידייהו תרתי
 דרב נחמן בר יצחק ודבחר צת קול, וכי לימרו בית הלל הא קא שרו בעומדין,
 מומרינהו חסף הציר דלית ביה מומשא, מיי קתני בית הלל אומרין קורין בין
 יושבין בין עומדין בין מטין. עומדין וקורין יושבין וקורין קא תני, והכי קאמר
 עומדין לא נריכי למיתב יושבין לא מצעי להו למיקם. אלא כי אורחייכו. וכיון
 דאמרינן כל העובר כו', מאן דמשני מחקרי עברינא, ותו קא גרסינן בגמרא
 דא"י רב הונא רב אדי רב יוסף ר' יהודה צסם שמואל אמרי לריך לקבל עליו
 מלכות שמים מעומד, מה אם היה יושב עומד, אלא אם היה מהלך עומד:

ובדקרי

(24) ע' נחום מנחות דף מ' ד"ה סדין בליצית שמואל סדר רע"ג דפסק כוס ככ"ש וע"ש.

(1) ...
 (2) ...
 (3) ...
 (4) ...
 (5) ...
 (6) ...
 (7) ...
 (8) ...
 (9) ...
 (10) ...
 (11) ...
 (12) ...
 (13) ...
 (14) ...
 (15) ...
 (16) ...
 (17) ...
 (18) ...
 (19) ...
 (20) ...
 (21) ...
 (22) ...
 (23) ...
 (24) ...
 (25) ...
 (26) ...
 (27) ...
 (28) ...
 (29) ...
 (30) ...
 (31) ...
 (32) ...
 (33) ...
 (34) ...
 (35) ...
 (36) ...
 (37) ...
 (38) ...
 (39) ...
 (40) ...
 (41) ...
 (42) ...
 (43) ...
 (44) ...
 (45) ...
 (46) ...
 (47) ...
 (48) ...
 (49) ...
 (50) ...
 (51) ...
 (52) ...
 (53) ...
 (54) ...
 (55) ...
 (56) ...
 (57) ...
 (58) ...
 (59) ...
 (60) ...
 (61) ...
 (62) ...
 (63) ...
 (64) ...
 (65) ...
 (66) ...
 (67) ...
 (68) ...
 (69) ...
 (70) ...
 (71) ...
 (72) ...
 (73) ...
 (74) ...
 (75) ...
 (76) ...
 (77) ...
 (78) ...
 (79) ...
 (80) ...
 (81) ...
 (82) ...
 (83) ...
 (84) ...
 (85) ...
 (86) ...
 (87) ...
 (88) ...
 (89) ...
 (90) ...
 (91) ...
 (92) ...
 (93) ...
 (94) ...
 (95) ...
 (96) ...
 (97) ...
 (98) ...
 (99) ...
 (100) ...

ובדקרי איניש ק"ם מצעי ליה לאפסוקיה בין תיבה לתיבה דתמן, שסה דברים עשו
 אנשי יריחו כדברי ר"מ. שלשה בראון חכמים ושלשה שלא בראון חכמים. כדברי
 ר' יהודה ששחן שלא בראון חכמים אלא על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא
 מיחו בידם, שלשה שלא מיחו בידם חד מיניהו כורכין את שמוע, ותאנא כינא
 כורכין את שמוע, אומרין שמוע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין, ר'
 יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרין ברוך שם כבוד מלכותו
 לעולם ועד, ובגמרא דא"י כתוב בפירוש שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה,
 רבי יוסי ורבי זעירא ורבי אילא שלא היו מפסיקין בין שמוע לברוך, וכל
 מקום קא שמועי לאפסוקי בין תיבה לתיבה ובין אחד לברוך. ולריך אדם להאריך
 באחד דתניא סומכוס בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו
 ושנותיו, אמר רב אחא בר יעקב ובדל"ת, אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת,
 ולא יאריך יותר מדאי אלא עד כדי להמליכו בשמים ובארץ ובארבע רוחות
 העולם. ולריך לאגבוי קליה כי היכי דלשמועו אזנייה דכתיב שמוע ישראל השמוע
 לאזניך מה שאתה מויליא בפיך. ואי קרי לה בכל ליטנא נפיק, דכתיב שמוע בכל
 לשון שאתה שומע. ולא מצעי ליה לגמגומי מליה, דתני רב עובדי' קמיה דרבא
 ולמדחם כדי שתהא למודה תמה, וכדי שיתן ריוח בין הדברים, עני רבא בתריה
 כגון²⁵ בכל לבבך, על לבבך, בכל לבבכם, עשצ בשדך, ואבדחם מהרה, על לבבכם,
 הכנף פתיל, תזכרו ועשיחם, אחכם וארץ. ומצעי ליה לאיניש לאפסוקי בין היום
 לתיבה דבתריה, דאמרינן בגמרא הויה גבי כורכין את שמוע היכי עבדי אמר
 רב יהודה אומרין שמוע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין,
 רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרין היום ביהדי על לבבך בבת
 אחת, דמשמוע היום על לבבך ולא למחר, אלא לימא היום וליפסיק
 והדר על לבבך, אשר אנכי מטה אחכם היום וליפסיק, והדר ליקרי לאהבה. אמר
 רב חנא בר חנינא כל הקורא ק"ם באותיותיה מלנין לו גימט שנאמר
 בפרש שדי מלכיס בה תשלג בלמוון, אל תקרי בפרש אלא בפירוש²⁶ אל תקרי
 בלמוון אלא בלמוות. וכסהוא קורא ק"ם אסור ברמזיה ובקריאה ובהורית
 אלבע. דא"ר ינחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב (יומא י"ט ע"ג) הקורא את
 שמוע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו ולא יורה באלבעו, ותניא ר' אלעזר
 חסמא אומר הקורא את שמוע ומרמוז בעיניו וקרוץ בשפתותיו ומורה באלבעותיו
 עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, משום דקא משוי
 ליה עראי. ותניא ודברת צם עשה אותם קבע ואל תעשם עראי. (ולשהא)
 [ולשהא] איניש בק"ם כל זמנא דקרי לה כפרוזטגומא חדתא, דהיא פרוזטגומא
 חדתא דקב"ה, דלא מטרע עלן, דכתי' עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי,
 אמר ר' ברכיה מלך [ששלח] פרוזטגומא שלו למדינה מה הם עושים כל בני המדינה,
 עומדין על רגליהון ופורעין את ראשיהון וקורין אותה ביראה באימה ברתת ובזיע

אבל
²⁵ בגמרא דין הס ענויים שלא על סדר הכתובים וכמו שהעיר הגאון ר"י פיק ז"ל, וכאן הגם סדורים על סדר
 הכתובים. ²⁶ משמע שהגר"ע היו גורם בן בגמרא, וארווח לן פסקא דדרשא:

אבל הקב"ה ישחצח שמו ויתעלה זכרו לעד אומר להם לישראל הלא קרית
 [שמע] פרוטוגמא דידי היא, לא הטרחתו עליכם לקרותה לא עומדים על רגליכם
 לא פורעים את ראשיכם אלא בשבתך צביתך ובלכתך צדך ובשכנך ובקומך.
 ובמה שהקב"ה ושחצח שאינו בא בטרחות, ואין דעבד איפכא [לא] יאוח
 קא עבד, ותני כחן²⁷ הפטור וון הדבר ועושהו נקרא הדיוט, הלכך מנחה
 של קרית שמע בישיבה²⁸: (גרמא טו ע"א) תני תנא קמיה דרב יוחנן טעה בין פרק
 לפרק ואינו יודע באיזה פרק, חוזר לפרק ראשון, באמצע הפרק חוזר לתחלת
 הפרק, בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה. אומר ר' יוחנן לא שנו אלא
 שלא אומר למען ירבו ימיכם אבל אם אומר למען ירבו ימיכם סרכים נקיט.
 וצריך להחיו ז' של למען תזכרו. ואסור להפסיק בין ויאמר לאמת ויציב, אלא²⁹
 כשיאמר אני ה' אלהיכם, חייב לומר אמת מיד, דכתיב ו' אלהים אמת:

וקורא ק"ם שמע ישראל וגו' עד אני ה' אלהיכם אמת ויציב וכו'. הדבר הזה עלינו
 לעולם ועד, אמת אלהי עולם הוא צור יעקב מגן ישענו לדור ודור
 הוא קיים וכו', ומלכותו ואמונתו [לעד] קיימת, ודבריו וכו' עלינו ועל אבותינו ועל בנינו
 ועל דורותינו ועל כל דורות וכו', וגואל אבותינו צורנו וצור ישועתנו פורנו ומצילנו מעולם
 הוא שמך ואין לנו אלהים זולתך: עזרת אבותינו אתה וכו', עד אפסי ארץ, אשרי
 [איש] שישמע למצותיך וכו' ומלך גבור לריב ריבם, אמת אתה הוא ראשון וכו', ומבלעדיך
 אין לנו מלך גואל עוזר ומושיע, במצרים נגלות כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת
 וים סוף בקעת ידים מבעת וכו'. על זאת שברו אהובים לאל ונתנו וכו', מגביה
 שפלים משפיל גאים מוציא אסירים פודה עניים עוזר דלים עונה לעמו בעת שועם
 אליו, תהלה לאל עליון ברוך הוא ומבורך משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה
 רבה ואמרו וכו', שברו גאולים לשמך על שפת הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו, ה'
 ימלך לעולם ועד. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

ואין להוסיף דבר על ה' ימלך לעולם ועד, מפני מה שיש מי שטועה בו ואומר
 מה שלא תקטו חז"ל כחן, בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם בא"י
 גא"י, וא"א דברים אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לחפלה. ואסור לספר
 עד שיאמר יהיו לרנן ח"פ, ומיד צריך לעמוד בחפלה כדי שיהא מתפלל מתוך דברי
 תורה דתקן בשחר מצרך שחיס לפניה ואחרי לאחריים וצטרב מצרך צ' לפניה וצ'
 לאחריה, וקא מתני עלה בחלמוד ירושלמי ר' סימון בשם ר' ישמעאל בר נחמן
 אומר על שם והגית בו יומם ויליה, ותהי הגיית היום והלילה שוין, ר' יוסי
 בר אבין בשם ריב"ל אומר על שם שבע ציוס הללתיך על משפטי דקך, ר'
 נחמן בשם ר' מנא אומר כל המקיים שבע ציוס הללתיך כאלו מקיים והגית בו
 יומם ויליה. ומבעי ליה למסמך גאולה לחפלה, ר' זעירא בשם ר' אבהו בר
 ירמיה אומר שלש תכיפות הן, חקף לסמיכה שחיטה, חקף לנטילת ידים צרכה,

חקף

(27) בירושלמי פ"ק דשבת, ועיין חו"מ מנחות דף ל"ב ד"ה הא מורידין שמביא זה בשם סדר ר"ע, זע"י כ"ט מנחה
 טורח מש"כ ז"ל. (28) במדרש רבה פ' ואלה פ' מ"ח כשישראל נכנסין לבתי כניסיות ולבתי מדרשות וקורין ק"ש
 וכן יושבין לכבודי וכו' ע"ג: (29) כ"ט אורחות חיים כדתי ק"ש אות כ"ט מנא דברי רע"ג הללו:

תקף לגאולה תפלה, תקף לסמיכה שמיטה וסומך ושחט, תקף לנט"י ברכה שאו ידיכם קודש וברכו את ה', תקף לגאולה תפלה יהיו לרטון אחרי פי והגיון לבי וכו' מה כתיב בחריה יעקב ה' ביום לרה, א"ר יוסי ז"ר אבין כל מו שחוקף לסמיכה שמיטה אין פסול נוגע באותו קרבן, לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה, לגאולה תפלה אין השטן מקטרג כל אותו יום, א"ר אחי כל מו שאינו סומך לגאולה תפלה למה הוא דומה לאוסבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך וינא המלך לידע מה הוא מבקש מנאו שהפליג עוד הוא הפליג. ואף חזקיהו מלך יהודה הזכירה לפני הקב"ה דכתיב זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב צעיניך עשיתי, ואמרינן מה והטוב צעיניך עשיתי אמר רב יהודה אמר רב שסומך גאולה לתפלה, העיד ר' יוסי בן אליקום משום קהלה קדישא שבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו יום:

ועומדין בתפלה. והמתפלל צריך לכיין את לבו. ומתפלל בלחש שלא להשמיע את קולו, דתנו רבנן (ברכות ז"א ע"א) המתפלל צריך שיכוין את לבו, אבא שאול אומר תכין לבם תקשיב אזניך, אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקלר ועולה, מפני טורח הצבור, וכשהיה מתפלל בינו ובין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומנאו בזוית אחרת מפני הכריעות והשתחוואות. יכול יתפלל אדם כל היום כלו, כבר מפורש ע"י דניאל שנאמר וזמנין תלתא ביומא הו' צריך על ברכויה ומנלי ומודה קדם אלהי'. יכול משבא דניאל לגולה הוחלה ת"ל כל קביל די הוה עביד מן קדמת דנא. יכול יתפלל לכל רוח שירנה, כבר מפורש ע"י דניאל, שנאמר וכיין פתיחן ליה בעילתי' נגד ירושלם, יכול יהא כוללן בבית אחת, כבר מפורש ע"י דוד שנאמר ערב ובקר ואלהים אשיחה ואהמה. יכול ישמיע אדם קולו בתפלתו כבר מפורש ע"י חנה שנאמר וזנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. יכול ישאל אדם לרכיו ואח"כ יתפלל, כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התחנה, רנה זו תפלה תחנה זו בקשה. אין אומרינן דברים אחר אמת ויניב כדי שיסמוך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יום הכפורים אומר. אמר רב המנונא (הני) [כמה] הלכתא גברתא איכא למישמע מהני קראי דחנה, וזנה היא מדברת על לבה א"ר אלעזר מכאן למתפלל שצריך שיכוין את לבו. רק שפתיה נעות אמר ר' אלעזר מכאן למתפלל צריך שיסתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע א"ר אלעזר מכאן למתפלל צריך שתהא תפלתו בלחש, ויחשבה עלי לשכורה אמר ר' אלעזר מכאן לשכור שאסור להתפלל. א"ר חנינא (שיחזין 97 ס"ט) כל המפיק מוגן בשעת גאולה סוגרין וחותמין לרות בעדו, שנאמר גאוס אפיקי מוגנים סגור חותם לך, ומאי משמע דהאי מפיק ליטנא דעבורי היא דכתיב אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעברו, ר' יוחנן אמר כל שאינו מפיק אומר, ומאי משמע דהאי ליטנא דגלויי הוא, דכתיב ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות חבל, ואמרינן מכדי קראי משמיעי כמר ומשמיעי כמר מאי בינייהו, איכא בינייהו דרב ששת, דרב ששת מוסר שנתיב לשמעיה, מר אית ליה דרב ששת ומר לית ליה דרב ששת.

ומאן

ת
ס
.
ת
זה
ק
ל
א
.
294
:
לינו
דור
בינו
אלם
שרי
צריך
אלת
ביה
זועם
מחה
ה'
זומר
בא"י
ספר
דברי
ה' ו'
נחמן
יוסי
ר'
ית
בו
צרי
רכה,
מנחה
יון ק"ש

ומאן דקאים ללוי' מוצעי ליה למיקס באימתא, דתנן אין עומדין להחפיל אלא
 מחוך כובד ראש, ומחזינן מנא הני מלי א"ר אלעזר אמר קרא ויהי מרת
 נפש ותחפיל אל ה', ומקשינן ומפרקינן עד דמוסקין אלא אמר רב נחמן בר
 יצחק מהכא עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה, ואמרינן מאי וגילו ברעדה
 אמר רב אדא בר מתנה אמר רב במוקס גילה שם תהא רעדה. ומיצעי ליה
 לאיניש למקבע דוכתיה ללוחיה דא"ר חלבו אמר רב הונא (בבבא ו' ע"ג) כל הקובע
 מוקס לחפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו. וכשמת אומרים עליו אי עניו אי חסיד
 מתלמידיו של אברהם אבינו, ואברהם מנא לן דקבע מוקס דכתיב וישכם אברהם
 בצקר אל המוקס אשר עמד שם וגו', ואין עמידה אלא חפלה שנאמר ויעמוד
 פינחס ויפלל ותעטר המגפה. ואמר חלבו אמר רב הונא כל המחפיל אחורי
 בית הכנסת נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון, אמר אביי לא אמרן
 אלא דלא מסדר אפיה לבי כנישתא אבל מסדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה,
 רבה ור' חייה בשם ר' יוחנן אמר לריך אדם להחפיל במוקס שהוא מיוחד
 לחפלה, מאי טעמא בכל המוקס אשר תזכיר את שמי אין כתיב כאן אלא אשר
 אזכיר את שמי אלא וברכתך, א"ר תנחום בשם ר' חייה לריך אדם ליחד
 לו מוקס בבית הכנסת להחפיל, מאי טעמא דכתיב ויהי דוד בא עד הראש
 אשר השתחוה שם אין כתיב אלא אשר ישתחוה שם לאלהים, ר' יוסי ור' חלבו
 בשם ר' ברכיה ומוטי בה משום ר' אבימי דמן חפא לריך אדם להסב פניו
 לכותל ולהחפיל, מאי טעמא דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויחפיל אל ה',
 ואמר רב יהודה ואיתימא ר' יהושע בן לוי מניין למחפיל שלא יהא דבר חוץ
 בינו ובין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר וגו', אמר רב יצחק ברובא
 שיחכים ידריש ושיעשיר ילפין, וסימוך שלחן בלסון ומנורה בדרוס, ריב"ל אמר
 לעולם ידריש שמוחך שמוחמתו מעשרתו, שנאמר אורך ימים ציוניה בשמאלה
 עושר וכבוד, ומקשינן והאמר ריב"ל שכינה צומע רב ומשינן דמולד אלדודי,
 אמר ליה רבי חנניה לרב אשי כגון אחון דיתציתו לניפונא דארעא דישראל
 אדרימו. ומצעי ליה לכווני כרעיה דאמר ר' יוסי בר' חנינא משום ר' אליעזר
 המחפיל לריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהן רגל ישרה, ובתלמוד א"י זה
 שמווד ומחפיל לריך להשוות את רגליו, תרין אמוראין ר' לוי ור' סימון חד
 אמר כמלאכים וחד אמר ככהנים, מאן דאמר ככהנים דכתיב ולא תעלה במעלות
 על מזבחי וגו', שיהיו עקב צלד גודל וגודל צלד עקב, ומאן דאמר כמלאכים
 ורגליהם רגל ישרה:

ועומדין בחפלה ומחפלין: ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:
 ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו וכו', קונה הבל וכו', בא"י מגן אברהם:
 וכורע תחלה וסוף דאמר ר' חנינא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע
 בצרוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, מאי טעמא דכתיב ה' זוקף כפופים:
 אתה גבור לעולם ה' מוחה מתים אתה רב להושיע טוריד הטל (ובימות הגשמים
 אומר משיב הרוח ומוריד הגשם), מכלכל חיים וכו', סומך נופלים רופא
 חולים וכו'. בא"י מוחה המתים:

לדור

לדור ודור המליכו לאל כי הוא לבדו מרום וקדוש. ושבחך אלהינו מפנינו לא ימוש לעולם ועד כי מלך גדול וקדוש אתה. בא"י האל הקדוש :

אתה חונן וכו'. וחננו מאתך דעה ובינה והשכל. בא"י חונן הרעת :
השובנו אבינו וכו'. ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה :

סלח לנו אבינו וכו'. כי פשענו כי טוב וסלח אתה. בא"י חנן המרבה לסלוח :
ראה בענייני וריבה ריבנו וגאלנו במהרה למען שמך כי גואל חזק אתה. ברוך אתה ה' גואל ישראל :

רפאנו ה' ונרפא הושיענו ונושעה. והעלה רפואה שלימה לכל מכותינו כי אל רופא רחמן אתה. בא"י רופא חולי עמו ישראל :

ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן (טל ומטר ל) ברכה על כל פני האדמה ורוה פני תבל, ושבע את העולם כלו מטובך, ומלא ידינו מברכותיך ומעושר מתנות ידך. שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע ומכל מיני משחית ומכל מיני פורענות, ועשה לה תקוה ואחרית שלום. חוס ורחם עלינו ועל כל תבואתה ועל כל פירותיה, וברכה כשנים הטובות בטללי ברכה וחיים ושובע ושלום. ברוך אתה ה' מברך השנים :

ומיום ששים של תקופת חשרי עד תפלת מנחה, ותפלת מנחה בכלל, של ערב יום טוב הרשסון של פסח שואל כך, ותן טל ומטר וכו', ומאחר תפלת מנחת ארבעה עשר בניסן שהוא ערב יום טוב אינו שואל טל ומטר בצרכת השנים עד שיגיע יום ששים של תקופת חשרי, וציוס ששים גופו שואל, דאיבעי להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ופליגא בה רב וסמואל ואלחא רב פפא ופסקה יום ששים כלאחר ששים :

תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נם לקבץ גליותינו, וקרא דרור לקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו. בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל :

השיבה שופמינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה ומלוך עלינו אתה ה' לברך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט. בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט :

ולמלשינים אל תהי תקוה וכל הזדים כרגע יאבדו וכל אויבינו מהרה יכרתו ועושי דון מהרה תעקר ותשבר ותכניע בימינו. בא"י שובר רשעים ומכניע זדים :
על הצדיקים ועל החסידים ועל גרי הצדק יהמו נא רחמך ה' אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמם ולעולם לא נבוש. ברוך אתה ה' משען ומבטח לצדיקים :

על* ירושלים עירך ברחמים תשוב ושכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בנין עולם בימינו. ברוך אתה ה' בונה ירושלים :

את צמת דוד מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום. ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה :

שומע קולנו ה' אלהינו ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע תפלותינו ותחנונינו, אתה ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו, כי אתה שומע תפלת כל פה. בא"י שומע תפלה :

רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם. והשב עבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. ותחוינה

(* נמא שב נקאר מלח על (כמיסה ס' כ') ישכון על בני ישראל. עינינו

עינינו בשוכך לציון ברחמים, ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון:
 מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור
 נודה לך ונספר תהלתך, על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך, הטוב
 כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך ומעולם קיינו לך, ולא הכלמתנו ה'
 אלהינו לא עזבתנו ולא הסתרת פניך ממנו, ועל כולם יתברך ויתרומם שמך מלכנו
 לעולם ועד, וכל החיים יודוך סלה ויהללו לשמך הטוב באמת. ברוך אתה ה' הטוב
 שמך ולך נאה להודות:

שים שלום טובה וברכה חסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך וברכנו אבינו כלנו
 כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה' אלהינו תורת חיים אהבה וחסד
 צדקה ורחמים, וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל ברחמים בכל עת, ברוך אתה
 ה' המברך את עמו ישראל בשלום:

בורע צהודאה תחלה וסוף, תלמי חדא הכורע צהודאה הרי זה משוכם ותניא
 חידך הרי זה מגונה, קשיאן אהדדי ומשינין להו הא לכתחילה והא לבסוף.
 ואמרינן רבא כרע תחלה וסוף אמר חזינא ליה לרצ נחמן דכרע תחלה
 וסוף, ומקשינן והתניא הכורע צהודאה הרי זה מגונה ומשינין כי תניא הרי
 צהודאה דהלל, הדר תו מקשינן והתניא הכורע צהודאה וצהודאה של הלל
 הרי זה מגונה, ומשינין תו כי תניא הרי צהודאה של צרכת המזון:

ולא מצעי ליה לאיניש לאוסופי אסדר ללותא דכתבינן לעיל, דתניא שמעון הפקולי
 הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ציבנה, ואמר
 ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא ואמרי לה צמתיתא תאנא מאה
 ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר.
 תני רבן מנין שאומרים אבות תלמוד לומר הו לה בני אלים, ומנין
 שאומרים גבורות ת"ל הו לה כבוד ועוז, ומנין שאומרים קדושת השם
 ת"ל הו לה כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש, ומה ראו לומר צינה
 אחר קדושת השם, דכתיב וסקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יערינו
 וסמיך ליה וידעו תועי רוח צינה, ומה ראו לומר תשובה אחר צינה דכתיב
 השמן לב העס הזה ואזניו הכבד ועיניו השטע פן יראה צעינו וצאזנו ישמע
 ולצבו יצין ושז ורפא לו, אי הכי לימא רפואה בחר תשובה, לא ס"ד דכתיב
 ושז אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, אלמא בחר תשובה סליחה
 היא, ומאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי, כתיב התם קרא אחרונא, הסולח
 לכל עוונתי וקרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי, למימרא דגאולה ורפואה
 בחר סליחה ואלא הכתיב ושז ורפא לו, הריא רפואה לאו דחלאים היא,
 הריא רפואה דסליחה היא. ומה ראו לומר גאולה בשביעית א"ר חייא בר אבא מחוך
 שישראל עתידין להגאל בשביעית לפיכך קבעו בשביעית, והאמר מר בששית קולות
 בשביעית תלחמות צמולאי שביעית בן דוד בא, תלחמה נמי התחלה דגאולה היא,
 ואתחלתא דגאולה מיהא בשביעית הויא, ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא
 ואיתימא ר' לוי מחוך שנחנה מילה בשמינית שריכה רפואה לפיכך קבעו בשמינית,
 ומה ראו לומר ברכות השנים בתשיעית אמר ר' אלכסנדרני כנגד חפיקעי שטרים

דכתיב שצור זרוע רשע ורע תדרוש רשעו כל תמלא. ודוד כי אמרה צפרסה חשיעית
 אמרה. ומה ראו לומר קבוצ גלויות אחר ברכת השנים, דכתיב ואחס הכי ישראל
 טנפכס תתלו ופריכס חסאו לעמי ישראל כי קרבו לבא, וכיון שיחקצלו גלויות בא משיח
 ועושה דין ברשעים דכתיב ואשיבה ידי עליך ואלרף כצור סיגיד, וכתיב ואשיבה
 סופטיך כצראשונה, ויעליך כצחילה. וכיון שנעשה דין ברשעים כלו המינים,
 וכולל זדים עם המינים דכתיב ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' וכלו,
 וכיון שכלו המינים, מתרוממות קרנות לדיקים שנא' וכל קרני רשעים אגדע
 תרוממה קרנות לדיק, וכולל גרים עם הדיקים שנאמר מפני שיבה תקום
 וסדרת פני זקן, וסומך ליה וכי יגור אהך גר, וסיכן מתרוממות קרנות לדיק
 בירושלים שנאמר ודרשו את שלום העיר. וכיון שבאו ירושלים בא דוד, שנאמר
 אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם, וכיון שבא דוד
 באחס תפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית חפלתו, וכיון שבאת
 תפלה באחס עבודה, שנאמר עולותיהם וזבחיםם לרצון על מזבחי, וכיון שבאת
 עבודה באחס הודאה שנא' זבחה תודה יכדנני, ומה ראו לומר ברכת כהנים
 אחר הודאה, שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויצרכם וירד מעשות
 החטאת והעולה והשלמים, ולימרה תקמו עבודה. מי כתיב לעשות מעשות
 כתיב, ולימרה בחר עבודה דכתיב זבחה תודה. ומאי חזית דסמכת אהאי
 סמוך אהאי, ומסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא, ומה ראו לומר שים
 שלום אחר ברכת כהנים, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אצרכם,
 וברכה דקב"ה שלום הוא, שנאמר ה' עוז לעמו יחן ה' יצרך את עמו
 בשלום, ומכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקב"ה דאמר ר' אלעזר מאי
 דכתיב מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלא גבורות ה' למי
 שמשמיע כל תהלתו, אבל בחר דמוסיים ללוותיה או בעי למומר וידוי אי נמי
 מידי צעו רשות בידיה: והכי תקינו למומר בחר ללוותיה:

מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך, יחד מלכותך בעולמך, ויחד זכרך בעולמך,
 בנה ביתך, שכלל היכלך, קרב משיחך, פרה צאנך, ושמח עדתך, עשה
 למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען כבודך, עשה למען מלכותך, עשה
 למען קדושת שמך, עשה למען גדלך ותפארתך, עשה למען מקדשך והיכלך, עשה
 למען משיח צדקך, עשה למענך ולא למעננו, הרחמן יזכנו לשני המשיח ולחיי
 העולם הבא:

אלהי עד שלא נוצרתי איני כראי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. עפר אני בחיי
 ק"ו במיתתי. והרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלמה, יהי רצון מלפניך ה'
 אלהי שלא אחטא, ומה שחטאתי מרוק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל
 תהיה, פתח לבי בתורתך ולמצותיך תדרוף נפשי, וכל הקמים עלי לרעה מהרה
 הפר עצתם וקלקל מחשבותם, ופתח לי שערי חכמה שערי תורה שערי תפלה ותחנונים
 שערי פרנסה וכלכלה. יהי רצון אמרי פי והגיון לבי לפעך ה' צורי וגואלי:

(סדר"ע) ח"א ג 3 תע

תנו רבנן (ברכות דף כ"ד) המשמיט קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה והמגזים קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר, והמגהק והמפסק בתפלתו הרי זה מגסי הרוח, והמתעטש בתפלתו סימן רע לו, ויש אומרים הרי זה מכווער, והרק בתפלתו כאלו רק בפני המלך, המשמיט קולו בתפלתו לא שנו אלא שיכול לבין את לבו בלחש, אבל אינו יכול לבין את לבו בלחש לית לן בה, והני מיילי ביחוד אבל בצבור לאו אורח ארעא. המגהק והמפסק בתפלתו, הני מיילי מלמטה אבל מלמעלה לית לן בה. המתעטש בתפלתו הני מיילי מלמעלה, אבל מלמעלה סימן יפה לו, דאמר ר' זירא הא מלתא אבלע ליה⁸⁰ רב המנוח ותקילא לי ככולי תלמודאי, המתעטש בתפלתו סימן יפה לו, כשם שעושין לו נחת רוח מלמעלה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה⁸¹, ר' זירא⁸² הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דבעי למיסק לארץ ישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בצלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נחם ה', אמר איזיל אשמע מלתא מבית ועדא והדר איפוק, אזל ואשכח תגא דקא תני קמיה דרב יהודה, היה עומד בתפלה ונתעטש פוסק עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל, איכא דאמרי הכי תגא קמיה היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק ארבע אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הריח וחוזר ואומר רבון העולמים יארתנו נקבים נקבים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו בחיינו חרפה וכלמה אחריתנו רימה ותולעה, ומתחיל ממוקום שפסק. אמר אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיו, הרק בתפלתו הני מיילי דשדי לקמיה, אבל מבלע במייה לית לן בה דאמר רב יהודה היה עומד בתפלה ומדמן לו רוק מבליע בטליתו, אם היתה עליהו נחא מבליעו באפרקסיתו, ואי⁸³ אינש דאיניא דעתיה הוא שדי ליה לאחוריה ומסתיה⁸⁴ דאמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי ואיזדמן ליה רוקא ופתקיה לאחוריה, אמרי ליה לא סבר לה מר מבליעו באפרקסיתו, ח"ל לדידי איניא דעתאי. ואסור לאיניש כי מנלי בהדי צבורא למוקדם ולויי לחודיה מקמיה לצורא, ואסור ליה לבר ישראל למיתב בארבע אמות דלנותא דכתיב אני האשה הנלצת עמכה בזה להתפלל אל ה'. ואמר ריב"ל מכאן שאסור לישב בארבע אמות של תפלה. ואסור למחלף קמי מאן דקאי בללותא דאמר ר' יושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין מאי טעמא דמפסקה לללותיהו. ואסור למיקם בדוכתא דמידליא ולויי, דא"ר יוסי משום ר' אליעזר לעולם אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, כגון על גבי מטה ועל גבי ספסל ועל גבי כסא, אלא במקום נמוך שנאמר מנעמקים קראתיך ה'. וכי קאי ומנלי מבעי ליה לכוני כרעיה, דא"ר יוסי משום רבי אליעזר המתפלל לריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ואסור ליה לבר ישראל למטעם מקמי ללותא, דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר מאי דכתיב לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכשהוא מסיים תפלתו לריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום, ואם לא עשה כן ראתי לו כאלו לא התפלל. ומתן שלום מתחלה

⁸⁰ במנחות דף ד' הגי' כמו בכאן, אבל בברכות דף כ"ד הגי' בי רב המנוח, ועי' פרש"י במנחות שם. ⁸¹ נוסחתו הגי' כשם וכו' מלמטה כך וכו' מלמעלה. ⁸² נוסחתו בגמ' הגי' ר' אבה. אבל בגי' כ"י הגי' כמו בכאן, וברכה סיניי' ים בכאן מנוסחתו בגמ' וכולם מכוונים לגי' כ"י. ⁸³ זה יתא בגמרא והוא חוספת מוכר' ע למשמע עני' דרכינא. ⁸⁴ פי' ודי בוס.

מתחלה לשמאלו שלו שהוא ימיו של הקב"ה, שנאמר מימינו אש דת לנו. ואמרין משמיה דרב מרדכי מקום שכלו שלש פסיעות שם לריך לעמוד וליתן שלום, ואינו לריך לחזור למקום שהתפלל וליתן שלום, ואם חזר למקומו הראשון ונתן שלום למה הוא דומה לתלמיד הכפטר מרבו והלך לו ולא הלך אלא עמד בקרוב הימנו על מנת להלך ולא הלך, וכשיראה לילך חוזר ומתפטר מננו דומה לכלב שחזר על קיאו, ואם חזר למקום שהתפלל רחתי לו כאלו לא התפלל. וכי פסע שלש פסיעות נפול על אפוקי וצעי רחמי, וכי נפול על אפיה מלוי. דאמר רב חייה ברבי דרב הונא חזינא להו לחביי ורבא דכי נפלין על אפוקין מללו אללוי :

אמר רב יהודה לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ותניא ר' אלעזר חסמא אומר המתפלל כנגד רבו, והמתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, גורם לשכינה שתתלק מ ישראל :

קא תני תנא בצרייתא שמונה עשרה ותקן נמי במתניתין רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה. ומתניין בגמרא הכי תמני כרי כנגד מאי, אמר הלל ברבי דשמואל בר נחמני כנגד שמונה עשרה הזכרות שבקריית שמע, ור' תנחום אמר ריב"ל כנגד רב יוסף אמר כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה, ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי, המתפלל לריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, עולא אמר כדי שיראה איסר שכנגד לבו, ר' חנינא אמר כיון שנענע בראשו שוב אינו לריך, רבא אמר והוא דמלער נפשיה ובייה רישיה ומתחזי כמאן דכרע. ולא לעביד כזרקא⁸⁵. ומקשיין הכי תמני כרי תשכרי הויאן, אמר ר' לוי ברכת המינין ביבנה תקוה, כנגד מי תקוה. להלל כנגד אל הכבוד הרעים, לרב יוסף כנגד אחד שבק"ש, לר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה :

תניא (צ"ק ד' ט"ז) לבוע זכר לאחר ז' שנים נעשה (נקבה) וכו' עד שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, ואמרין והכי מילי דלא כרע במודים, ובגמרא דא"י מתני הכי ר' יוסי בר' אבין בשם רב זביד אחת לשבע שנים הקב"ה מחליף את עולמו וכו', בר שזרתא דנונא מתעבדא גדל ודבר נשא חויא. אימתי בזמן שאינו טרע כל קומתו עד השיזרה :

אמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו, בצרכת המינין מעלין אותו, חיישינן שמא מיין הוא, ואמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ריב"ל, כשלא התחיל בה, אבל התחיל בה גומרה. שב דשבתא כדבעיין למיכתב לקמן כנגד מאי, אמר רב תחליפא בר' שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. תשעה דמוספי דריש שחא, כדבעיין לכדוריה לקמן כנגד מאי, אמר רבא דמן קרתגיא כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה, דאמר מר בר"ה נפקדה שרה רחל וחוה :
וסדר

⁸⁵ בירושלמי שלפנינו בגי' הדרוה, ובערוך הדרוה והב תרגום ירושלמי הדרוה, אך בגי' שכתב זרנוקא חפשי ומלאתי בס' מעריך המערכת זרנוקא פי' תמת מים עשויים מעור למלאות כ"ה מים מן הכור, וכשמעלין כלי וזכור הוא נכפת עד קרקעות הכור, והוא כהונה כגאן שלא ישחם יותר מדאי.

וסדר תפלת ש"ץ היוולד לפני כתיבת כך הוא, אומר אבות וגבורות, וקודם קדושת
השם אומר:

כתר יתנו לך המוני מעלה וקבוצי מטה, יחד בולם קדושה לך ישלשו כמה
שנאמר על ידי נביאך וקרא זה אל זה ואמר, קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא
כל הארץ כבודו:

או בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים ומתנשאים לעומתם ברוך יאמרו, ברוך
כבוד ה' ממקומו:

מזוקומך מלכנו תופיע ותושיענו ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך
בציון בקרוב בימינו ובחיינו תשכן תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך
לדור ודור ולנצח נצחים, ועינינו תראנה במלכותך כדבר האמור בשירי עזך מפי דוד
משיח צדקך, ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

(קדושה ליחיד ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו וכי גנב אתה או קוביוסתוס
אתה שאתה מתיירא מן השחר. אמר לו לא גנב אני ולא
קוביוסתוס אני אלא מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו.
מסייע ליה לרב הננאל אמר רב, דאמר רב הננאל אמר רב שלש כיתות של מלאכי
השרת אומרות שירה בכל יום. אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש. ואחת
אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. מתיבי חביבין ישראל לפני הקב"ה
יותר ממלאכי השרת, שישאל אומרים שירה בכל שעה שירצו, ואלו מלאכי השרת אין
אומרים שירה אלא פעם אחת ביום. ואמרי לה פעם אחת בשבת. ואמרי לה פעם
אחת בחודש. ואמרי לה פעם אחת בשנה. ואמרי לה פעם אחת בשבוע. ואמרי לה פעם
אחת ביוכל. ואמרי לה פעם אחת לעולם. ולא עוד אלא שישאל מזכירין את השם לארד
שתי תיבות, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואלו מלאכי השרת אין מזכירין
את השם אלא לאחר שלש תיבות, שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל
הארץ כבודו. ולא עוד אלא שאין מלאכי השרת רשאים לומר שירה למעלה עד
שיאמרו ישראל שירה למטה. שנאמר ברוך יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהים.
תיבתא דרב הננאל אמר רב. אימא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש
ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והא איכא ותשאני
רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו. ההוא אופנים הוא
דקאמרי לה. ואי בעית אימא כיון דאיתיהיב רשותא איתיהיב. ועמו ישראל ממליכין
שמו ואומריין ה' ימלוך לעולם ועד):

והכי שדר רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתחא מחסיא, כך מנהג של שתי ישיבות לומר
בקדושת כתר אז בקול רעש גדול, וממקומך מלכנו וכו', ובמוסף של שבת ושל
יום טוב ושל יום הכפורים ובעילת אנו אומריין פעמים וכו', ולהיות לכם לאלהים,
אבל בראשי חדשים ובחולו של מועד אין אנו אומריין, ואלו שיש ציניכם שגראין
פמדקקין וגורעין ומוסיפין, לא יפס סס עושים, שמשכין ממנהג שתי ישיבות,
ומנהג שלנו אין משכין ממה ששמרו חז"ל בתלמוד בין בשבתות בין בימים טובים, ואי
מיקלעיין למקום ואמר חן מאי דלא דמי מסלקין ליה:

ורב ער שלום³⁶ ריש מתיבתא דמתא מחסיה שדר הכי. לומר בתפלה של שחרית
 בשבתות ובימים טובים וביום הכפורים, פעמים, אין מנהג בישיבה ובל כולה אלא
 בתפלת מוסף בלבד, וביום הכפורים חף בנעילה, מפני שכשנגזרה גזרה על שוגאיהן
 של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עקר היה אומר אותה ש"ך בהבלעה בעמידה בכל
 תפלה דשחרית בין בחול בין בשבת, כיון שבטלה הגזרה והיו פורסין את שמע
 כתקנה ומתפללין, בקשו לסלקה כל עיקר שהרי חזרה ק"ש כל עיקר, אלא אמרו
 חז"ל שבאותו דור נקבע אותו במוסף שאין זה ק"ש, ולמה קבעו במוסף כדי
 שיתפרסם הגם לדורות, לפיכך במוספין הוא דאומרה, בתפלת שחר אין אומרו
 שהרי קרו ק"ש כתקנה. והו שאילו מקמי רב נטרונאי גאון מקום שאין מי שרגיל
 לירד לפני התבה אלא אחד, ופעמים שטרוד במלאכה ויש נערים שהגיעו לשמונה
 עשרה שנה ולשבע עשרה ולא נתמלא זקנם, מהו שיעשו שלוחי לבור ויוליחו רבים
 ידי חובתן ואל יבטלו מן התפלה, והשיב כך ראיו שזה שאחז"ל אינו עובר לפני
 התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו, כך מלוה מן המובחר וכמה דאפשר
 להוי גברא מליח טפי עדיף מן ינוקא, אבל בודאי במקום מייבטל מן קדושה
 וברוך וימלוך ויהי³⁷ לא מבעיא בן שמונה עשר וכן שבע עשרה דודאי מוליחין,
 אלא אפילו בן י"ג שנה ויום אחד בלא אפשר נעשה שלוח לבור, דקא אמרינן
 זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוליח הרבים ידי חובתן, אבל בן י"ג
 שנה ויום אחד בלא אפשר שפיר דאמי, ותו ששאלתם מהו לסמוך על דברי
 ריב"ל ותיטרפו תשעה ועבד בשעת הדחק, אין הלכה כריב"ל ואין עושין זה
 מעשה, ועוד השתא עבד משוחרר שמל ולא עבד אין אנו מזמנין עליו בזימון
 דרבנן דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן, ואמרינן פשיעא דאין
 מזמנין ואמרו אילעריך מתיתין לעבד שמל ולא עבד וקמל"ן הא דאמר ר' חייה
 בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול, לזרפו בתפלה עם
 תשעה דגמרינן לה תוך תוך דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מבעיא,
 ועוד צפירוש שמענו מרבנותינו שאלו שמועות של שלשה שאכלו כזחת כגון תשעה
 ועבד, תשעה וארון, שנים ושבת, וקטן פורה, וקטן היודע למי מצרכין, אין
 הלכה ואין עושין מעשה כמותן:

ובשמגיע ש"ך למודים לריבין כל הלבור לשוח עמו, דתניא ר' חלפתא בר' שאול
 הכל שוחחים עם שלוח לבור בהודאה, ר' זעירא אמר ובלבד במודים,
 ר' זעירא סמיך לקרובא כדי לשוח עמו תחלה וסוף, ר' יסי כי סליק להכא
 חזונין גחין ומלחשין, אמר מהו הדא לחישא ולא שמייע לי' דמר ר' חלבו בוי' עד בשם
 ר' סימון, מודים אכתו לך אדון כל הבירות אלוה כל התושבות זור כל העולמים
 חי העולמים יולר בראשית מחיה מתים שחיתנו וקימתנו וזיכתנו וסייעתנו וקרבתנו
 לשדות לשמן בא"י אל ההודאות, רב ביבי דידיה ור' שמואל דידיה ובר קפרא
 דידיה וכולהו בחתימה, הכי [בגמ'] דהתם. ובגמ' דהכא בזמן ששליח לבור אומר מודים
 הכס

36 דברי ער שלום מובאים באריכות בפרדס רש"י דף נ"ו ע"ב ע"ש. 37 כס' אורחות חיים ה' תפלה אות
 ע"ט מביא במקום יחי, יחא שמי' רבא, ומכאן משמע שגם ימלוך מישן שייך לקדושה, וכס' הגהות י"ג במובא
 במ"א סו' ס"ז סק"ז.

ד"ה שנה ויום אחד, סיפור המעשה אשר נזכר בי'.

העם מה הן אומרים, אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך,
 ר' סימאי אומר יולרנו יולרנו בראשית על שאנו מודים לך, וברדעי אמרי משמיה
 דר' סימאי ברכות וקודמות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו, רב אחא בר
 יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחננו ותקבלנו ותאסוף גליותינו לחלרות קדשך
 לשמור חקך ולעשות רצונך על שאנו מודים לך, אמר רב פפא הלכך נימרינאו
 לכלהו, השתא נכללינאו:

מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלוה כל בשר יוצרנו יוצר בראשית
 ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו כן תחננו ותחיינו
 ותקבצנו מארבע כנפות הארץ להצרות קדשך לשמור חקך ולעשות רצונך בלבב
 שלם על שאנו מודים לך:

וכי האי שוילתא שפירתא נהגינן ועבדינן:

כהנים נושאין כפיסין בשחרית ובמוסף ובמנחה של תענית, חוץ מן מנחה של
 יום הכפורים שתחת מנחה נושאין את כפיסם בנעילה, וכן שיש צידיו
 מומין בפניו או ברגליו לא ישא את כפיו³⁸ שנאמר ידיכם דמים מלאו. ושנו
 רבותינו אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן, וזו אחת ממשע תקנות שהתקין
 רבן יוחנן בן זכאי, אמר אבוי נקטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו
 קורא, שנאמר אמור להם לשנים ולא לאחד, וכן הלכה, ואמר ריב"ל כל כהן
 שמברך מתברך, שאינו מברך אין מתברך, שנאמר ואברכה מברכך, ואריב"ל כל
 כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. כה תברכו, אמור להם, ושנו את
 שמי, ואריב"ל כל כהן שלא נטל ידיו אסור לישא את כפיו, שנאמר שאו ידיכם
 קודש וברכו את ה', מאי מברך ה"ר זירא אמר רב חסדא: ברוך אתה ה' אלהינו
 מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה: כי עקר
 כרעיה למיחת מאי אמר, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו כפרה
 לנו ואל יהא בה מבישול ועון מעתה ועד עולם, וכך מסדר חפיה מלצורה מאי אמר
 אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש, רבונו של עולם עשינו כה שגורת עלינו
 עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך
 וגו'. אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לכוף קשרי אלצעותיהן עד שיחזרו פניהם
 מן הצבור, ואמר רב חסדא אין שליח לצבור רשאי לענות אמנן*) עד שיכלה הצבור
 מפני הקורא, ואין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הצבור עד שיחזיל שליח
 לצבור בשם שלום, ואמר ר' זירא אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לעקור
 רגליהם ולילך עד שיגמור שליח לצבור שם שלום, ואין הכהנים רשאין
 לישא את כפייהם אלא כנגד כתפותיהם. ומאן דחזא חלמא ולא ידע מה הוא,
 ניקוס קדם כהני וימנא הכי:

רבוננו של עולם וכו'. בין שחלמתי לעצמי ובין וכו' בחלומותיו של יוסף. ואם צדיכין
 רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה וכמי ירחו על ידי אלישע וכמרים
 מצרעתה ובהוקיהו מחליו וכשם שהפכת קללת בלעם בן בעור מרעה לטובה כן
 תהפוך

(38) חסרון הניכר יש כאן, וכנ"ל וכן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר וכו', דהיי' ברכות ל"ב ע"ב, ועי'
 בחום' יבמות כ"ד ד"ה שנאמר מעם מזבחי, ובסנהדרין ל"ה ע"ב, ובסוטה ל"ה ד"ה כי מסדר.
 *) יש כהאן ערוב ובשעת דברים, ישוין בגמרא סוטה ל"ה ב'.

תהפוך כל חלומותי לטובה :

ומכיון דעתים צדדי פהנא דעני לצורה חנון, ואי לא לימא הכי .
אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו מנחה כו' :
ואם אין עס כהנים אומר עליך לצור .

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' , עד ואני אברכם . ומסיים עד עושה השלום*) :
ומפלין לצור על פניהם ומצקסים רחמים וסוף כל אחד ואחד בקשתו , ואומר :
רבון כל העולמים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא רחם עלינו שאנו
עבדיך ומעשה ידיך בשר עפר רמה ותולעה . מה אנו מה חיינו מה הסדנו
מה צדקנו , ומה נאמר לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין נגדך
ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תוהו
וימי חיינו הבל לפניך , ומה נאמר לפניך ה' אלהינו כי אנחנו העונו והרשענו ואין
לנו כח לעשות חובותינו ולא כהן גדול לכפר על חטאתינו ולא מנחה להקריב
עליו קרבן ולא בית קדש הקדשים להתפלל שם , אלא יהי רצון מלפניך שתהא
תפלתנו שאנו מתפללין לרצון ותחשב לפניך כפרים וכבשים וכאלו הקרבנו אותם
על גבי המזבח ותרצנו :

רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך אבל שאור שבעיסה
מעכב . יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשמיד ותכניע ותרחיק יצר הרע ממני ותשפילהו
ותכניעהו ותרחיקהו ממאתים וארבעים ושמונה אברים שבי ואל ישלני מדרכיך
הטובים אלא תן בלבי יצר טוב וחבר טוב לשמור חוקיך ולעבדך ולעשות
רצונך בלבב שלם :

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך שתהא תורתך אומגתי ומלאכתי בכל יום יום ולא
אשגה בה , ואל תצריכני למתנת בשר ודם שמתנתן מעוטה וחרפתם מרובה .
שבענו בבוקר חסדך ונרננה וגשמחה בכל ימינו . הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו :
רבון כל העולמים ואדוני האדונים עזרני סמכני סיעני וחוקני בפרנסתי
ובפרנסת בני ביתי . ואל תבישני ואל תכליכני לא לפניך ולא לפני בשר
ודם . ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך
נקרא על עירך ועל עמך :

ואי חית דצעני מיומך סא דר' ינאי כד ניטור ומסנתיס לימא ,

רבוננו של עולם חמאתי לפניך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן
לנו לב טוב וחלק טוב ורוח נמוכה ונפש שפלה וזכר טוב , ואל יתחלל
שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי (כל) הבריות . ואל יהי אחריתנו להכרית ותקותנו
למפח נפש , ואל תצריכנו למתנות בשר ודם . ואל תמסור מזונותי ביד בשר ודם
שמתנתן מעוטה וחרפתן מרובה . ותן חלקנו עם עושי רצונך . ובנה ביתך ועירך
והיכלך ומקדשך מהרה בימינו . מהר עננו ופדנו מכל גזירות קשות והושע ברחמיך
הרבים משיח צדקך :

ועמוד

* עי' טור א"ח סי' קכ"ז וכו' וכו' ופרישה שם . ונל"ס יש בלן ע"ס ונל"ס ומכיים ע"ס שלום .

ועומד סחף ולומר

אבינו מלכנו חננו ועננו אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה והושיענו למען שמך, ואנחנו
לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו :

ועונין כלבד אחריו מכ סכוא אומר

זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך. אל תזמר
לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלנו מאד, עשה למען שמך הגדול
הגבור והנורא שנקרא עלינו, חננו ה' חננו כי רב שבענו בו. ברוגז רחם תזכור. ברוגז
רחמים תזכור. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר
אנחנו. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך :
ואומר עליה לזכר קדיש עד לעילא .

(קדיש ליחיד **בזא** דמתיב ברב עם הדרת מלך אמר ר' חמא בר חנינא בוא
וראה שבתו של הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר
מאלפי אלפים ורבי רבבות של מלאכי השרת שמשרתין אותו ומשבחין לפניו. ואינו
רוצה בשבחן עו' שישמע בשבחן של ישראל. שנאמר ברב עם הדרת מלך, ואין עם
אלא ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. למה עם זו יצרתי לי שישפרו
תהלתי בעולב. שנאמר תהלתי יספרו. וכן הוא אומר נדיבי עמים נאספו עם אלהי
אברהם. כי לאלהים מגני ארץ מאוד נעלה. אמר ר' סימן אימתי הקב"ה מתעלה
בעולמו. בשעה שישראל נכנסין בבתי מדרשות ובבתי כנסיות ונותנין שבה לפני בוראם.
ר' ישמעאל אומר בשעה שהן נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעין הגדה מפי
תלמיד נעים. ואח"כ עונין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך.
באותה שעה הקב"ה משמח ומתעלה בעולמו ואומר למלאכי השרת באו וראו עם זו
שיצרתי בעולמי כמה הן משבחין אותי. באותה שעה מתקבצין מלאכי השרת ומלבישין
להקב"ה הוד והדר, שנאמר ברב עם הדרת מלך, וכן הוא אומר ברכי נפשי את ה', ה'
אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת, וכתיב הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. ואומר עקב
ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים. ואמר רב תנן אם אדם זוכה לקנות ענוה ויראת
ה' זוכה לקנות כבוד וחיים שנא'. כלן חקוס פנוי בכ"י, ולפי הנראה ל"ל הספוק דלעיל
עקב ענוה כו' :)

ובא לציון גואל וכו'. ה' ימלוך לעולם ועד. ה' מלכותיה לעלם ולעלמי עלמיא
וכו' עד האל ישועתנו סלה. ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה.
ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. ברוך אלהינו וכו'. והבדילנו מן התועים ונתן
לנו תורת אמת. הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבבנו יראתו לעשות רצונו ולעבדו
בלבב שלם למען לא נוגע לריק ולא נלד לבהלה. כן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי
אבותינו שנשמור חוקך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונירש חיי העולם הבא, למען יזכרך
כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך :

(קדושה ליחיד וסוף הגדה המדברת בכבוד העתיד לנעים זמירות ישראל וללדיקים.
ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי וכלשון הזה היה מדבר.
מקדשא

מקדשא קדישא לחורבא והיכלא לגור דליק ודירתא דמלכא הנטר צדיותא
 ובני מלכא לקטלא וחרוותיה דמלכא הנטר ארמלתא בתולין ועולימן לבזה ומדבתא
 דביא לאסתאבא ופתורא דמתקן יבזתיה בעלי דבכא וירושלם לצדו וארעא דישראל
 לזיע. באותה שעה כיון ששמעתי את קול החזק הוה נרתעתי ונדכמתי ונפלתו לאחור
 עד שבא הרפאל הרריאל הרניאל אשר נתן בי רוח ונשמה והעמידני ואמר לי ידיו
 מה עלתה לך, אמרתי לו הדר זיוי שמא אין תקנה לישראל אמר לי ידידי בא ואכניסך
 לגנוי ישועות ולגנוי נחמות, הכניסני לגנוי ישועות ולגנוי נחמות וראיתי כתות של
 מלאכי השרת שהם יושבים ואורגים בגדי ישועות ועושין כתרי חיים טובים ואבנים
 טובים של מרגלוות קבועות בהן ומרקחים כל מיני בעמים וממתקים יינות
 לצדיקים לעתיד לבא. וראיתי כתר אחד משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה ושנים
 עשר מולות קבועים בו. אמרתי לו הדר זיוי כתרים הללו למי, אמר לי לישראל,
 וכתר משובח זה למי, אמר לי לדוד מלך ישראל, אמרתי לו הדר זיוי הראני כבודו
 של דוד, אמר לי ידיו המתן לי שלש שעות עד שיבא דוד לכאן ותראה בגדולתו, תפשני
 והושיבני בחיקו. אמר לי מה אתה רואה, אמרתי לו אני רואה שבעה ברקים שהן
 רצין כאחד, אמר לי בני כבוש עינדך שלא תודעו, הללו יצאו לקראת דוד. מיד רעשו
 כל האופנים ושרפים וחיות הקודש ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד ומולות
 וכוכבים, ומלאכי השרת להוטי זבול ואמרו למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כבוד
 אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. ושמעתי קול רעש גדול שבא מעדן ואומר ימלוך
 ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. והנה דוד מלך ישראל בראש וכל מלכי בית
 דוד אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתר מלך דוד מובהק ומשונה מכל הכתרים
 וזויו הולך מסוף העולם ועד סופו, כיון שעלה דוד למדרש גדול שברקיע מוכן לו כסא
 של אש שהוא ארבעים פרסאות גבוה כפלים ארכו וכפלים רחבו. וכיון שבא דוד
 וישב לו על כסא שלו המוכן כנגדו כסא של קונו. כל מלכי בית דוד יושבין לפניו
 ומלכי בית ישראל אחריו. מיד אומר דוד שירות ותשבחות שלא שמעתן און מעולם.
 וכיון שפתח ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה, פתח כמטרון וכל המולות
 ואמרו קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וחיות הקודש משבחות
 ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו. והרקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור
 ודור הללויה. והארץ אומרת ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וכל מלכי בית
 דוד אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

ויש חומרין קדושים זו

(ואתה) קדוש יושב תהלות ישראל, שנים שרפים עומדין מימינו של הקב"ה ואחד
 משמאלו, שש כנפים לכל אחד, בשתים יססה פניו שלא יראו פני שכינה, ובשתים
 יכסה תגליו שלא יביטו פני שכינה, כדי לשכח גזירת העגל, ובשתים יעופף שנאמר וקרא
 זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ואינן יודעות
 מקום לכבודו. ועומדות באימה ביראה ברתת ובזיע שלא יאכל אש אוכלת לאש של
 מלאכים, ומויעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא מלפניו. שנאמר נהר די נור נגיד
 ונפיק מן קדמוהי. ולפי שאינן יודעות מקום כבודו. עונות ואומרות בכל מקום שכבודו
 שם

(סדר"ע) ה"א ד 4

שם ברוך כבוד ה' ממקומו, ועמו ישראל מיחדים שמו הגדול בכל יום פעמים באהבה ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. הוא משיבן לישראל אני ה' אלהיכם מציל אתכם מכל צרה. אל כמאמרך אדונינו צדיק ישראל מיחלי צדקך סלה, צדקותיך רוממו לרוטם לך. יפצחו פה ויאמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. וימליכוך ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה: ולומר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו וגו' :

וילומר יתגדל ויתקדש עד דאמרון בעלמא ואמרו אמן :
ומוסיף תתקבל צלותהון ובעותהון דכל ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים על כל ישראל ואמרו אמן.
עושה שלום במרומוי הוא יעשה שלום על כל ישראל :

(קדיש של יחיד לעתיד לבא מגלה הקב"ה מעמי תורה לישראל, מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב, מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים. לאחר שמגלה להם מעמי תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לנן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו משישת ימי בראשית. אמרו לפניו רבונו של עולם כלום יש סעודה שאין בעלה שרוי בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכינתך בינותינו, מיד אומר הוד לפני הקב"ה רבונו של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו, באותה שעה שומע הקב"ה לדוד שנאמר או תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני, מיד נכנס הקב"ה ורוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על כסא כבוד שלו ורוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנאמר וכסאו כשמש נגדי, וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמים להם כשלישה כוסות מיין עסים שנאמר אשקך מיין הרקח מעסים רמני, ומוזגין להם כוס של ברכה, וכוס של ברכה היו מאתים ועשרים ואחד לוג שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוייה. רוי"ה בגימטריא הכי הוי. לאחר שאוכלין ושותין אומר מי יברך, אומר לאברהם מול אתה וברך שאתה אב העולם. אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהכעים לפני הקב"ה, אומר ליצחק מול אתה וברך שנעקדת על גבי המזבחה, אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה, אומר ליעקב מול אתה וברך שמשתך שלימה לפני המקום, אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור. אומר למשה מול אתה וברך שקבלת את התורה וקיימת אותה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לכנוס לא"י, אומר ליהושע מול אתה וברך שהכנסת לישראל לארץ וקיימת את התורה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לבן. אומר לדוד מול אתה וברך שאתה נעים זמירות ישראל ואתה נשיא להם שנאמר ועבדי הוד נשיא להם לעולם, והוא אומר להם אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. לאחר שאוכלין ושותין ומברכין מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ועוסק בה בטומאה ובטהרה באיסור ובחיתר בהלכות ובאגדות, ואומר הוד שירה לפני הקב"ה, ועונגין אחריו הצדיקים אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונגין אמן מתוך גיהנם,

מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם, אומר לפניו רבנו של עולם הללו פושעי ישראל שאעפ"י שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמונים: ולאחר סיים שלח לבור שיש³⁹ שלום נוהגים לומר כך:

מי כאלהינו מי כאדונינו מי כמלכנו מי כמושיענו. אין כאלהינו אין כאדונינו אין כמלכנו אין כמושיענו, ברוך אלהינו ברוך אדונינו ברוך מלכנו ברוך מושיענו. נודה לאלהינו נודה לאדונינו נודה למלכנו נודה למושיענו. אתה הוא אלהינו אתה הוא אדונינו אתה הוא מלכנו אתה הוא מושיענו. אתה הוא שהקריבו אבותינו לפניך את קמורת הסמים:

פירוש הקמורת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וזכרום. משקל ששה עשר ששה עשר מנה, והקושט שנים עשר וקילופה שלשה וקנמון תשעה, בורית כרשינא תשעה קבין, יין קפריסין סאין תלת וקבין תלתא, אם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק מלח סדומית רובע מעלה עשן כל שהוא, ר' נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא, אם נתן בה דבש פסלה, אם חסר אתה מכל סמניה חייב מיתה. רבן שמעון בן גמליאל אומר צרי אינו אלא שרף מעצי הקמף, בורית כרשינא ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה, יין קפריסין ששורין בו את הצפורן מפני שהוא עזה, והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד: הקמרת היתה שלש מאות וששים ושמונה מנה (כנגד ימות החמה) שלש מאות וששים וחמשה כנגד ימות החמה. ושלושה מנים הנותרים. מהם מכניסים לפני לפני ביום הכפורים. והשאר מחללין אותו על מעות האומנין, אחת לשבעים שנה מפטמין אותה [לחצאין], המפטם אותה כמתכונתה הרי זה חייב, פטם חצייה הרי זה חייב, רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון בן הסגן אבל לא שמעתי מכנו לשלישה ולרביעה, ומחזירין אותה למכתשת פעמים בשנה, בימות החמה פוזרין אותה כדי שלא תתעפש, בימות הגשמים צוברין אותה כדי שלא יפוג ריחה. וכשהוא שוחק אומר הדק היטב כו'*) דקה מן הדקה. המפטם את הקמרת במתכונתה חייב והמריח בה פטור ואינו חייב אלא משום מעילה. מכתשת היתה במקדש מימות משה ונפגמה ושלהו והביאו מאלכסנדריא ותקנוה ולא היתה מפטמת כשהיתה:

השיר שהיו הלויים אומרים בזמן שבית המקדש קיים. ביום ראשון היו אומרים לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וגו', אשר לא נשא לשוא נפשו (עמ"ס). עד סוף פיסקא. ביום שני היו אומרים שיר מזמור לבני קרח גדול ה' וגו'. ביום שלישי היו אומרים מזמור לאסף אלהים נצב וגו'. ביום רביעי היו אומרים אל נקמות ה' אל נקמות וגו'. ביום חמישי היו אומרים למנצה על הגתית לאסף וגו'. ביום הששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש וגו'. ביום השביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת. כמו אמר

שכתובם לכלן:

³⁹ כל שני עוקש שלום, וכ"ה נטור סי' קל"ג שסעתיק כל הכתוב כאן. אך בפעום הקערת קינר, והעתיק נתחלס אין כאלסינו, וכאן הוא כהחלס מי כאלסינו, וכס' אורחות חיים מביא שתי הנוסחאות, ע"ש בסדר תפלת מונלי' שכת את י'. (* עיין כריתות דף ו' ע"ב, שם סגרייתא במלואה וכאן קינר במלת וכו'.

אמר ר' אליעזר אמר ר' הנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, וראה שלום לבניך שלום על ישראל:

ואומר קדיש עד דאמרו בעלמא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא עד עושה שלום: (קדיש של יחיד תניא אמר ר' והתגדלתי והתקדשתי ונדעתי לעיני עמים רבים וידעו כי אני ה', תניא אמר ר' יוסי פעם אחת נכנסתי

לחורבה אחת מחרבות ירושלים להתפלל וכא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי, לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי שלום עליך רבי, אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי, אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, אמר לי היה לך להתפלל בדרך, אמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסקוני עובדי דרבים, אמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי הימנו שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, והמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, אמרתי לו שמעתי בת קול שנגהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלית את בני לבין אומות העולם, אמר בני בחיך ובחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום שלשה פעמים אומרת כך, ולא עוד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך, הוא כנענע בראשו ואמר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לאב שהגיה את הבנים ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. אמר ר' חלבו אמר עולא ביראה עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא יושב ביניהן וכל אחד מראהו באצבע שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קיונו לו ויושיענו זה ה' קיונו לו נגילה ונשמחה בישועתו:)

ובערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פיעוס הקטורת אבל לא הסיר, מאי טעמא שזכר למקדש אומר אלו, ולמה אומר פיעוס הקטורת בבקר ובערב והסיר בבקר בלבד, לפי שזה היתה מולתו נעשית בבקר ובערב וזה לא היתה מולתו נעשית אלא בבקר:

ולא מצטי ליה לאינש למיבעל ולאיסתמועי מקידושא דסדרה ומיחא שמייה רבא מברך דאגדתא, דמלתא רבתא היא קמי קודשא בריך הוא, ומאי רבותא דתנן רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון מיום שחרב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה ויטל טעם הפירות, ר' יוסי אומר אף יטל שומן הפירות, ואמר רבא וכל יום ויום קללתו מרובה משל חברו דכתיב בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר, סי בבקר אי כימא בקר דלמחר מי ידע מה סוי אלא דחליף, ואלא עלמא אמאי מקיים, אקידושא דסידרא ואיחא שמייה רבא דאגדתא, שנאמר ארץ עיפחה כמו אופל ללמות ולא סדרים ותופע כמו אפל, טעמא דאין סדרים הא יש סדרים ותופע מאפל, ומאי סדרים קידושא דסידרא:

ושאילו מקמי רב למח ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה היא פומבדיתא, מכו שיאמר אדם קידושא דסידרא, אס אינו קורא מאי טעמא. והסביב כך,

ליום רבא דבבא ב"א, דאדעמס ידע ליה... ויחא שמייה רבא דאגדתא, שנאמר ארץ עיפחה כמו אופל ללמות ולא סדרים ותופע מאפל, ומאי סדרים קידושא דסידרא:

אם תלמיד חכם הוא יעסוק בשמעתא דגיד הגשה, כגון שלש כתוב של מלאכי השרת
 אומרי' שירה בכל יום, שיש בה דברי שבה קדושת הקב"ה, אם אינו תלמיד חכם
 יעסוק במקרא בפסוקים שיש בהם קדושה, כגון שרפים עומדים מומעל לו, ומה
 טעמו של חכם שאומר ומודה כך, כלומר תפלה זו וסדר זה, נביאים הראשונים תקנוה
 וחקים הקדמונים תקנוה לומר בקהל, ויחיד לא יסוג גבול הקהל, לפי שכל דבר
 של קדושה אינו בפחות מעשרה, הילכך יאמר מקרא או תלמוד שפירשנו, תנאלא
 אומר אותה ממילא, ויש חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרים ומה בכך, הלכך
 נהגו יחיד האומר קדושה דסידרה קורא הפסוקין בדרך התיקנות שקורין לפני רבן:
 ובשביל בני אדם הבאים לבית הכנסת לאחר שיאמר שליח לבור ברכו. שאילו מקמי
 מתיבתא מהו שיחזור ויאמר השליח בשעת עמידת האבור להתפלל, ברכו את
 ה' המבורך ויענו ברוך ה' המבורך, אותן בני אדם הבאים בין הפרקים, בין גאולה
 לתפלה שחרית ובין המולך בכבודו ערבית. ושדרו הכי, כך ⁴⁰) ראינו שבתפלת
 ערבית בשביל הבאים בין הפרקים, אם רולה אומר ברכו, אבל בשחרית אסור
 להפסיק בין גאולה לתפלה, ואל יפסיק שכך שנינו ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת
 ויציב לא יפסיק, ואמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה, ולריך לסמוך
 גאולה לתפלה ואל יפסיק שכך שנינו ר' יהודה אומר ואסור להפסיק בו אפילו בדברי
 קדושה ואפי' בפסוק של ריזוי ובקשה, והאי דקא מתחלין ה' שפתי תפתח, כיון דתקינו
 רבן למימריה בללותא. כללותא אריכתא דמיא:

ונפטרין איש לביתו:

ובשמבקש לאכל לחם לריך ליטול ידיו קודם ואח"כ לקבוע סעודתו, אף על פי שאוכל
 חולין, וכל המזלזל בנטילת ידים בר ידויו הוא, שכך שנינו אמר ר'
 יהודה חם ושלוש שעקביא נתגדה שאין עזרה נעלמת על כל אדם בישראל בחכמה
 וביראת חטא כעקביא בן מהללאל, אלא את מי גדו את אלעזר בן הגר שפקפק
 בנטילת ידים וכדוהו ומת בנידויו ושלחו בית דין והניחו אבן על ארונו, ללמדך שכל
 המתגדה ומת בנידויו סוקלין את ארונו. וכל המזלזל בנטילת ידים סוף בא לידי
 עניות, דאמר ר' אמרי לה במתיבתא תנא, שלשה דברים מביאין את האדם לידי
 עניות, אלו הן, המשתיין ערום בפני מנחה, והמזלזל בנטילת ידים, ומי שאשמו מקללתו
 בפניו, המזלזל בנטילת ידים לא אמרן אלא זימנין משי ומנין לא משי, אבל משי
 ולא משי לית לן בה⁴¹, ואמר ר' זריקא אמר ר' אליעזר כל המזלזל בנטילת ידים
 נעקר מן העולם, וכד משי ידיה מבעיא ליה לנגובי ידיה שפיר, דאמר ר' אבהו
 כל האוכל פת בלא נגוב ידים כאלו אוכל לחם עומא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל
 את לחמם עומא בגוים אשר אדיתם שם, ואמר רב חסדא אגא משאי מלא חופנא
 ויהבו לי מלא חופנא טיבותא: וכשנטל ידיו מברך. ברוך אתה י"א מ"ה אשר
 קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים: והשותה מים בתוך סעודתו לריך לבדך על
 כל פעם ופעם, ואעפ"י שהוא לפניו, שכך שנינו השותה מים ללמאן אומר שהכל,
 ואמריקן למעוטי מאי, אמר רב אידי בר אבין למעוטי היכא דחנקסיה אומנא דלא

מברך

⁴⁰) סעור כפי' רל"ז מביא אוחו בשם רע"ג ועי' במהסיג אוח כ"ז. ⁴¹) עי' סעודת בסוף ס"ב.

מברך, הא לאו הכי מברך והוא ליה כממלק, ואית מרבנן דאמרי כיון דאיכא
 מים קמיה בטהרתא וברוך זימנא קמא לא לריך לברוכי על כל זימנא, מידי
 דהוי אחמרא דכד מברך זימנא קמא לא לריך תו לברך. והפליג טיב שתי
 ידיו וכנס, כשהוא טיב אל יעול מבחוץ אלא נכנס וישב במקומו וטיב, והטפיח
 מחזיר. אמר רב חסדא לא שמו אלא לשמות אבל לאכול טיב מבחוץ וכנס, מידע
 ידעי דאינא דעתיה. אמר רב נחמן בר יצחק אלא אפילו לשמות נמי מידע ידעי
 דאינא דעתאי :

ובאן דאכיל כזית מייחייב לברוכי, דאמר ר' חייא בר אבא אמי ראייתו את ר' יוחנן
 שאכל כזית מליח וברך עליו תחלה וסוף, אלמא כר' מאיר סבירא ליה דאמר
 עד כזית. ולענין אלטרופי אפילו לא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת ולא שחה
 עמהם אלא כוס של יין מלטרף, אבל לאפוקי רבים ידי חובתן עד דאכיל כזית
 דגן, אע"ג דאיכא עובדא דשמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעביד הכי, אמר
 ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו מוליא עד שיאכל כזית דגן, ומאן
 דעאל אאינשי דכריך ריפתא וקא מברכין, מצעי ליה למעמי בתרייהו, כדאמרינן בא
 ומלאן כשהן מברכין מה עונה אחריהן, רב זביד אמר ברוך ה' המבורך, רב פפא
 אמר אמן, ואמרינן לא פליגי אשכחינכו דקא אמרי נברך, אמר איכו ברוך ה' המבורך
 לעולם ועד, אשכחינכו דקא עמי ברוך, אמר איכו אמן, ותו מפרשינן לה
 למלתא על איניש מעלמא גבי דקא מברכין ברכת המזון, אי בתלתא אינון עד
 פחות חד מעשרה, אי אשכחי למאן דמברך נברך⁴² אלהינו וענו אינכו ברוך
 אלהינו שאכלנו משלו, יימר איכו בהדיהו ברוך אלהינו המבורך לעולם ועד, ואי
 עאל ואשכחינכו דקא ענו כבר ולא שמע מן המברך עאמי בתרייהו אמן :

ובאן דקאי צבי כנישתא אחורי שליחא דלבורא מייחייב לכווני דעתיה, ובתרא דקא
 חתים שליחא דלבורא על כל חותם ברכה וברכה להוי עמי אמן, דהכי אמר
 רבן מאי דכתיב אמונים נולר ה' אלו שהן עונין אמן באמונה, אומר השליח לצור
 מחיה המתים והן עונין אמן ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינים שהקב"ה מחיה
 מתים, אומר הש"ך גואל ישראל ועדיין לא נגאלו, ואם תאמר שנגאלו חזרו ונסתעבדו,
 ומאמינים בהקב"ה שעתיד לגאלם ועונין אמן, אומר הש"ך ברוך בונה ירושלים
 ועדיין היא בחורבנה ומאמינים שהקב"ה עתיד לבנותה ועונין אמן, הוי אמונים נולר
 ה', מאמינים ועונין אמן נולר ה', ותניא אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה
 ולא אמן קלרה ולא אמן יתומה, ולא יזרוק ברכה מפיו, בן עזאי אומר העונה אמן
 חטופה יתחטפו ימיו, קטופה יתקטפו שמתיו, קלרה יתקלרו ימיו, יתומה יהיו בניו
 יתומים, ארוכה מאריכין לו ימיו. ומאן דעאמי אמן לעמי בכל כחו, דאמר ר'
 שמעון בן לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו
 שערים ויבא גוי לדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמונים,
 אמר ר' יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמייה רבא בכל כחו קורעין לו גזר דינו
 שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברבו ה', מאי טעם בפרוע
 פרעות משום דברכו ה'. ר' חייא בר' אבא אמר ר' יוחנן אפילו יש בו שמץ עבודה

זרע

(42) ע"י הערות בסוף הספר. ר"ל אמר ויבאנו י"ה וי"ה כ"ב ב"ב ויבאנו ר"ל ר"ל וי"ה וי"ה

זרה מוחלין לו, כתיב הכא צפרוע פרעות בישראל וכתיב החס כי פרעה אהרן
 לשמחה בקמיהם, הלכך לריך אדם לענות יסא שמים בכל כחו וסכי נמי אמן בכל
 כחו, מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך נאמן:

סדר מעמדות

אלו המעמדות, ציוס ראשון קורין בראשית ברא אלהים וגו', עד ויהי ערב
 ויהי בקר יום אחד:

נביאים [יסעים מ"ג] כה אמר האל ה' בורא שמים וגו', עד בטרם תצמחנה
 אשמיע אתכם:

פרשת המן בכל יום ויום ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם וגו', עד והעמר
 עשירית האיפה הוא:

עשרת הדברים בכל יום ויום וידבר אלהים את כל הדברים וגו' עד וכל אשר
 לרעך:

ענין הקרבנות [סמות כ"ט] וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו',
 עד לשכני בתוכם אני ה' אלהיכם:

פרק ראשון [מוסכת תמיד] בשלשה מקומות הכהנים שומרין וכו' עד ודישון
 מזבח הפנימי והמנורה:

ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה בד
 בבר יהיה:

פיוסם הקמרת כיצד שלש מאות וששים ושמונה מנים היו, שלש מאות וששים
 והמשה שבכל יום כמנן ימות הרמה ושלשה שהיה מוסף ביום הכפורים
 כהן גדול מחזירן למכתשת וגומל ממנו מלא חפניו כדי לקיים בו מצות דקה מן
 הדקה, ואלו הן הצרי והצפורן חלבנה ולבונה משקל שבעים שבעים, מר וכרכם
 שבלת נרד וקציעה משקל ששה עשר ששה עשר מנה, קושט שנים עשר קלופה
 שלשה קנמן תשעה, בורית כרשינא תשעה קבין מלת סדומית רובע מעלה עשן
 כל שהוא, ר' נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא, אם נתן בה דבש פסלה,
 אם חסר אחת מסמניה חייב מיתה, רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא
 שרף מעצי הקמף, בורית כרשינא תשעה קבין, יין קפריסין סאין תלת וקבין תלתא,
 אם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק, יין קפריסין למה הוא בא, כדי
 לשרות בו את הצפורן מפני שהיא עזה, בורית כרשינא למה היא באה, כדי
 ליפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה, והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מבניסין
 מי רגלים במקדש מפני הכבוד. תניא ר' נתן אומר כשהוא שוחק אומר הרק הרק
 היטב מפני שהקול יפה לבשמים. פיטמה לחצאין כשרה לשלישית ולרביעית לא
 שמענו, אמר ר' יהודה זה הכלל כל כמדתה כשרה חצאין, שחסר בה מכל סימן
 וסימן או שחסר אחת מכל סמניה או שלא נתן בתוכה מעלה עשן חייב מיתה,
 אמר ר' זעירא אף חייב משום הכנסה יתירה, תאני בר קפרא אחת לששים או
 לשבעים

סדר מעמדות

לשבעים שנה היתה באה (של) חצאין (או) של שירים, ותאני בר קפרא אלו היה נותן בתוכה קורטוב של רבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחו, אלא שאמרה תורה כי כל שאור וכל רבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. תאנא הקטיר כזית בחוץ הייב פחות מכזית בפנים פטור. אמר ר' ירמיה ואיתימא ר' אבא ונפטרו הצבור ידי חובתן. ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא אמרו מרקתני רישא הקטיר כזית בחוץ ותאני סיפא פחות מכזית בפנים פטור, מכלל דלא נפטרו הצבור ידי חובתן :

ובכל יום ויום לזמור איזהו מקומן של זבחים קדשי הקדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון, ודמן מעון הזוהר על בין הברדים על הפרכת על מזבח הזהב, מתנה אחת מהן מעכבת, שיירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון. אם לא נתן לא עכב :
 וביום הראשון קורין כתובים. לדור מזמור לה' הארץ ומלואה וגו'. כמו סכתוב למעלה :
 וקורין הלכה. ונשלמה פרים שפתינו בתשלום פרי קרבנותינו. וזו היא סידורה של מערכה. אבוי מסדר מערכה משמיה דגמרא וכו', עד ועליה השלמו כל הקרבנות כן. זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו :

ובכל יום ויום קורין :

כל אלה בהיות היכל על יסודו ומזבח על מזונו, ועכשיו חרב מקדש ובטלה עבודה ואין לנו בעונותינו, לא אשם ולא אישים. לא בדים ולא בלולה. לא גבול ולא גורלות. לא דביר ולא דקה. לא היכל ולא הר המור. לא ועד ולא וידוי. לא זבח ולא זריקה. לא הטאת ולא חלבים. לא טהרה ולא טבילה. לא ירושלם ולא יער לבנון. לא כפרת ולא כרובים. לא לבונה ולא לחם הפנים. לא מזבח ולא מגורה, לא נסכים ולא נתחים. לא סמיכה ולא סמים. לא עולה ולא עזאזל. לא פרכת ולא פר. לא ציון ולא ציץ נור הקדש. לא קידה ולא קנמן. לא ריח סמים ולא ריח ניחוח. לא שי ולא שלמים. לא תודה ולא תמורה. עונות אבותינו החריבו ניינו ופשעינו האריכו קצנו וחרבה עירנו ושמש מקדשנו וגלה יקרנו מבית חיינו וטולטל הדרנו מבית הדרנו ומבית תפארתנו, מקום אשר הללך אבותינו, ואין אנו יכולין להקריב לפניך קרבן שיכפר בעדנו אלא נשלמה פרים שפתינו, וזכרון אלו הדברים תהיה כפרתנו ותפלתנו תהא סליחתנו. יהי רצון מלפניך רבון העולמים שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל פשעינו שחטאנו לפניך בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין בראיה בין בשמיעה. וניב שפתינו החשב לפניך במקום עולותינו :

ובכן היה לאין, מחמד כל עין, אשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו. על זה היה דוה לבנו ועל אלה חשבו עינינו. על הר ציון ששמש שועלים הלכו בו. אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעובנו לאורך ימים : השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם :

הדרך עלן והדרן עלך. דעתך עלן ודעתן עלך. זיוד עלן וזיון עלך. לא תזוז מגן ולא נזוז מגך. לא תתנשא מגן ולא נתנשא מגך. לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי :

סדר מעמדות

יז

ר' יהודה אומר אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב. למד תורה הרבה שיתנו לך שכר הרבה, ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. ר' חנינא בן עקשוא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

אין* כאלהינו אין כאדונינו כו' עד אתה הוא מושיענו. אתה תושיענו. אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: תנא רבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא. שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך. יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך, למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך. וראה בנים לבניך שלום על ישראל, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, אמן:

ביום השני קורין בתורה, מן ויאמר אלהים יהי רקיע עד ויהי בקר יום שני: נביאים [יסעיס מ"ב] שירו לה' שיר חדש וגו'. עד אלה הדברים עשיתם ולא עובתים. וקורא פרשת המן. ואחר סודר סדר התמיד ואיזהו מקומן ועשרת הדברים. פרק שני דתמיד מן ראותו אחיו וגו' עד סוף פרקא. ואחר קורא כתובים. שיר מזמור לבני קרח גדול ה' וכו'. כמו סכתוב למעלה. ואחר קורא פטום הקמורת. וקורא הלכה ונשלמה פרים שפתינו. ולומר אין כאלהינו, ולומר ר' יהודה אומר אשרי מי שעמלו בתורה וגו':

ביום השלישי קורין בתורה מן ויאמר אלהים יקוו המים וגו'. עד ויהי בקר יום שלישי:

נביאים [יואל ב'] ויקנא ה' לארצו וגו'. עד ולא יבושו עמי לעולם. וקורא פרשת המן. וענין הקרבנות ואיזהו מקומן כמו סכתבו למעלה. התמיד פרק שלישי מן אמר להם הממונה וכו' עד גמירא. וקורא עשרת הדברים. כתובים מזמור לאסף אלהים נצב וגו'. כמו סכתוב לעיל: וקורא אין קדוש כה' כי אין בלתיך, וקורא פטום הקמורת. הלכה ונשלמה פרים וכו', כמו סכתוב לעיל כל העמין עד סוף:

ביום הרביעי קורין בתורה מן ויאמר אלהים יהי מאורות וגו'. עד ויהי בקר יום רביעי:

נביאים [ירמיה ל"א] כה אמר האל ה' נתן שמש לאור יומם וגו' עד ולא יהרס עוד לעולם. וקורא פרשת המן וסדר התמיד סכוא עמין סקרנות. ואיזהו מקומן, כמו סכתוב ביום ראשון. וסודר סדר התמיד פרק רביעי לא היו כופתין וכו', עד סוף פרקא. ולומר עשרת דברים:

כתובים אל נקמות וגו'. כמו סכתוב לעיל. פטום הקמורת. כל אלה בהיות היכל על יסוד

סדר מעמדות

יסודו, אין כאלהינו. ותנא דבי אליהו. וקדיש, כמו סכתוב למעלה :
ביום חמישי קורין בתורה מן ויאמר אלהים ישרצו המים וגו'. עד ויהי בקר יום
חמישי :

נביאים [יחזקאל ל"ד] וברתי להם ברית שלום וגו'. עד אדם אתם אני ה' אלהיכם
נאם ה' אלהים. ולומר זה השיר שקורין הלויים :

כתובים למנצח על הגתית לאסף וגו'. כמו סכתוב לעיל. וקורא פרשת המן
ועשרת הדברות וענין הקרבנות ואיזהו מקומן. התמיד פרק חמישי אמר
להם הממונה וכו'. עד סוף פרקא. סדר המערכה. פיטום הקמרת. כל אלה בהיות
היכל על יסודו, ולומר אין כאלהינו ולומר תנא דבי אליהו ולומר קדיש של יחיד :
ביום הששי קורין בתורה מן ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו' עד ויהי בקר
יום הששי :

נביאים [ישעיה מ"ה] כה אמר ה' קדוש ישראל ויוצרו וגו'. עד ולא תכלמו עד
עולמי עד :

כתובים ה' מלך גאות לבש וגו'. וקורא פרשת המן ועשרת הדברות וענין הקרבנות
ואיזהו מקומן וכולי. התמיד פרק ששי החלו עולין וגו' עד והשתחוה ויצא.
סליק פרקא. סדר מערכה, ולומר הלכס ונשלמה פרים שפתינו, כל אלה בהיות
היכל על יסודו, ופיטום הקמרת, אין כאלהינו, תנא דבי אליהו, וקדיש :

ביום השביעי קורין בתורה מן ויכלו השמים והארץ וגו'. עד אשר ברא
אלהים לעשות. ושמו בני ישראל את השבת עד וביום השביעי
שבת וינפש. ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה
מלאכה ביום השבת מות יומת. לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. שמור
את יום השבת לקדשו (צטטרת הדברות) עד על כן צוך ה' אלהיך לעשות את
יום השבת :

נביאים [ירמיה י"ז] כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת עד
וישבה העיר הזאת לעולם :

כתובים מזמור שיר ליום השבת וגו'. כמו סכתוב בזמירות. התמיד פרק שביעי עד
סוף פרקא. ועל כל תקיעה השתחויה. זהו סדר התמיד לעבודת בית
אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו. וקורא הלכס ונשלמה פרים שפתינו. ואחר
קורא פיטום הקמרת. כל אלה בהיות היכל על יסודו. אין כאלהינו :

סליק פירקא סדר מעמדות. זה המנסג הככון לנסג היחידים אנשי מעסה, והלכור
אין מוסגין כן, שלא יתבטל איש איש ממלאכתו אשר המס עושים ומקלרין.
ולומר אחר סיום קדיש : חזק

תפלת מנחה

בזמל ידיו ואינו לריך לברך, ואם אין לו מים ליטול ידיו אם יודע שיש מים לפניו
עד ארבע מילין ימתין עד שיגיע למקום מים ויטול ידיו ויתפלל, ואעפ"י
שעובר זמן תפלה, אבל יותר מארבע מילין יתפלל מיד ואל יבטל מן התפלה ואעפ"י
שלא

שלא נטל את ידיו מפני שאנוס הוא, ואעפ"י שאמרו אמר ליה רבינא לרבא מההוא מרבנן דאתא ממוערבא דאמר מי שאין לו מים ליטול ידיו מנקח ידיו בלרור או בקסמית ואמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב, מידי דמנקי עפר ולרורות נמי מנקי, וכו' אמרינן רב חסדא ליעב למאן דמהדר חמיא בעידן ללוחא. הכי מלי לק"ש דבעי למקרי בעונתה, אבל לתפלה דרחמי הוא דאימת דבעי מללי, בעי לאסדורי, ועד כמה עד ארבעת מילין. והכי מילי לפניו, אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר (*):

וכשהולך לבית הכנסת אומר: אשרי יושבי ביתך וכו', ומקדש עד לעילא. ומתפללין י"ח בלחש: ושליח עבור אומר אבות וגבורות וקדושת השם. ואומר קודם קדושת השם בחר יהנו לך. ומסיים עד עושה שלום, כדרך שמתפללין בשחרית, ונופלין על פניהם וסואלין כל לרכיבן. ואומר ואנחנו לא נדע מה נעשה וקדיש כולו עד לעילא עד עושה שלום במרומו וכו'. אבל כהנים אין נושאין כפיסן משום דשכיחא שכרות ואסור, דשכור לא ישא את כפיו: ויחיד המתפלל תפלת מנחה אומר במקום קדושה:

(קדושה ליחיד בכל יום ויום בהגעת תפלת המנחה. מלך הדור יושב ומדבר לחיות, עד שלא יכלה הדבר מפיו, חיות הקדש יוצאות מתחת כסא הכבוד. פיהם מלא רנה וכנפיהם גילה. ידיהם מנגנות רגליהם מרקדות ומקופות וסובבות את מלכם. אחת מימין ואחת משמאל. אחת מלפניו ואחת מלאחוריו. ומגפפות אותו ומנשקות אותו. ומפרעות פניהם הם מתפרעות. ומלך הכבוד מכסה פניו, והיה ערבות הרקיע מתבקע ככברה מפני (מלך) הדר זיו יופי תואר חמדה חמלה תאוה זוהר שבה מראה פניהם, כדבר שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והמלאכים כשהם מזמרים נחלקים לשלש שורות של אלף אלפי ארבעות כת אחת אומרת קדוש ונופלת על פניה, [וכת אחת אומרת קדוש קדוש ובורעת ונופלת על פניה], וכת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ובורעת ונופלת על פניה. והחיות מתחת כסא הכבוד עונות אחריהן ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו. ואתה ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה):

ומאן דמספקא ליה מילתא חי ללי לא ללי, חי קרא ק"ש חי לא קרא, חי אמר אמנת ויליב חי לא אמר אמנת ויליב, חי נמי חי בריך ברכת מזונא חי לא, וגבי שבעת המינין חי בריך חי לא בריך⁴ היכי נעביד, הכי גרסינן רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמנת ויליב ספק לא אמר אמנת ויליב חוזר ואומר אמנת ויליב, ור' אליעזר אומר חפילו ספק קרא ק"ש חוזר וקורא ק"ש משום כבוד מלכות שמים, אבל ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, ור' יוחנן אמר חפילו ספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל, ר' יוחנן לטעמיה דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו, והלכתא דדר. אבל ודאי קרא ק"ש ואתא ואשכח לבורא דקא קרו ק"ש, אומר פסוקא קמא לחודיה בהדייהו וכו' לא, חי נמי ודאי התפלל ונכנס לבית הכנסת ומלא עבור שמתפללין, הכי אמר רב יהודה אמר שמואל אם יכול לחדש דבר בתפלתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל, חי נמי [לא] ללי ועאל לבי כנישתא ואשכח לבורא דמללי, פליגי בה רב הונא ור' יהושע בן לוי

(⁴⁸) עי' הערות בסוף הס'. (* עי' ברכות דף ק"ו כי יש כהאן שינוי נוסחאות

סדר מנחה

לוי, דהכי אומר רב הונא נכנס לבית הכנסת ומנח לבור שמתפללין אס יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח לבור למודים יתפלל ואס לאו אל יתפלל, וריב"ל אומר אס יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח לבור לקדוש יתפלל ואס לאו אל יתפלל, ואמריין במאי קא מפלגי רב הונא סבר יחיד אומר קדוש וריב"ל סבר אין יחיד אומר קדוש, ומסקיין דאין יחיד אומר קדוש, וכו' אמריין דכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק עד דעמי קדוש, ואמריין איבעיא לכו מהו שיפסיק אלא יתא שמיא רבא מבכך, ואע"ג דפשטיין דמפסיק דמריין ופסקיין דלא מפסיק :

וצריך לשהות שעה אחת ואח"כ יתפלל, שכך שנינו חסידים הראשונים היו שוכין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבס למוקום, ואמר ריב"ל המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו, שעה אחת קודם תפלתו דכתיב אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, ושעה אחת אחר תפלתו דכתיב אך לדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך :

סדר ערבית

הקורא ק"ש של ערבית קודם ראית הכוכבים לא ילא ידי חובתו, דתניא מאימתי מתחילין לקרא ק"ש בערבין משעה שהכוכבים נכסין לכול בתרומתן וסימן לדבר לאת הכוכבים, ותניא הקורא קודם לכן לא ילא ידי חובתו, וכמה כוכבים ילאו ויהיה לילה, ר' נתן אומר כוכב אחד יוס, שנים זין השמשות, שלשה לילה, ואמר ר' יוסי בר אבין לא כוכבים [גדולים] הגראים זיוס ולא כוכבים קטנים הגראים זלילה אלא זינויים :

ועומד שליח לבור ומתחיל ולומר : והוא רחום יכפר עון וגו' עד יעננו ביום קראנו : ומצרך ברכו את ה' המבורך : ועונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד . ופותח ולומר .

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה וכו' . עד ה' צבאות שמו . חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד . ברוך א"י המעריב ערבים : אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת וכו' . על כן ה' אלהינו בשכבנו ובקומנו תן בלבנו ונשיח בחוקי רצונך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד , כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה , ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים . ברוך אתה ה' אוהב את עמו ישראל :

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד : וקריין ק"ש

אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כי הוא ה' אלהינו ואנחנו ישראל עמו . אמת מלכנו ואין זולתו . הפורנו מיד מלכים הגואלנו מכף כל עריצים , האל הנפרע לנו מצרינו ומשלם גמול לכל אויבי נפשנו . השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו , המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שונאיו , העושה לנו נקמה בפרעה ואותות ומופתים באדמת בני חם . המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוציא עמו ישראל מתוכם לחירות עולם . המעביר בניו בין גורי ים סוף ואת רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות שבע , ראו בניו את גבורתו שבתו וכו' עד גורא תהלות עושה פלא . מפי עוללים וינקים יסרת [עון] שמעת על ים סוף יחד כלם הודו והמליכו ואמר

ואמרו, ה' ימלוך וגו'. ויקיים לנו ה' אלהינו מלכותו כבודו ותפארתו קדושתו וקדושת שמו הגדול. הוא ה' אלהינו יחוס וירחם עלינו ויריח לנו מהרה מכל צרותינו וימהר לגאלנו גאולה שלמה בקרוב. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

השכיבנו ה' אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לשלום ולחיים, ופרוש עלינו סוכת שלומך והגן בעדנו ותקננו בעצה טובה מלפניך והושיענו למען שמך והסר מעלנו דבר חרב רעב ויגון. ושבור שמן מלפנינו ומאחרינו. ושומר צאתנו ובואנו מעתה ועד עולם כי שומרנו ומצילנו אתה. בא"י שומר עמו ישראל לעד:

ואומר הכבוד ברוך ה' לעולם וכו' (כצנזוס חשכנו) עד ברוך אתה ה' המולך [בכבודו] תמיד הוא ימלוך עלינו לעולם ועד: ומקדש שליח לצור:

ודקא אמרינן דמני שליח למימר ברכו בדיל סגך חגישי דחתי בין הפרקים לצסוק ואיכו דענו ברוך ה' המצודק, וקא מסדרי ק"ש כתיקון רבנן בשתיס לפניס ושתיס לאחריס. הכי מתחזי ספיר וליכא למיחש להפסק בין גאולה לתפלה דהא חתמינן בתר גאל ישראל שומר ישראל, וכו' דאיכא לאקשווי, הא אמרינן כיון דתיקינו רבנן בתראי למימר פסוקי דשבתא דקב"ה ופסוקי דרחמי ומחתס מני המולך בכבודו, בתפלת (שחרית) [ערבית] ליכא למסנך גאולה לתפלה. ודוקא בתפלת ערבית אפשר לומר עבד קן, אבל שחרית דבתר גואל לאלתר לתפלה קיימינן לית אפשר: ומאן דעליל לבי כנישתא ומשכח לצורא קיימינן איכו נמי ליקום חי יתבין איכו מני ליתוב, דלא ליתחזי כי בטל מן כוליה לצורא. הכי שדרו ממתיתתא. ולכשמימינין תפלה חוזר ומקדש ונפטרין לבתיסון. והכי אמר רב שר שלום ראש ישיבת גאון יעקב של עיר מחסיה שמוטר ליפול על פניו (אדם) ולבקש רחמים אחר תפלת ערבית⁴⁴ ואפילו בצבור, וכך מנהג צבית רבינו שבצבל שמופלגין על פניהם ערבית חוץ מערב שבת:

סדר ק"ש על המטה

ובשנכנס אדם לישן על מטתו לריך לקרוא ק"ש, דאמר ריב"ל אעפ"י שקרא אדם ק"ש צבית הכנסת מלוה לקרותו על מטתו. אמר רב אחי קראה רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. ותלמיד חכם שכל היום עוסק בתורה ומשכים ומעריב אין לריך לומר ק"ש אלא זה הפסוק. בירך אפי' רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת. ואמר ר' ילחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין סימנו, שנאמר וכו' רשף יגביהו עוף, ואין רשף אלא מזיקין שנא' מני רעב ולחומי רשף, ואין עוף אלא תורה שנאמר התעף עיניך זו ואיננו. וקורא פרשה ראשונה מן שמע עד והי' אם שמע, ומצדק:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני ומשקיע שנת תרדמה על עפעפי ומנוחה על אישון בת עין, ושמרני באישון בת עין. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום ותעמידני לשלום ותן חלקי בתורתך, ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה, ואל תביאני לידי חטא ולידי נסיון ולידי בזיון, וישלום

⁴⁴ העור סי' רל"ז מביא זה, ומכאן יש להביא ראיה לדעת הט"ז דבין השמשות מותר לומר תחנון כנ"ל, ודלא כמ"א.

קיש על המטה

וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע. והצילני מפגע רע ומחלום רע ומרהור רע. ואל יבהלני חלומות רעים והרהורים רעים. ותהא מטתי שלימה לפניך והאר עיני פן אישן חמות, בא"י המאיר לכל העולם כולו בכבודו:

ברוך ה' ביום, ברוך ה' בלילה, ברוך ה' בשכבנו, ברוך ה' בקומנו, ויאמר ה' אל השמן יגער וגו' עד מוצל מאש: ה' ישמרך מכל רע ישמר את נפשך, ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם, בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת, יברכך ה' וגו' עד וישם לך שלום:

ריב"ל אומר יושב בסתר עליון וגאמי: ת"ר*) שיר של פגעים נכמרות בתופים ונכבליס, ואי זכו שיר של פגעים יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי: ולומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה. ולמריקין והלומר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה, להגין שאני. וכתוב בלגדה שיר של פגעים היה משה אומר בשעה שהיה עולה לרקיע היה אומר המזמור הזה יושב בסתר עליון:

סדר שני וחמישי

לשני וחמישי של שבת כי מסיים שליח לצור שמונה עשרה מתחילין לצבור ולומרין: אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך, כי רבו משובותינו לך חטאנו סלח לנו. אם עונות תשמור יה ה' מי יעמוד, כי עמך הסליחה למען תורא, חוסה ה' על עמך ישראל ואל תתן נחלתך להרפה למשל במ גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם, ידענו כי חטאנו ואין מי יעמוד בערנו לכפר כי אם שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה, ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך וברחם אב על בנים רחם עלינו והושיענו. אמנם אלהינו רבו אשמינו אין קץ ואין מספר לעונותינו, רחום רחמנו וזכור לנו את ברית אבותינו. זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. והסר ממנו עול העמים כי רחום אתה כי כן דרכך פודה ומציל גואל ומושיע בכל דור ודור:

ואומר השליח לצור והלצור עמו כלס ביחד:

אל הוריתנו לומר שלש עשרה וזכור לנו היום שלש עשרה שחל עניו לפניך מקדם, וכן כתוב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה':

ואומר שליח לצור:

ויעבר ה' וגו' עד ונקה: (ואומר שליח לצור) וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראך. למען שמך ה' וסלחת לעוננו כי רב הוא. בי עמך הסליחה למען תורא. סלח נא לעון הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה. ויאמר ה' סלחתי כדברך:

ואומר שליח לצור:

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנונו שאין אנו עזי פנים

(*) קטועות פ"ו ע"ב, ת"ר שיר של תודה נכמרות כו' ושיר של פגעים כו' ע"ג:

לשני וחמישי

כ

פנים וקשה ערף בדבר הזה שנאמר לפניך צדיקים אנתנו ולא חמאנו :
ועונין סקסל אבל חמאנו אנתנו ואבותינו :

אשמונו בגדנו גזלנו דברנו דופי . העוינו והרשענו זדנו חמסנו מפלנו שקר . יעצנו רע
כזבנו לצנו מרדנו נאצנו סררנו עוינו פשענו צררנו קשינו עורף . רשענו
שחתנו תעבנו תעתענו , סרנו ממצותיך וממשפטיך ולא שוה לנו . ואתה צדיק על
כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו :

ויש שלומרין במקום אם עוינו .

ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם
כיום הזה חמאנו רשענו , ה' ככל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים
הר קדשך כי בחטאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו , ועתה
שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנונו והאר פניך על מקדשך השמים למען
ה' . הטה אלהי אונך ושמע וגו' עד כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט') :
אל הוריתנו לומר שלש עשרה וכו' כדכתיב לעיל :

ויש מקומות שלומרים

והוא רחום יכפר עון וכו' (כולו כמנהג אשכנזים עם איזה שינויים קטנים) : ולא
כעונותינו גמל עלינו . אסעונינו וכו' יכירו וידעו כל הגוים כי אתה ה' כו' אבינו
אתה , אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ירך כלנו , צורנו מלכנו וגואלנו חוסה ה'
על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו העמים איה אלהיהם
ידענו כו' כי חמאנו ואין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך וברחם אב על
בנים רחם עלינו והושיענו , חמול על עמך ורחם על נחלתך חוסה נא כרב רחמך .
לך ה' הצדקה עושה נפלאות בכל עת :

הבט נא ורחם נא במהרה למען שמך ברחמיך הרבים ה' אלהינו רחם והושיעה
צאן מרעהיך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות , הושיענו למען שמך
(רחם עלינו והושיענו למען שמך) , הביטה ועננו בעת צרה כי לך ה' הישועה
בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלה נא טוב וסלה כי אל מלך חנון ורחום אתה :

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד
למען ישראל אבינו , עננו והושיענו כי שמך נקרא עלינו עושה נפלאות בכל
עת ועת , עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך ה' הישועה , אבינו
מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו וזכור רחמיך וחסדיך וכרב טובך הושיענו וחמול
נא עלינו כי אין לנו אלוה מבלעדיך צורנו . אל תעובנו ה' אלהינו אל תרחק
ממנו , כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי מדבר וממגפה ומכל רעה הצילנו כי לך
עוינו . אל תכלימנו ה' אלהינו והאר פניך בנו וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו
למען שמך . ראה בצרותינו שמע קול תחנונו ועננו כי אתה שומע תפלת כל פה :

אל רחום וחנון אתה אנא רחם עלינו ועל כל מעשיך , אין כמך ה' אלהינו אנא שא
נא פשעינו . אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקיים החסין בכח חסיד וטוב על
כל מעשיך . כי אתה הוא ה' אלהינו אל ארץ אפים מלא רחמים רחם עלינו ועשה
עמנו כרב רחמיך והושיענו למען שמך . שמע מלכנו תפלתנו ומיד אויבינו הצילנו .

שמע

לשני וחמישי

שמע מלכנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו :

אבינו מלכנו אתה ושמך הגדול עלינו נקרא עשה עמנו למען שמך . אל תעזבנו אבינו אל תמשנו מלכנו ואל תשכחנו יוצרנו כי אל מלך חנון ורחום אתה :

אין כבוד חנון ורחום ה' אלהינו אין כבוד אך אפים ורב חסד ואמת , הושיענו ורחמנו מרעש ומרגז הצילנו , זכור (רחמך) לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה אל רשעו ואל חטאתו . שוב מתרון אפך והנחם על הרעה לעמך , והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך לעשות חסד חנם בכל דור ודור , חוסה ה' על עמך והצילנו מועמך והסר ממנו מכת המגפה כי אתה הוא שומר ישראל . לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים . מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטרק . נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים . אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא אנא ה' עננו ביום קראנו . לך ה' חבינו לך ה' קוינו לך ה' נחל . אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אברה תקותם כל ברך וכל קומה לפניך תשתחוה :

הפותר יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרב עצבוננו קומה והושיענו כי חטאנו לך , אבינו מלכנו כי אין בנו צדקה ומעשים טובים זכור לנו את ברית אבותינו ועדותנו בכל יום ה' אחר . הביטה בענינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו . חוסה עלינו בארץ שבינו ואל תשפוך חרונוך עלינו כי עמך אנחנו בני בריתך . אל הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כמומאת הנדה , עד מתי עורך בשבי ותפארתך ביד צר . עוררה גבורתך וקנאתך עליהם , הם יבושו ויחתו מגבורתם ואל ימעטו לפניך תלאותינו . מהר יקדמונו רחמך בצרותינו . לא למעננו אלא למענך עשה , ואל תשחת את זכר שאריתנו כי אל מלך חנון ורחום אתה , חוס ורחם עלינו ועל כל המיוחדים בכל יום פעמים . שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד :

ומפלגין על פניהם ולומרין רחום וחנון וכו' :

ולומר עליה לכו

ה' אלהי ישראל שוב מתרון אפך , והנחם על הרעה לעמך :

(תחנה) חוס נחום חוק ועוין אומו סקסל ולומר :

ה' , נגרו דמעי . והמו מעי . לדור שעשועי . ברבות דודיו . מבין בדיו . ואנהנו יחדו . ואין זר אתנו בבית : ° חמרמר וחמר . לבבי ונמר . כי רע ומר . ראות בן קטורה . בבית הבחירה . ובן הגבירה . איננו גדול בבית : ° ועלו באושים . תחת ברושים . ובמקום קדושים . השכין קדשים . ותחת אנשים . הניח נשים פלגשים . לשמור את הבית : ° מואבית ומצרית . חתית והגרית . השמד והשחת . והרק כליהן . וערה פתהן . וצוה הכהן ופנו את הבית : ° חוקר כליות . פדה נא שבויות . מידי נביות . ימינך תעיר . וקח דם צעיר . מקום דם שעיר . לחטא את הבית : ° זכרתי לאסיריך . חסד נעוריך . ויצאתי אחריך . מעת צאתך . ממנוחתך . ומיום גלותך . לא ישבתי בבית : ° קנא קנאתי . ונקרוא נקראתי . לעמי ונעניתי . לעם לא אלמן . בבוא

עת

לשני וחמישי

כא

עת זמן . לבנות לו בית נאמן . והוא יבנה לי את הבית : שוב

(אחרת) חזק נחום

ה' , נולו עיני . ונפלו פני . ונכפלו יגוני . בשמעי באוני . חרפות מעני . אשר חרפו אויביך ה' . אשר חרפו עקבות משיחך : °חסדך הראה . לעם דל ונכאה . נדחו קבץ ואויביו הפאה . וצא ממקומך . לכלות קמיד . כיום יצאת לישע עמך . לישע את משיחך : °וגאל לך בן . הודש במתבן . כתמו הלבן . ושיחו הבן . והושע כמהים . ושימם גבוהים . מגננו ראה אלהים . והבט פני משיחך : °מבוז והימן . וצפון ותימן . פדה עם לא אלמן . והעלה גדודיך . לקרית מועדיך . בעבור דוד עבדך . אל תשב פני משיחך :

(אחרת) חזק לוי גוטא

ה' , לגזע הימן . אשר בך מאמן . תשלח ציר נאמן . להיות נוטר . לאשר אין לו שוטר . מלך תעטר . ויצא חוטר . מגזע ישי : °וחיוון מסותם . וקץ המחותם . לזרע איש תם . גלה עתה . להוציא מיד רעמה וסבתא . כאשר דברת . כי בוחר אתה . בבן ישי : °וישב מפוגר . במסגר מסוגר . בעול פרא (בן אמה) מוסגר . הדוף באיבה . בכור עוני הובא . וישאל ואין תשובה . מדוע לא בא . בן ישי : °גדפנו מגדפים . ויחרפנו מחרפים . וירדפנו מרדפים . בשמענו קול כחולה . מפי בני עולה . שבא וחווילה . אין לנו חלק בדוד ולא נחלה . בבן ישי : °זמנפש ועד בשר . יכלה צר . לבן שר . עדי יבושר . מכסא מרומים . בהדשת לאומים . משיבית שאון ימים . אשר עומד לנס עמים . שרש ישי : °טמון בחבל . מעונה בכבל . משוכת מנבל . טובך אויתי . ועליך צויתי . וכדברך עשיתי . הנה ראיתי . בן ישי : °אמץ לבב מוכה . בגלות מדוכה . ותמיד יחכה . מכלאי אפלות . פניך לחלות . צור נורא עלילות . כלו תפלות . דוד בן ישי : שוב

(אחרת) חזק נחום חזק וזכו ו' חזק

ה' , נפלאות עשית . וחטאתינו כסית . ואורך עלינו נסית . ועתה שכחתנו . ואיך תאמר אהבתנו . ויש ה' אתנו . ולמה מצאתנו . כל זאת : °חללת עבדך . ומכרת נחלתך . לבנות ולא מבריתך . ומקנות תאחר . עובר לסוחר . ותסוב מאצלו אל מול אחר . ולמה חשבת כל זאת : °ואיה דגליך . וסתרי צלליך . ונטעי אהליך . הלעד אאווה . מקדש ונוה . היש מקוה . לישראל על זאת : °מדיון יסיתני . ואדום יחתיני . אולי יפותני . לשקר באלוי . ולבגוד בבוועלי . ואני חלילה לי . מעשות זאת : °חפש קרא נא . לעדה עגונה . והמצא לה חנינה . וכימי עדנה . תהיה עדינה . ומבית מעונה . גרש האמה הזאת : °קרא נא גאולה . לקרוייה סגולה . ותהיה כבתחלה . וכמאז קניתה .

תשוב

(סדר"ע) ח"א ו 6

תשוב קנותה . כי אתה ה' עשיתה . וידעו כי ירך עשתה זאת : שוב

(אחרת) חמוס נחום חוק

ה' , ° נחתנו לשמה . ביד בוז ושמה . ואין אתנו יודע עד מה .
ואיה חסדיך . לזרע ידידיך . ולעבדיך . ולבנך לדוד : ° חרפה
שבעתי . ובגדי קרעתי . על אשר שמעתי . חרפת מבישי . וגדוף
נושי . לא נחלה לנו בבן ישי . ומה לנו חלק בדוד : ° ועליך המלאכה .
להעלות ארוכה . לעדה נבוכה . ועל צר אוילי . ארים קולי . עשר
ידות לי . במלך וגם בדוד : ° ממלכה ערוכה . וממשלה משוכה .
ומסכה נסוכה . ושולחן מסודר . ומושב מהודר . לאדום וקדר . ויפקד
מקום דוד : ° חנות השכחת . ומקדש הונחת . ובאף הדחת . אל בן
מעונה . בגלות מתענה . ולא תענה . הקולך זה בני דוד : ° זה כמה
אהי בוחל . לבי ירא וזוחל . כלו עיני מוחל . ותחשה אתה . ולב
לא שתה . לאמר עתה . תשוב הממלכה לבית דוד : ° קולכם המוני .
עלתה באוני . גם עתה נאם אדני . תקוה ואחרית . אהיה לשארית .
ואכרתה לכם ברית . עולם חסדי דוד : שוב

(אחרת) חמוס שלמה חוק

ה' , ° שדודים נדודים תקבץ . אל נוה מרבץ . ולובשי תשבץ . לכפר
על הדומים . בין העמים . לבית עולמים . מאז אמר שלמה :
° לבני קטורה . שים בם מדורה . ומבני גבירה . הסר זעמך . וגדור
כרמך . וישראל עמך . כרם היה לשלמה : ° מלכי וחילי . היה
עוזר לי . וכוונן זבולי . ושיר לך אשיר . ושי לך אכשיר . במזמור
ושיר . השירים אשר לשלמה : ° הראה להמוני . טובך שוכן מעוני .
מיחלים ישועת אדני . כמאז בין הנסים . עשה אות ונסים . עננו מושיע
חוסים . גם אלה משלי שלמה : ° חזקו בני נדיבים . זרע אהובים .
זבטחו ביושב כרובים . כי הקץ נגמר . וצדיק יפרח כתמר . מהרה
כי כה אמר . ה' אל בית שלמה : שוב

(אחרת) חמוס יוסו (וסו כל"ס חס טביומו)

ה' , ° יגענו וסבלנו צרות . ושבענו מרורות . בנפשות נאנחות ומרות .
זה כמה שנים נכנענו . ולשבי נמסרנו . ועליך הורגנו . כל היום
נחשבנו . כצאן : ° ואיך רעה נאמן . ביד שעיר ותימן . בין צפון
ותימן . מקנך הדחת . ואותו עזבת . ועל מי נששת . מעט הצאן :
° מהר שוב ורעה . מקנך נדח ונתעה . ותמיד אליך ישעה . ושמור
מקנה . מחית קנה . וזכור כי על ידי מונה . עוד תעבורנה הצאן :
° וזכור עדתך קנית . ובגוים זרית . לעמך קשה הראית . ושוב מחרון
אפך . והסר מעליהם כפך . ויבואו ספיר . מבחר הצאן : שוב

ה'

לשני וחמישי

כב

(אחרת) חתום יומו . ה' , ימין עוזך הרם . ובחימה כלה והחרם . כמו דוה תורם . לעובדים למעשה אדם . דמות עצבים . כתפארת אדם . לשבת בית : ° וישומו על עקב בשתם . וילכו וילכדו בפחי רשתם . ידכו עצבותם . אשר לדמום ארבו . ועמך רבו . ומקדשך חרבו . ונתצו את הבית : ° מקום מקדשך למרעה . בהמות וחיות ונחש ואפעה . ועל זה אשום וכיולדה אפעה . כי נצת ישוב מבלי יושב . ורוקם וחושב . ואין איש מאנשי הבית : ° וביתך חרב ושמים . כמאז קומם . וסדר ורומם . וקבץ נדודים . שבויים שרודים . ועניים מרודים . תביא בית : שוב

(אחרת) חתום נחום ונחם חרוני אוח ה'

ה' , נלכד במוקש . ביד צר מנקש . ואין דורש ואין מבקש . ועורג בחילו . והומה בקולו . אם יורש אין לו . אם אין לאיש גואל : ° ועובטו ארחי . ונשברו בריחי . כי אחרו משיחי . רפא מחלתי . תן שאלתי . גאל לך אתה את גאולתי . כי אין זולתך גואל : ° מתי לקולי . תשעה , וכבלי . תתיר בועלי . וקהל אמוני . תקבץ לארמוני . ולשבי פשע ביעקב נאם אדני . ובא לציון גואל : שוב

(תחנה) חתום אני ט' משל חוק

ה' , אני הגבר . ראה שבר . ושוד בכל עבר . והנה תלאה . מאד נוראה . בכל יום יוצאה . בערב היא באה ובבקר : ° מרוב כחשי . בפרך מוקשי . תבכה נפשי . בבוא כדוב אורב . אחוזי חרב . בבקר תאמר מי יתן ערב . ובערב תאמר מי יתן בקר : ° מתי תעיר . ואש אף תבעיר . בבני שעיר . ובניך תפדה . מעול מרדה . ואותם תעדה . והיה בבקר : ° שבטי ישורון . לשמך ישורון . ולך ישורון . בשבים אחרו . והם בך בחרו . וביתך שחרו . וישכימו בבקר : ° להם אומרים . רגשת צודרים . עורים בוערים . אבד מנחמכם . יען בטחכם . לראות משיחכם . הוי משכימי בבקר : ° חוקי עדתי . ואמצי קהלתי . כי קרובה ישועתי . וקהל אמוני . אקבץ לארמוני . וגאלתיך אנכי חי אדני . שכבי עד הבקר : שוב

(אחרת) חתום אני לוי ב'ד יקב

ה' , אנחתנו גדלה . ושמשנו אפלה . ונפשנו אבלה . ונמשך קצנו . וארך זמננו . ותחת משנאינו . ביון מצולה טבענו : ° נשכחנו בידי אדונים . גוי עו פנים . זה כמה שנים . לחוצים בדלות . מעונים בשפלות . מעוטים בגלות . ובטיט ורפש נשקענו : ° ישבנו דומם . כמו איש נשמם . גלילה כיומם . כעורים נמשש . וכאין עינים נגשש . והאמה לבושת שש . ואנחנו להבל יגענו : ° לבשנו קלון וכלמה

וכלמה . והיינו לשביה לבוה ושמה . קצוצי פאה . ובארץ נוראה .
 רוש ותלאה . כל היום שבענו : °ותובל . ועיבל . ובלהן . וועון . ועקן
 אכלונו . הממונו . כלונו . רדפנו . דכאונו . הלמונו . וגוענו . ואבדנו :
 °ירד הודנו . ומטה ידינו . וישח וידל כבודנו . קראנו צרה . כמבכירה
 בצירה . וכל יום נקרא . ומבטן שאול שוענו : °בכובד המם .
 הננו למרמם . ונצעק משוד וחמם . מעדו רגלינו . בגודל
 סבלנו . ולפני שוללינו . עד מאד נכנענו : °רעוצים בכבלנו . מעונים
 בעולנו . וכל ימי חלדנו . בבתי כלאים . אנחנו מובאים . ובפי לבאים .
 תמיד נבקענו : °ירדו בנו אדומים והגרים . נחלתנו נהפכה לזרים .
 לאויבים ונכרים . וישמן אויב ויבעט . וכרגע זעיר קט . מהר וכמעט .
 מגוי נכחדנו : °קומה אילותנו . קומה לעזרתנו . כי בחטאינו . זמנים
 ארכו . וחשבונות נמשכו . ועמך יחכו . קץ הפלאות ולא ידענו :
 °בכל יום תקוה תעלה . גלמודה וגולה . עבר קציר כלה . קיץ , ואנחנו
 לא נושענו : שוב

(אחרת) חמס אני לוי ולום ק' מן חוק

ד' , °אפפנו מענים . שאפנו כתנים . וחלפו זמנים . וישועה נעלמה :
 °נקוה תעלה . לסורה וגולה . ונצעק כחולה . כי אזלת יד . מתחת
 יד ציד . ובן אמה : °יפערו פיות . כגורי אריות . על שיות דחויות .
 ואין פה פותח . כי זה זובח . וזה מרצח . באף ובחיימה : °לקחונו
 למם עובד . ובעול כבד . היינו ככלי אובד . מדרו חיינו . והכו
 לחיינו . והנה בשבינו . עשו בנו נקמה : °זעלון ומנחת . זורה
 ברכת . וזרח ונחת . שמונו לבוה . והננו לבוזה . למזה ולשמה :
 °יגענו ולא נחנו . ובגלות נשכחנו וזנחנו . כלו עיינינו . וספו
 חשבונינו . וכסתה פנינו . כלמה : °קורא הדורות . ועונה בצרות .
 חדש גבורות . להשיב שביה . מארץ נכריה . ורחם עניה . סוערה
 לא נוחמה : שוב

(אחרת) חמס יצחק הקטן

ד' , °ידענו מעלנו . ורוע פעלנו . על כן באה אלינו . צרה צרורה .
 בזעם ועברה . אף אויב בנו חרה . נטה קו לא השיב ידו : °צר
 חשב מחשבה . להדוף בפתע באיבה . במסה ומריבה . אבן מעמסה
 ידה . בעם אל רדה . אשר לא צדה . והאלהים אנה לידו : °חותם
 סגור בנאומו . שלח לעמו . איש על שמו . שרים סגנים . פחות
 וסגנים . ליום מועד היו נכונים . ואיש כלי מפצו בידו : °קהלות
 צרפת אנשי שם . על יחוד השם . ביד חוקה יגרשם . עם שסוי ישסה .
 עליו כאב כארי יתנשא . וכל אשר הוא עושה . ה' מצליח בידו :
 הגיע

הגיע הזמן. בירח אב לפורענות מזומן. בעשרה בו נקהלו עובדי חמנים. לרטש אם על בנים. לחפש מצפונים. ומטוב מכמונים. כל הבא ימלא ידו: °קמון וגדול במסגר הביאם: לגלות מצפונים השיאם. ברעה הוציאם. מבית מנוחות. בנות עד מות נדחות. וספדה הארץ משפחות משפחות. חרה אף ה' בעמו ויט ידו: שוב

(אחרת) חמוס שמואל

ה', °שארית פליטת אריאל. השכח חנות אל. אם קפץ באף רחמיו: °מאם דבירו וספו. (ויטרוף לעד אפו. ושחת רחמיו): [ולא זכר הדום רגליו ביום אפו. כמנהג רחמיו:] °ואיה נפלאותיו וחסדיו. (אשר) ספרו לנו עבדיו. אשר גמלם כרחמיו: °אומר ברבות יגוני. נפלה נא ביד אדני. כי רבים רחמיו: °לדברו יחלנו והתנחמנו. חסדי יהוה כי לא תמנו. כי לא כלו רחמיו: שוב

(אחרת) חמוס שמואל

ה', °שובה ממרומך. להעיר על עמך. את החסד ואת הרחמים: °מהר לגאלם. גאולת עולם. בצדק ומשפט וברחמים: °ואם גברו עונינו. ורבו תעתועינו. לה' אלהינו הרחמים: °אנא הפלא חסדיך. וסלחת לחטאת עבדיך. ונתתם לרחמים: °לצרותינו אמור די. בשרנו אל שדי. יתן לכם רחמים: שוב

(אחרת) חמוס שלמה וזוט ס' מן סקען

ה', °שעה עם נדכה ונלאה. ונכאה ונספה: °לך מרנן. ונגדך מתחנן. ובעת צרה אליך יצפה: °מהר ישעו. רפא נגעו. וחזק זרועו. הנרפה: °הקשב שיחו. הרם מצחו. והעלה למכתו. ארוכה ומרפא: °ה' בקר תשמע קולי. בקר אערך לך ואצפה: שוב

(אחרת) חמוס שמואל

ה', °שעה עדתך. ברוב חמלתך. והבאתה אל תוך ביתך: °מחול עונם. והפק רצונם. ועלו ובאו בביתך: °והשב עבודה. וגלות יהודה. להניח ברכה אל ביתך: °או תחפוץ זבחים. ומנחה וניחוחים. בשבתך בביתך: °לעמך ישראל. תשלח הגואל. ואספתו אל תוך ביתך: שוב

(אחרת) חמוס יהודה

ה', °יבואנו רחמיך. ומרום הקשיבה: °המצא והדרש לנו. ועשה עמנו אות לטובה: °וחון אהלה ואהליבה. לציון ברצונך הטיבה: °דחה עון ואשמה. האמת והשלום הקריבה: °השיבנו ה' אליך ונשובה: שוב

ולאחר

ולאחר שנופלין על פניהם ותוצעין לרכיכין ואומר שליח לצור :
זכור ברית אברהם ועקידת יצחק ושוב ברחמים על שארית ישראל והושיענו
 למען שמך :

זכור ברית אברהם ועקידת יצחק . והשב שבות אהלי יעקב והושיעה למען שמך :
 חטאנו צורנו סלה לנו יוצרנו :

אדון הרחמים . שוכן מרומים . המלא רחמים על מתודים ואומרין לפניך . חטאנו
 צורנו סלה לנו יוצרנו : חטאנו ברוב עון . ובאנו לפניך אל נושא עון :
 ה' צ' ס' ל' י' : חטאנו ברשע ובפשע . ובאנו לפניך עובר על פשע . חטאנו וגו' :
 חטאנו לפניך . ובאנו לחלות אל תסתר פניך . מאומרי לפניך . חטאנו וגו' : חמול
 על עמך . ורחם על נחלתך . חוסה נא כרוב רחמך . חננו ועננו מלכנו . אבינו
 מעולם שמך . לנצח בך בטחו אבותינו מלכנו : גם אליך זעקו ונמלטו . חננו ועננו
 מלכנו : חמול הטיבה ועננו . אלהי ישועתנו . והאר פניך בנו . ונושעה מלכנו :
 כי אל חנו ורחום נקראת . חננו ועננו מלכנו : תבוא לפניך תפלתנו . לנצח תקשיב
 ותשמע ותחון מלכנו : תקבל ברחמים וברצון את תחנתנו . חוסה ועננו מלכנו :
 עננו אבינו עננו והושיענו : כשענית לאברהם בהר המוריה בן עננו והושיענו :
 כשענית ליצחק על גבי המזבה בן עננו והושיענו : כשענית ליעקב בעת צרתו בן
 עננו והושיענו : כשענית לכל הצדיקים בעת צרתם בן עננו והושיענו : היים שאלנו
 ממך . כי מקור חיים עמך . צדקה עשה עמנו למען שמך . והסר דבר נגף חרב
 וחרג מעמך : רחמים שאלנו ממך . כי רבים רחמים עמך . צדקה עשה עמנו
 למען שמך . והסר חרב דבר נגף הרג וחיה רעה (כאן נזכרים שלשה תיבות חבל
 כ"ל סכול ועול גלות ושמד) ויצר הרע ושנאת חנם , וכל גזירות קשות , (וחרב ושמד)
 וכל מיני פורעניות מעמך . אבינו אב הרחמן הושיענו למען שמך . אלהינו ואלהי
 אבותינו בך בטחנו לא נבוש והושיענו למען שמך . העתר לנו וגדול שמך בגבורה :
 דרשנו המצא לנו . והושיענו למען שמך . העתר לנו היום בהמון רחמך . ואל תביישנו
 משברנו . זכור רחמך אשר מעולם המה . חמול עלינו כאב על בנינו . ול"ש : טוב ומטיב
 לקיך . יכבשו רחמך את כעסך מעלינו . ול"ש : כלה אל תעש לשאריתנו . ולא
 נבוש ממשאלותינו . ול"ש : מלפניך אל תשליכנו . נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו .
 ול"ש : סלה לנו לכל עונותינו . סעדנו ולך נושעה , הושיענו ל"ש : עננו בעת צרותינו .
 עת צרה היא . הל"ש : פניך אל תסתר ממנו . פדנו והצילנו מכל צרותינו . הל"ש :
 צדיק ה' צדקות אהב . צדקה עשה עמנו וצדקנו . הושיענו למען שמך . תעלה למרום
 קולנו . תשמע ותחון . רחם עלינו אלהינו . כי מאד צר לנו . שועתנו תקבל ברצון .
 שאלתנו תמלא במהרה . ול"ש : תעלה שועתנו למען שמך . נמצא חן וחסד
 ורחמים ורצון לפניך . ול"ש : כי אין לנו אלוה אחר . מלך גואל עוור ומושיע . פודה
 ומציל בכל צרה וצוקה אלא אתה : ול"ש . אבינו הרחמן הושיענו למען שמך :

ואומר יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב וגו' וטומד כחזן ואומר אבינו
 מלכנו וכו' . ואומר ואנחנו לא נרע וכו' כו"ס למעלה , ואומר קדיש עד לעילא :

לשני וחמישי

כד

ופותחין [הארון] ואומר :

כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לברך . אחד אלהינו גדול אדונינו
קדוש ונורא שמו :

ונוטל ספר תורה מן התיבה ואומר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו :

ועונין הלצור . רוממו ה' אלהינו והשתחוו לה' קדשו כי קדוש ה' אלהינו : ה' הושיעה
המלך יעננו ביום קראנו :

ואומר שליה לצור :

כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו : יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם : ממזרח
שמש ועד מבואו מהולל שם ה' : מהולל אקרא ה' ומאויבי אושע : ויאמר . מסוף
העולם ועד סופו ה' אלהינו אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה . הוא ימלוך
עלינו לעולם ואמרו כל העם אמן :

הכל הבו גדל לאלהינו ותנו כבוד לתורה כהן קרב כהן פלוני זר פלוני הכהן , ואם
חין שם כהן אומר . ישראל קרב ישראל : ועונין הלצור . תורת ה' תמימה
משיבת נפש : עדות ה' נאמנה מחכימת פתי : פקודי ה' ישרים משמחי לב : מצות
ה' ברה מאירת עינים : ה' אחד אלהים לישראל . ה' עז לעמו יתן ה' יברך את
עמו בשלום :

ועולה הבחן וקורא שלשה פסוקים מפרשה של אותה שבת , ועולה לוי אחריו וקורא
ג' פסוקים , ואם חין שם לוי קורא כהן זמקום לוי , ועולה עוד ישראל
וקורא ארבעה פסוקים , וחין פותחין מנערה פסוקים וידבר עולה מן המנין , אבל
אם רוצה להוסיף מוסיף . שמעלין בקדש וחין מורידין :

וגולל ס"ם וצנללו אומר :

יהי רצון מלפני השמים . לרחם את בית חיינו . ולהשיב שכינתו לתוכו במהרה
בימינו . ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני השמים . לרחם על פליטתנו . ולעצור את המגפה ואת המשחית
מעלינו , ומעל עמו ישראל , ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני השמים , לקיים לנו את כל חכמי ישראל , הם ובניהם ותלמידיהם
בישראל . בכל מקומות מושבותיהם , ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני השמים . שנשמע ונתבשר בשורות טובות . מארבע כנפות הארץ
ואמרו אמן :

ונוכרך מי שברך אברהם יצחק ויעקב אבותינו . הוא יברך את אחינו ואחיותינו
בני ישראל , הבאים בכנסיות לתפלה ולצדקה . הקב"ה ישמע בקול תפלתם
ויעשה חפצם וימלא משאלותם בטוב . ואמרו אמן .

אחינו ישראל (ונשיאי) [ואנוסי] ישראל הנתונים בשביה ובצרה . המקום ברוך הוא
ירחם אותם . וישעם בעבור שמו הגדול . ויוציאם מצרה לרוחה ומאפילה לאורה .
ואמרו אמן : יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך :

ועומד ומחזיר ספר תורה למקומו ואומר :

יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לברו : הודו על ארץ ושמים . וירם קרן לעמו
תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה :

ולענין

לשני והמישי

ולענין לומר קדיש, יש שהחזיקו אחר קריאת ס"ת לאלתר קודם הגללו. ויש שהחזיקו לומר אחר שמתחזירין אותו למקומו, ומסתברא לאחר קריאת ס"ת, שמה טעם לקדש ואחר כך לפתוח אשרי:
 ואומר אשרי יושבי ביתך, ובא לציון. ואני זאת. ואתה קדוש, וקרא זה, ומקבלין, ותשאני רוח, ונטלתני, יתגדל. תתקבל. יהא שלמא. עושה שלום:

שואילו מן קמי רב נטרונאי גאון ז"ל, הנכנס לבית הכנסת ומלא לצור מתפללין ועדיין לא קרא פסוקי דזמרה, מהו שיעסוק עם הצבור בעסק שמאלא, כגון שמאלא בתחלה עסק פריסת שמע, ואחר שיהיים הפלתו יחזור ויזמר פסוקי דזמרה, והשיב כך, כשתקנו חז"ל כך תקנו לומר פסוקי דזמרה ואחר כך להפלה, דדרש ר' שמואל לעולם יסדר אדם שבו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, ואם ראה לצור מתפללין, והם מתעבדין. כך שנוענו בי מר רב משה גאון ז"ל⁴⁵ ומרבותינו שמצדך מלך מהולל בתושבות, ואומר פרשה ראשונה ומדלג ואומר הללו אל בקדשו וחוסה, וממחר ומתפלל עם הצבור, אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה יש גנאי בדבר לומר שבו אחר תפלה, ואם אין לו פנאי כל עיקר אפילו לעשות כל מה שפירשנו, אל יאמר לאחר התפלה, שכשתקום לא תקום לאמרן לאחר תפלה אלא לפניה:

ולומר [תהלה לדוד או] יענך ה' ביום צרה בקידושא דסידרא, כך השיב, כשאמרו חז"ל כל האומר תהלה לדוד לא אמרו או שנים או שלשה פעמים, ומשמע אפילו פעם אחת, אלא חכמים האחרונים התקינו לישראל שבעיירות לומר בפסוקי דזמרה, ובסדרא, ובמנחה, שמו יפגע בפעם או בשנים תשתייר אחת בידם, [ולא] מפני שחייב לאומרה שלשה פעמים, וראיה לדבר דהא שבת אין בה סדרא בשחרית ואין בה תהלה לדוד אלא שני פעמים, ואף בקדושא דסדרא בשתי ישיבות תהלה לדוד אומר, ובבית רבינו שבבבל⁴⁶ תהלה [לדוד] (אומר), אבל בשאר כנסיות יש שאומר תהלה לדוד, ויש שאומר יענך ה' ביום לרה, וכמוכין לומר שבת תוכיח שאין אומרין בה אלא שני פעמים:

סדר שבתות

וסדר שבתות כך הוא, וכנסין צבתי כנסיות ערב שבת ומתפללין תפלה מנחה שמונה עשרה כמנהג, והמדליק נר של שבת⁴⁷ לריך לברך, בא"י אמ"ה אק"ב וצונו להדליק נר של שבת, מה טעם כיון דחובה, שכן אמרנו סדלקת נר בשבת חובה דאמר רב יהודה אמר שמואל סדלקת נר בשבת חובה, ואכמורה רבנן אקרא דכתיב וידעת כי שלום אהלך וגו', הילכך חייב לברך, ואם תאמר רבנן מניין לוינו, רב אמר מן שאל אביך ויגדך:

ובליל

⁴⁵ הסמ"ג עשין ס' י"ב הלכות תהלה מביא כך, והביא אמר רבינו משה גאון מי שאיחר לבוא לניכ"ג בבקר עד שאמרו ומירות, ואמר ברוך שאמר ומדלג עד תהלה לדוד וגו' ומדלג עד הללויה הללו אל בקדשו עד לשם תפארתך, ומדלג עד ישתבח ומתפלל עם הצבור ע"ש: ⁴⁶ אין אומרים, וכמוכין לומר שבת תוכיח שאין אומרים אלא כ"פ תהלה וכו', כך כשהיה כסב"ר ליהודא בס' נ"א חות ג' בשם סרע"ג כ"י, וכיום והאידנא כ"ע אמרי ליה ג"פ גס בשבת, ועיין ברי"א"ז כהנאה ברי"ף פ' אין עומדין. ⁴⁷ הסמ"ג שבת דף כ"ה ע"ב מביא דברי רע"ג הללו, וכן הביאו ר"ת בס' הישר.

ובליל שבתות מקדימין ומתפללין, שכן אמרו עיולי יומא כמה דאפשר מקדמין ליה, אפוקי יומא כמה דאפשר מאחרין ליה כי היכי דלא להוי כי טוגא, ואמר ר' יוסי יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוליאי שבת בלפרי, וכך עושין וכך מנהג:

ועומד שליח לצור ומתחיל:

והוא רחום ועוין ברבו, ומתחיל הסזן אשר בדברו מעריב ערבים וגו', ומאן דאמר אשר כלה מעשיו, טעות הוא בידו, דשאלו מקמי רב נטרונאי מהו לומר אשר כלה מעשיו בערב שבת, והשיב קך מנהג בשתי ישיבות אין אומרים אלא אשר בדברו: ואומר אהבת עולם בית ישראל וקורין ק"ש ואמת ואמונה כדרך שאומרים בחול: ותוסס פורש סוכת שלום עלינו ועל עדת ישראל ועל ירושלם:

שאיל⁴⁸ מקמי רב נטרונאי בליל שבת בצרכות אחרונות שבק"ש אומר ברוך ה' לעולם כשאר ימות החול או אומר ושמרו, ובלילי יום טוב לא קך ולא קך, כאי זה לד רחוי לומר. וסדר הכי מדברי חז"ל ברכה זו אינה כל עיקר, כברכה חמישית, שכן שנינו בשחר מברך שתיים לפניה, כגון יולר המאורות והבזחר בעמו ישראל, ואחת לאחריה כגון גאל ישראל, ובערב מברך שתיים לפניה שהן המעריב ואוכב, ושתיים לאחריה כגון גאל ישראל ושומר עמו ישראל, ותו לא. ואמריין בפ' תפלת השחר עד חלות, אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רשות או חובה, רבן גמליאל אומר חובה ור' יושע אומר רשות, והלכה כדברי האומר חובה, ורב אמר הלכה כדברי האומר רשות, לשמואל דאמר הלכה כדברי האומר חובה בחר שומר ישראל לאלתר סומכין תפלה, ולרב דאמר הלכה כדברי האומר רשות פסקין⁴⁹ בקדישא, למימר דסיימין, וקיימא לן כל רב ושמואל דשביקא פלוגתייהו סתמא ולא פסיקא הלכתא לא כמר ולא כמר, הלכתא כרב באיסורא וכשמואל בדינא, והכא באיסורא קמפלגי והלכתא כותיה דרב, וכיון דהלכתא כותיה דרב דאמר רשות אתו בתראי ותקיבו בתר שומר ישראל למימר פסוקי דאית בה (רשות) שבתות ושמירות, וכיון דאמר פסוקי תקיבו בתרייהו ברכה. דבר זה בחול, אבל בשבת כיון דשכיחי מזיקין וזריכין ישראל למיעל לביחאון ממי ליחשך משום סכנת שעירין, אי נמי מקמי אישקורי שרגא, סליקוה⁵⁰ והעמידוה אדתן בערב מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה, וכך מנהג בישיבה שלנו ובבית רבינו שבבבל. והכי אמר שר שלום נמי. בליל שבתות ובלילי ימים טובים במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד, ובבית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר עמו ישראל חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים, ואין אומר אחריה כל עיקר אלא קדישא לאלתר, ובשאר כנסיות ובשאר מקומות אומר שומר עמו ישראל לעד, ואומר ושמרו בני ישראל וחותמין, אבל ברוך ה' לעולם אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל כלה:

ועומד בחפלה ואומר. אבות וגבורות וקדושת השם, ואומר.

ומאהבתך⁵¹ ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני

(סדר"ע) ח"א ז 7 ברייתך

⁴⁸ זאת כשאלה והתשובה מוזכר בה' הפרס לרש"י דף נ"ה רע"ב. ⁴⁹ עיין חוס' ברכות דף ד' ע"ב ד"ה אר"י שמוכר דברי רע"ג אלו. ⁵⁰ סלקוה לחוספה שהסיפו על שתיים לאחריה ואוקמוס וכו' כן העתיק הטור בה"ר רע"ג לשון רב נטרונאי ה"ל, וכן הוא בה' אבודרס"ס: ⁵¹ נוכחא זו הוזכרה בתוספתא דברכות פ"ג.

סדר שבתות

בריתך, נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה באהבה, לנחלה ולגבורה לקדושה למנוחה לעבודה ולהודאה לאות ולברית ולהפארת ולתת לנו ברכה ושלוש מאתך⁵²:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וקדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושבוענו משובך ושמח לבנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו ה' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש השבת:

ואומר עבודה והודאה ושם שלום. וזין בערבית וזין בשחרית וזין במוסף וזין בזמנא מזכיר זמנא כך⁵³, ורצה והנחיל לבניהם שבתות למנוחה למען שבו באהבה. מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה ה' מגן אברהם:

ואם טעה בשבת ופתח באתה חוקן, גומר אותה ברכה וחוזר ואומר של שבת. דאמר רב נחמן כי הוהין בי רבה בר אבוב, איבעי לן בני בי רב דטעו בתפלת חול בשבת מכו לגומרה, ח"ל גומר אותה ברכה וחוזר לתפלת שבת:

ולאחר שמתפללין תפלת לחיש' יורד שליה לבור ואומר. ויכלו השמים והארץ וגו' עד אשר ברא אלהים לעשות:

ואומר קדושתא שהיא אחת מעין שבע, וזו היא:

ברוך אתה ה' או"א אלהי אברהם וכו' עד זכר למעשה בראשית. או"א רצה נא במנוחתנו וחוסם מקדש השבת: ומוקדם עד עשה שלום.

ואם טעה יחיד ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו ואעפ"י שאמרנו טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו, בערבית דשבת מחזירין אותו, אע"ג דקיימא לן דתפלת ערבית רשות, הני מילי היכי דלא בעי ללזויי דלא מטרחין ליה, אבל טרה וללי ולא אדכר, שויה עליה כחובה, ואמרין ליה למדור לזויי. ועוד קאמר זעירי הני חברין צבלי לנאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון שהתיר חגורו לה מטרחין ליה, והכא (נמוי) כיון דללי ולא אידכר מטרחין ליה וסדר מללי: והכי אמר רב⁵⁴ משה גאון יחיד שטעה צלילי שבת ולא התפלל ומאחצתך, כיון ששמע משליח לבור מגן אבות בדברו, שהיה ברכה אחת מעין שבע ברכות, מתחלה ועד סוף, ילא ידי חובתו. והכי אמר רב גטרונאי גאון היכא דלא התפלל שבע ברכות ושמע משליח לבור מגן אבות בדברו מרישא ועד סיפא נפיק⁵⁵:

ומקדשין על היין להוליח אורחים ידי חובתן שאוכלין בבית הכנסת. והכי ח"ר גטרונאי ר"מ, מקדשין ומבדילין בבתי כנסיות אעפ"י שאין אורחין אוכלין שם, ולא מצעיא הצדלה דודאי מבדילין, וכיון דאבדיל שליחא דלבורא ילא כל הבור ידי חובה. וסרוזה להבדיל בביתו הרשות בידו, ואם לא רצה או שאין לו יין ילא ידי חובתו צהבדלת שליח לבור, אלא אפילו קידוש דהלכה רוחתא היא אין קידוש אלא

צמקום

52 לא זכר ויכולו באמצע התפלה, וכן כתב הר"י שראה בסידור קדמונים, וכן הזכיר הסו"ר בס' רס"ח. 53 מוזכר בסו"ר רס"ח ובמס' סגולות שבת אוח ח' ע"ג: 54 ע"י סמ"ג ע"י ע"י מניח דברי ר"ע גאון האלה, ומס' ור"ג אמר דנסיק ניה אפי' לא התפלל כלל ע"ג: 55 דברי ר' ג' מוכחים אות גאון בס' סדרם לרש"י דף נ"ו ע"א. ועי' ברכות סו"ר רס"ח ובכ"י שם:

במ
קיד
לש
ומט
דקס
בקד
ולא
אבו
בך
והא
רבנן
לבור
דחמ
וכע
ובכ
ברו
מצר
ושו
יין
והכ
ברכו
של

במקום, סעודה חטפ"י כן יקדשו על היין בבתי כנסיות, מה טעם שהטעמת יין של קידוש שבו רפואה, וזה טעם הצבור בו לא שחוצה היא לטעום, שחוצה הוא לשמוע קידוש בלבד וכיון ששמע קידוש ילא ידי חובתו ואין לריך לטעום, וזה שמקדש ומטעים⁵⁶ ללצור, משום רפואה, מקדש ומתן להם כדי ליתן ממנו על עיניהם, דקא אמרי' פסיעה גסה נוטלת אחד מוחמש מנחות מאור עיניו של אדם, ובמאי דדרא בקדושה דבי שמשו, הלכך זימנין דאיכא מן הצבור דלית ליה יין ומקדש אריפתא, ותקנו חז"ל לקדש בבית הכנסת על היין משום רפואה :

ולאחר שמקדשין בבית הכנסת אומר פרק אחד ממש' שבת, וזה הוא הפרק, במה מדליקין וגו' עד סוף פרקא :

אמר ר' חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך: וראה בנים לבניך שלום על ישראל: ואומר קדיש:

והאי קדושתא דתקינן רבנן משום סכנה דבי שמשו דשכיחי מזיקין, דילמא איכא דעאיל ולא מללי ועד דמללי נפק לצורא ופייש הוא ומסתכן, ותקינן רבנן דמתאחרי לצורא אחר עבדא תפלה כי היכי דגמר ללותיה ונפיק בהדי לצורא. ומיתבטי ליה לאיניש למיקס בני כנישתא עד דמקדש שלוחא על כסא דחמרא דקדושתא, עד דאמר (מלך) מקדש השבת, לא יתיב דמעלי לצרוכי: ובשמוייקון הולכין לבתיהן לקדש במקום סעודה, דכתיב וקראת לשבת ענג, מכאן שאין קידוש חלא במקום סעודה:

ובסדר הזה מקדש בביתו. אומר ויכלו כל הפרשה. ומברך בורא פרי הגפן, חס יש לו יין. ואח"כ מברך על היום:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו. ושבת קדשו באהבה הנחילנו זכרון למעשה בראשית. תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים. ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו. ברוך אתה ה' מקדש השבת:

ושועם ממנו כדי רביעית, ואם קדש ולא טעם ממנו כדי רביעית לא ילא ידי חובתו, דאמריקן המקדש חס טעם מלא לוגמיו ילא ואם לאו לא ילא, והיינו רביעית יין. ואם אין לו יין מקדש על הפת ובמקום בורא פרי הגפן אומר המוציא לחם מן הארץ:

והבי אמר רב עמרם גאון, כוס של קידוש כל זמן שלא ברך ברכת המזון חייב לברך עליו ברכה אחרונה שהיא על הגפן ועל פרי הגפן, והכי מיילי דלית ליה כוס של ברכת המזון, אבל אית ליה כוס של ברכת המזון לא מסחא דעתיה, דהא אית ליה כוס של ברכה, לא לריך לצרוכי אחר כוס של קידוש, ואי קשיא לך ואם בן למה

מברך

56) כס' חסל מועד כ"י שער קידוש והכדלה גם כס' האגור מתמיכיס על דברי ר"ע אלו, ובאמת אין תמיקאציון שהוא משום רפואה:

מברך על כוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן, משום דאיפסיק בברכת המזון, וסיכא נמי דלא הוה ליה לבר מן ההוא כוס של קידוש ואקדי' וברך ברכת המזון, נפיק בברכת המזון ולא יכול מהדר ברוכי על הגפן בחר ברכת המזון, ולא שגא קדיש מקמי פתורא ולא שגא קדיש על פתורא, שכיון ששתה כדי רביעית כבר נתחייב בברכה ראשונה ואחרונה דעד רביעית שמה שתי, ואם תאמר קידש ולא שתי רביעית, אם כן לא ילא ידי חובתו כמו שאמרנו, הילכך טעון ברכה לאחריו :

ואסור לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, ואם שכח וטעם מקדש, דאמר רבה טעם מקדש. ומי שנאכס⁵⁷ מחמת שכרות או מחמת שינה או מכלל דבר שיש בו אונס ולא קידש בלילי שבת, מקדש בבקר, ואפילו כל היום כלו. ונשים נמי חייבות דאמר רב אדא בר אבהו נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ואמר מר זוטרא בר טוביה אין אומרים קידוש היום אלא על יין הראוי לכסך על גבי המזבח, לאפוקי שריחו רע דלאו אורח ארעא, ולאפוקי נמי מגולה דלמא נפיל מידי, ואע"ג דעבר במהכנת ולא אשכח ביה מידי אפי' הכי הקריבנו נא לפחתך, אבל יין נגתו שפיר דמי לקדושי עליה, דאמר רבה סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הכוס ואומר עליו קידוש היום וכן הלכה :

ולאחר שמברך על הכוס נוטל ידיו ומברך על נט"י. אבל נוטל ידיו קודם לא יקדש, דאמר רב ברוחא אמר רב נוטל ידיו לא יקדש, והכי אמר רב עמרם גאון נוטל ידיו לא יקדש על היין, מה טעם יין אין לריך נטילת ידים בשלא ננט בבית הכסא, דקא אמרינן הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח ופת הוא דטעונה נט"י, וכיון שנטל ידיו עקר⁵⁸ דעתו מן היין ושם לבו אל הפת : וחיוב לבצוע על שתי ככרות, ואומר המוציא לרם כן הארץ, דאמר ר' אבהו חייב אדם לבצוע על שתי ככרות לחם בשבת שנא' לקטו לחם משנה, ואמר רב אשי חינה ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ולא מתחוי כרעבתמותא :

ושאילו מקמי רב נטרונאי, ביום טוב צריכין לבצוע על שתי ככרות או לא, והתיב הכי, הו יודעים שלריכין אנו לבצוע על שתי ככרות ביום טוב כדרך שלריכין אנו לבצוע בשבת, מה טעם מפני שבשבת עלמה לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי ככרות אלא משום מן, שכיון שלא ירד בשבת הוצרכו ישראל ללקוט לחם משנה, ואמר רבי אבהו חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת וכו', וימים טובים נמי כיון שלא ירד מן ביום טוב צריכין אנו לבצוע על שתי ככרות בשבת, ומנין שלא ירד מן ביום טוב, שקך שנו חכמים ששת ימים תלקטוהו, ר' יהושע אומר למדנו שאינו יורד בשבת, ביום טוב מנין, ת"ל שבת לא יהיה בו. ר' אלעזר המודעי אומר למדנו שאינו יורד בשבת, ביום טוב מנין ת"ל לא יהיה בו, ביום הכפורים מנין ת"ל שבת לא יהיה בו :

והזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין : ואוכל ומברך ברכת המזון (כמו שכתבנו למעלה) :

ובשחרית

(57) עיין בעור סי' רע"א. (58) עיין חו"ס פסחים פ' צ"ט דק"ו ד"ה הנוטל מניח הא זרע'.

סדר שחרית לשבת

כו

ובשחרית של שבת מוסדר כל הכרכות כמנהג כל יום ויום, ומוסיף אחר פסוקים של צו את בני ישראל, וביום השבת וכו' עד עולת התמיד יעשה ונסכה:

ועומד חזן הכנסת ופותח: *

רבוך כל העולמים לא על צדקותינו וכו'. ה' מלך. ה' מלך. ה' ימלוך לעולם ועד. יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו בטלכם. ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. ברוך ה' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

מזמור לתודה הריעו וגו' עד ועד דור ודור אמונתו. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכו' עד הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

הודו לה' קראו בשמו הודיעו וגו' עד ויאמרו כל העם אמן והלל לה':

למנצח מזמור לדוד השמים מספרים וגו' עד צורי וגואלי:

רוכמו ה' אלהינו והשתחו להדום רגליו קדוש הוא, משה ואהרן בכהנו ושמאל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם. בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדותיו וחוק נתן לנו: ה' אלהינו נו' אל נושא היית להם ונוקם על עלילותם. רוממו ה' אלהינו והשתחו להר קדשו כי קדוש ה' אלהינו: והוא רחום וכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו. זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצונו: תנו עו לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצומות לעם ברוך אלהים: אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים: לה' הישועה על עמך ברכתך סלה: ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור: ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך: ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור: ה' ארוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד: וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו נו' נגילה ונשמחה בישועתנו: ברוך ה' לעולם אמן ואמן: ברוך ה' יום יום יעמם לנו האל ישועתנו סלה: ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן: הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' בחצרות וגו', עד ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה:

ברוך

* מלאך נראה בעליל שהסיפק לעולם יסא אדם וכו', לא נתן לאומרו, רק שסוף מן המוסדר לזרו אה האדם לעבודת ה' בלחץ וחמים:

סדר שחרית לשבת

ברוך שאמר וכו' עד מלך מהולל בתשבחות. מזמור שיר ליום השבת וגו' עד לביתך נאווה קדש ה' לאורך ימים: אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: יהי כבוד ה' לעולם וגו' עד אשרי יושבי ביתך וגו'. הללויה הללי נפשי וגו'. עד כל הנשמה תהלל יה הללויה: ברוך ה' לעולם אמן ואמן כו' עד כל הארץ אמן ואמן: ויברך דוד את ה' וגו' עד ומהללים לשם תפארתך ויברכו שם כבודך וכו':

ועומד סליח לבור ולומר:

נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו רוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו תמיד, מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך נוֹאל ומושיע, פודה ומציל עונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה אין לנו עוזר וסוכך אלא אתה, ולך לברך אנחנו מודים. ואלו פיננו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גלוי וכו', מאלף אלפי אלפים ורוב רבי וכו' שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים ממצרים וכו' עד ומתלאים רבים ורעים דליתנו, ועדין עזרונו רחמך וכו', ולשון ששמת בפנינו הן יודו ויברכו וישבחו לשמך מלכנו. כל פה וכו' וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל הלבבות יראוך וכל (הלבבות) [הקרב] והכליות יזמרו לשמך וכו' שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תאזין ותושיע וכו':

במקהלות רבבות עמך בית ישראל יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור. שכן חובת כל היצורים לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרום ולקדש, ועל כל שירות ותושבחות דוד בן ישי עבדך משיחך, **ישתבח** שמך נצח וכו' וגבורה גדולה תהלה ותפארת קדושה ומלכות ברכות והודאות לשמך הגדול מעולם ועד עולם אתה אל. ברוך אתה ה' אל מלך גדול מהולל בתשבחות אל ההודאות ארון הנפלאות ארון כל המעשים הבורח בשירי זמרה חי העולמים: ולומר קדים עד לעילא:

ולומר **ברכו את ה' המבורך**: **ישתבח** שמו יתעלה זכרו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא ארון כל בריותיו. שליט בכל מעשיו. אדיר בעליונים ובתחתונים ואין זולתו. אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. לפיכך אנחנו חייבין להודות לו ולברכו:

ועומד ברוך ה' המבורך לעולם ועד

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור וכו' ובוקע חלוני רקיע ומוציא חמה ממקומה כו'. המאיר לארץ ולדרים עליה וטובו מחדש בכל יום מעשה בראשית. המלך המהולל לברו מאז המפואר המתנשא מיטות עולם וכו' עד משגב בעדינו, אין כערכך ואין זולתך וכו'. אין כערכך ה' אלהינו בעולם הזה ואין זולתך וכו' ואין חומה לך מושיענו לתחיית המתים:

אל ארון על כל המעשים, ברוך הוא ומפואר בפי כל הנשמה. גדלו וטובו מלא עולם דעת ותבונה טובים אותו וכו'. חסד ורחמים לפני כבודו. טובים מאורות שברא אלהינו

סדר שחרית לשבת

כח

אלהינו וכו' עושים באימה רצון קוניהם: פאר וכבוד יתנו לשמו וכו' תפארת וגדולה שרפים עם אופני קדש:

אל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה, עונג קרא ליום השבת, זה שבת יום השביעי וכו'. שבת וגדולה יתנו למלך יוצר מנוחה לעמו ישראל. שמך ה' אלהינו וכו' ועל הארץ מתחת. ועל כל שבת מעשה ידיך ומאורות אשר יצרת יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים וכו' • והאופנים וכו' :

לאל ברוך, אהבה רבה, שמע, אמת ויציב עד גאל ישראל:

ומתפללין בלחש ולאומר, אבות וגבורות וקדושת השם • ולאומר:

ישמח משה וכו' ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים כו' כי לעמך וכו' אשר במ בחרת. ישמחו במלכותך שומרי שבת קוראי עונג וכו' ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וכו' עד מקדש השבת: ולאומר עבודה והודאה ושם שלום:

ויורד עליה לצור לפני התיבה ולאומר אבות וגבורות וכתר יתנו לך וכו' ולאומר קדושת השם וקדושת היום • ישמח משה: ולאומר כל התפלה, ולאומר קדיש מלא:

ויתבין לצור⁵⁹ ומסדרין פרשה דענינה דיומא שנים מקרא ואחר תרגום, דאמר רב הונא ב"ר יהודה א"ר מנחם א"ר יהודה א"ר חמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הלצור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון. ואמר רב הונא ב"ר יהודה א"ר מנחם כל המשלים פרשיותיו עם הלצור שנים מקרא ואחד תרגום משלימין לו ימיו ושמותיו:

ובמוסף מויליחין ס"ת ולאומר ס"ן. כי גדול אתה וכו' עד ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

והבי אמר רב שר שלום גאון, ס"ת בין שמויליחין אותו תחלה (בין בשבת) בין בשמחירין אותו למקומו, עומדין לפניו לאלתר ויושבין לאלתר, ואין לריכין לעמוד (אלה) עד שעומין הלצור יהא שמייה רבא ולא (עוד) [עד] שעומין ברכו, ואין מנהג כן ולא ראינו זה, שמא יש מי שנהג כן לומר ממה שכחוב וכפתחו עמדו כל העם. אותה עמידה שתיקה היא, דאמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנא' וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנא' והוחלתי כי לא ידברו עמדו ולא עמו עוד, אין עמידה אלא שתיקה, אבל לעמוד מפני ס"ת עד שעומין ברכו או יהא שמייה רבא לא שמינו. עמידה מפני ספר [אינו מפורש] אלא מפני שיבה תקום, ואתי ס"ת בק"ו מתלמידי חכמים, דקאמר איבעי להו מכו לעמוד מפני ס"ת, ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אומר מפני

⁵⁹ נראה מזה שבזמן הגאונים היה המנהג לקרות חיפך אחר שחרית כל הלצור כמנפיה שמו"ת, וארזו לן פשעה דשמעתא, ישלים פרשיותיו עם הלצור.

מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן, וכיון דמק"ו קאתי משויקן ליה כחכם
ולא משויקן ליה יתיר מחכם :

וקורין בתורה שבעה, דתנן בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, ואמרין
הני שלשה כנגד מי אמר רב כנגד כהנים ליום וישראלים. ותני רב שימי
מבירחא דשיחור, אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת וידבר עולה מן המנין,
ואחרון קורא ארבעה ואמרין הני עשרה פסוקין כנגד מי אריב"ל כנגד עשרה בטלנין,
רב יהודה אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיו. ר' יוחנן אמר כנגד
עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. ואמר רבא ראשון שקרא ארבעה משובח,
דחנן שלש קופות של שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב בהן אל"ף בי"ת גימ"ל
לידע איזה מהן נתרמה תחלה להקריב ממנו ראשון, שמונה בראשון. ואמלעי שקרא
ארבעה משובח, דתניא אל מול פני המזורה יאירו שבעת הכרות, מלמד שמסדר
פניהם כלפי נר המערבי, א"ר נתן מכאן שאמלעי משובח מעלין בקדש ולא מורדין,
ואע"ג דקתני רב שימי אחרון קורא ארבעה, כרבה עבדין. ותו אמריקן עובדא
רב פפא איקלט לבי כנישתא דאבי גובר קס קרא ראשון ארבעה ושבעה אבי גובר
לרב פפא. ותקימו רבין דכלהו דקרו מזרכי לפניה ולאחריה גזירה משום נכנסין
וגזירה משום יולאין, ותנן נמי בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה,
תענית לצור ותשעה באב קורין תלתא, מדתניא זה הכלל כל שיש ביטול מלאכה
לעם כגון תענית לצור ותשעה באב קורין שלשה, חמוכה ופורים נמי קרו תלתא, אין
פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא. חוץ מט' באב דאיכא חסף
אסיפס. בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין
עליהם. ותנן נמי ביום טוב חמשה, ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה, אין
פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם, ומפטירין בנביא. אין המפטיר עולה למנין
חמשה ששה שבעה, מ"ט מדעולא דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בנביא לריך
שיקרא בתורה תחלה, מפני כבוד תורה, הא למנינא לא סליק, ובמקום שמפטיר
בשבת שחרית שם מתחיל בשבת במנחה ובשני ובחמישי ובשבת הבאה, ומפסיקין
לראשי חדשים ולחמוכה, כגון ראשי חדשים שחלו להיות בשני ובחמישי וחמוכה דהיא
תמיא יומא, שני וחמישי די בגוייהו מפסיקין, ופורים נמי דחל בחמישי מפסיקין,
ולא קרו בעינא דפרשתא דההיא שבתא כדעבדין בשני וחמישי דכולא שתא,
ולתענית נמי מפסיקין, וליום הכפורים נמי שחל להיות בין בשני בין בחמישי בין
בשבת מפסיקין. ולא קרו בעינא דההיא שבתא, אבל במנחה ביום טוב שחל להיות
בשבת, וכן שני וחמישי שמראש השנה עד החג אין קורין אלא בכדר פרשיות,
ובמנחה של יום טוב של חג הסוכות שחל להיות בשבת קורין וזאת הצרכה, וכל
השנה כלה קמי פסחא וקמי חגא דשבועיא וקמי ריש שתא, קרינן בכדר פרשיות:
וכי קרינן בספרא דאורייתא, כהן קרי קמא ובתריה לוי ובתר לוי ישראל, דתנן
(גטין כ"ט) אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו
ישראל מפני דרכי שלום, ואמר' מנא הני מילי א"ר מתנא דאמר קרא וכתוב משה
את התורה הזאת וכו', אלא כהן ברישא והדר לוי, ר' ילחק נפחא אמר מהכא ונגשו

הכהנים

והנה כי חזונו, היינו וחינוקו אנו של חזונו דהוה קודם ודקו בניה סתם כחזונו דהוה קודם

הנה כי חזונו, היינו וחינוקו אנו של חזונו דהוה קודם ודקו בניה סתם כחזונו דהוה קודם

הכהנים בני לוי כו' אלא כהן ברישא, וסדר לוי. ר' אחי אמר מהכא ובני עמרם
 אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, ר' חייא בר אבא אמר מהכא
 וקדשתו לכל דבר שבקדושה, ותנא דבי ר' ישמעאל לכל דבר שבקדושה לפתוח
 ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון, ומקשי לוי אביי וסדר מתוך ליה, ומכל
 מקום מתוקמא כהן ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל:

ושאיילו מקמי רב נטרונאי גאון כהן עם הארץ וישראל תלמיד חכם איזה מהם
 קודם לקרות בתורה תחלה, וסדר הכי, כהן קודם מפני דרכי שלום.
 וגרסי' בגמרא הכי אמר אביי נקטינן אס אין שם כהן נתפרדה חבילה⁶⁰ דלא קרי
 לוי כלל, ואמר אביי נקטינן אס אין שם לוי קורא כהן, ומקשינן איני והא"ר יוחנן
 כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון, לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם
 שניהם, ומשינן כי קאמרינן באתו כהן שקרא ראשון שיעמוד במקומו ויקרא
 במקום לוי, שלחו ליה בני גלילא לר' חלבז אחריהן מי קורא, לא הוה בידיה, אזל
 שילי' לר' יצחק נפחא בי מדרשא, אמר ליה אחריהן קורין ת"ח הראוין למנותן
 פרנסים על הצבור, ואחריהן בני ת"ח שאבותיהם ממונין פרנסין על הצבור, ואחריהן
 ראשי כנסיות ושאר העם. והכל עולים למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן, אבל
 אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד לצבור:

הכי אמר רב נטרונאי גאון דוכתא דמלנו בה בי עשרה ולית להון דידיעי למקרי
 בס"ת, קרי כל גברא תרי זמני ושפיר דמי, חדא דלא למצטל מנהג ישראל
 וליצטלו ברבות, ועוד לאשמועינן להקד דלא גמירי, ולית בה משום מוליא שם שמים
 לבטלה, הא"ר חנין בר אבא מנין לעונה חמן שלא יגביה קולו יותר מן המצדק,
 שנאמר גדלו לה' אתי וגו', ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם. הקורא בתורה לא
 יסייע לתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, ועוד כיון שצריך אסור לו להפסיק
 בדברים, ואפילו בתרגום מפני שהוא חול, עד שחותם, אבל חזן מותר לסייע את
 הקורא ואת המתרגם בין בקול גדול בין בקול נמוך ואין בכך כלום, ואין קורין
 אותו מתרגם מפני שהוא מקרא אחרים, וכד מקרא אחרים אין עולה מן המנין
 לומר (ששנים) מתרגמין הם ואין מתרגמין שנים, אין בכך כלום, ואי משום דשמעי
 גברי וגמי, לא לפרש להון ויוליאן ידי חובתן בלא פירוש:

וכך אמר⁶¹ רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו לריכין לתרגם
 תרגום רבין אלא בלשון שלנו בלשון שהלצבור מתרגמין, אין יוליאן ידי חובתן,
 מ"ט דהדין תרגום על קראי אסמכוהו רבין, דאמר רב איקא בר אבין הא"ר חננאל
 אמר רב מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים, זו מקרא, מפורש זה
 תרגום, ושום שכל אלו הפסוקים, וכיון דכן הוא לא אפשר דלא מתרגמין בהדין
 תרגום דרבין, ודקדקו חכמים בתרגום, דה"ר שמעון אין המתרגם ראשי להגביה
 קולו יותר מן הקורא, מ"ט משא ידבר והאלהים יענו בקול, שאין ת"ל בקול כו'
 בקולו של משה, ואין הקורא ראשי להגביה קולו יותר ממתרגם, ואם אין יכול
 המתרגם להגביה קולו, ימחיק קורא קולו ויקרא, הא למדת שמלוא מן התורה

לותרגם (סדר"ע) ח"א ח 8

⁶⁰ כן מביא רש"י גיטין דף נ"ט ע"ב בשם סדר"ע, גם הסמ"ג עשין הל' חפלה סי' י"ט דף ק"ב ע"ד. ⁶¹ עיין
 סמ"ג עשין ס"ס י"ט שמוכר דברים הללו ע"ג.

סדר מוסף לשבת

5

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו • קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך •
שבענו מטובך ושמה לבנו בישועתך • וטהר לבנו לעבדך באמת • והנחילנו
ה' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך • ברוך
אתה ה' מקדש השבת: רצה • מודים • שים שלום:

ושליח לצור יורד לפני התיבה ולומר • מגן ומחיה • כתר יהנו • ומוסיף • פעמים
אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד • ויש לומר להיות לכם לאלהים
אני ה' אלהיכם אמת • לדור ודור ומוסיים הספלה • ומקדש • וסולקין לבתיכם:

סדר מנחה לשבת

ובמנחה מתחילין אשרי יושבי בותך • ובא לציון וכולי סידרה • ומוליאין ס"ת וקורין
שלש ספרתה העתידה להיום בשבת הבאה • ואין מפטיר בנביא:

ומתפללין תפלת מנחה: לומר אבות וגבורות וקדושת השם:

ולומר הנה לנו ה' אלהינו כי אתה אבינו • ותמלוך עלינו מחרה כי אתה מלכנו •
ובעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא על ישראל עמך • ועל יום
השביעי • ונשבות בו כמצות רצונך • ואל יהי צרה ויגון ביום מנוחתנו • מנחת אהבה
וגרבה • מנחת אמת ואמונה וכו':

ויש שמתפללין • אתה אחד ושמך אחד ומי בעמך כישראל גוי אחד בארץ • עשרת
תהלה הפארת ישועה מנוחה וקדושה לעמך נתת • אברהם

יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינחו בו • מנחת אהבה וגרבה • מנחת אמת ואמונה •
או"א רצה נא במנוחתנו וכו' • חבל הרלסונה עקר • רצה וימרים ושים שלום: ולומר
אלו הספוקים • צדקתך צדק לעולם וגו' • וצדקתך אלהים עד מרום וגו' • צדקתך כהררי
אל עד אדם ובהמה תושיע ה' • ומקדש:

ודבר זה⁶² משום כבודו של משה רבינו ז"ל שנפטר באותה שעה בשבת • והכי אמר שר
שלוס⁶³ גאון • במנחה בשבת מותר להתעסק בתלמוד • ולא עוד אלא שמונה
בית רבינו בצבל שאחר תפלת מנחה בשבת שוין אבות וקנין תורה • ועוד רגילין
ישראל שתפלת מנחה בשבת מקדימין אותה • ותפלת ערבית מאחרין אותה הרבה •
כדאמרין שאני עיולי יומא מאפוקי יומא • עיולי יומא כמה דאפשר מקדמיין
ליה • אפוקי יומא כמה דאפשר מאחרין ליה דלא נחוי עלן כמשוי • בין תפלה
לתפלה יש וידוס • מכל מקום להתעסק בתורה עפי עדיף • זה שאין עוסקין לא
מפני שאסור אלא לכבוד משה רבינו שנפטר • לפי' לומר' לקיים נשיא שמת כל
בתי מדרשות בעלים:

פרקי אבות עד גמירא • וגם פ"ו שני חכמים בלשון משנה וכו' עד ואומר ה'
ימלוך לעולם ועד: ואח"כ (מוס' ד"א זוטא)

דרכי*) תלמידי חכמים עג ושפל רוח • זריו וממולא • עלוב ואהוב לכל אדם • שפל לאנשי
ביתו • ירא חמא • ודורש את האדם לפי מעשיו • ואומר על מה שיש בעוה"ז אין לי
בהם

⁶² זכר במדני שנס'ם הלכות קטנות מואר'ם בהרי"ף על סס רע"ג ע"ס • ⁶³ דברי רב שר שלום הללו זכרים אוח
באות נס' החדס לרש"י דף ר"ו ע"ג ע"ס • (*) כ"ז ממלא כמס' ד"א זוטא פ"א ע"ג ע"ס איזה סימני מכתחות:

סדר מנחה לשבת

בהם חפץ. לפי שאין העוה"ז [שלי]. יושב וממנה כסותו לפני רגלי חכמים. שואל מענין ומשיב כהלכה. היה כגוד בקוע [שנתפתח (ס"א שאינו נפתח) להכניס] את הרוח, וכערוגה עמוקה שמהוקת את מימיה, וכקנקנה זפתה שמהוקת יינה. וכספוג שהוא סופג את הכל. אל תהי כפתה גדול שמכניס את הרוח. ולא כפתח קמץ שמנבל את היקרים. היה כאסקופה תחתונה שהכל דשין אותה. וכיתר נמוכה שהכל תולין בה. אם לקית בממונד זכור את איוב שלקה בממונו ובגופו. ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה. אל [תכשל] בעיניך. שאין מכשול אלא בעינים. אל תבוש מן השנים. שמא תאכל הרבה יותר מדאי. אל תדרוש מן המינין. שמא תמשך לניהנם. אם אומרים עליך דבר רע גדול יהי' בעיניך כקמון. ואם אמרת על אחרים דבר רע קמון יהי' בעיניך כגדול. עד שתלך ותפיים ממנו. אל יהי פרקך רע שאין [זה] שבחה של תורה. יהא פרקך יפה שכן שבחן של חכמים. הוי אוהב את התורה ומכבד את התורה. העבר רצונך מפני רצון חברך. שכן עשתה רחל ללאה ורוד לשאול. העבר רצון חברך מפני רצון שמים. שכן מצינו ביעקב שלא נשק לו ליוסף. הוי אוהב את השמא ושונא את הכמה. ר' חדקא אומר בלשון אחרת הוי אוהב את השמא ושנא את מה [בכך]. הרחק מן המביא לירי עבירה. מן הכעור ומן הדומה לכעור. שמא יחשוך אחרים בעבירה. אל תלשין על חברך שכל המלשין אין לו רפואה. אל תאכל לחם עם כהן עם הארץ שמא תחלל קדשי שמים. הרחק מן התרעומת. שמא תתרעם על אחרים ותוסיף לחטוא. שבעה אבות כרותי ברית. ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פינחס ודוד. באברהם כתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. ביצחק כתיב ואת בריתי אקים את יצחק. ביעקב כתיב וזכרתי את בריתי יעקוב. במשה כתיב על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. באהרן כתיב ברית מלת עולם הוא [לפני ה'] לך ולזרעך אתך בפינחס כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. בדוד כתיב כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי. שבעה אבות שכבו בכבוד העולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה. ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן עמרם ובנימן. ויש אומרים אף דוד שנא' לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח. תשעה נכנסו בחייהן לגן עדן. ואלו הן. חנוך ואליהו ומשיה ואלעזר עבד אברהם. וחירם (מלך) מצור. ועבד מלך הכושי. ויעבץ (ובן) בנו של ר' והודה הנשיא. ובתיה בת פרעה. ויש אומרים אף ר' יהושע בן לוי:

תלמודי חכמים נאים בחבורה ואין עמי הארץ נאים בחבורה. העוסק במקרא מדה שאינה מדה. במשנה מדה שנוטלין עליה שכר. תלמוד אין לך מדה גדולה מזו. עשה תורתך בחנם שהמקום נתנה בחנם. ואין נוטלין שכר על דברי תורה. אם אתה נוטל שכר נמצאת מחריב את כל העולם כלו. אל תאמר אין לי ממון שכל ממון שלך הוא (*). אם זכית לממון עשה ממנו עד שיהיה בידך. קנה ממנו העולם הזה ותנחיל ממנו לעולם הבא. כי כנפים יש לו כנשר יעוף השמים. אל תאמר איש פלוני חכם ואני איני חכם. שלא שמשת כיוצא בו. אל תאמר איש פלוני עשיר ואני איני עשיר. שאין [אתה] [כל אדם] זוכה לשתי שולחנות. אל תאמר איש פלוני נאה ואני מכוער. שבשעת מיתתכם אתם חשובים כנבלה. ולא עוד (*). אם כני' שכל ממון שלו כוה', שנאמר לי כספי וגי'.

אלו
ואני
וב
ומז
וכך
כרס
וצר
סזכי
ולא
סכוכ
ל
אתו
מעמי
ומם
ומתה
וכך
ימים
וזה
מלחמו
חזרו
מואלאי
גחון,
[וא"ל
מ"ו

סדר מנחה לשבת

לא

אלא שנבלה זו בעליה יאמרו כלבים מלו בשחותכם • [אל תאמר איש פלוני גבור ואני איני גבור • שאין גבורה אלא בתורה • שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו] :

סדר מוצאי שבת

ובמוצאי שבת עומד שליח לצור ופותח, והוא רחום וכו' • ברכו ועוקין הלצור ברוך ה' המבורך :

ומתבעי לאיניש לאוגודי בצרוך ה' המצורך באפוקי שבתא [וניול] מהיזיקא דהסיא שבתא : ומסדיר ק"ט בשמים לפניו ובשמים לאחריהם ופסוקים שבתו של הקב"ה ושל שימור וברכה של אחריהם :

ובך אמר רב נטרונאי גאון בהדלת מולאי שבת אס אומר, בהדלת ישראל ממלרים, כגון⁶⁴ תדילני דודי מטומאת פתרום, דלחו בהדלת שבת מחול הוא, הרשות בידו : ואמנת ואמונה כל זאת פעלה ימיק, אין מנהג לאומרה במתיבתא ולא בצית רבינו שבצבל כל עיקר, רק אמונה כל זאת קיים וגו' :

וצריך להזכיר בהדלה בחוק הדעת, שקך שמינו מזכירין גבורת גשמים בתחית המתיים ושאלה בצרכת השמים, והבהלה בחוק הדעת, ואס טעה ולא הזכיר בהדלה בחוק הדעת, אס יש לו יין שיבדיל עליו אינו חוזר, דתניא טעה ולא הזכיר בהדלה בחוק הדעת אין מחזירין אותו, מפני שהוא יכול לאומרה על הכוס, ואס אין לו יין חוזר ומתפלל, דבעו מניה מרב ששת טעה צו וצו מאי, אמר להו אס טעה ולא הזכיר לא צו ולא צו חוזר לראש. וכן הוא אומר :

אתה חונן לאדם דעת ופלמר לאנוש בינה⁶⁵ אתה הבהלת בין קדש לחול בין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, כשם שהבהלתנו מעמי הארצות וממשפחות האדמה בן תמחרנו ותנקנו מכל חמא ועון • והננו מאתך דעה ובינה • ברוך אתה ה' חונן הדעת :

ומסדר התפלה כסדר. ולאחר שמוסיימין הלצור תפלתן מקדש : ופותח שליח לצור ויהי נועם ה' אלהינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ומתחילין כל הלצור אחריה ויהי נועם ומסדרין יושב בסתר וגו' עד ואראהו בישועתי.

וכך מנהג לאחר שמוסיימין הלצור אורך ימים חוזר השליח ושונה אותו ואומר אורך ימים : ואומר ואתה קדוש, וקרא זה אל זה ואומר כולי סדרא, ומקדש עד עושה שלום :

וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושת דסדרא ולומר כנעימה ובעריבות טעם באפוקי שבתא, כדי שישתחו ישראל בהשלמת סדריהם, כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, כדאמרינן במולאי שבת לועק המלאך שהוא ממונה על הכוחות חזרו לגיהנם (למנוח) שכבר השלימו ישראל סדריהם. ולכך מזכירין ישראל בסדר מולאי שבת ויהי נועם, כי כן רמז ליהי נועם במולאי שבת. והכי שדר רב שר שלום גאון, אין אומרים ויהי נועם אלא במולאי שבת, אבל במולאי יום טוב אין אומרים, [וא"א] אלא במולאי שבת לחול אבל במולאי [שבת ליו"ט א"א], שכשקבעו האבות הראשונים

⁶⁴ מוזכר במנהגי אור ס"ה ע"ג. ⁶⁵ עי' הערות בסוף הכ"י.

הראשונים לא קבעוה אלא במוצאי שבת לחול, אבל במוצאי שבת ליום טוב כיון דצעי למימר ומעשה ידינו וליכא מעשה ידינו ביום טוב אין חומר, וקדושתא דסדרתא (סס) הכי נמי לא אמרינן (ויחי נועם). כללא דמילתא כל היכא דלא אמרינן [ויחי נועם לא אמרינן] קדושתא דסידרא. ובמוצאי יום הכפורים נמי שחל להיות במוצאי שבת לא אמרינן ויחי נועם ולא קדושתא דסדרתא. וכי אמרינן ויחי נועם במוצאי שבת לחול היכא דליכא לקמן שיתא יומי דחולא אבל היכא כי מלעי יו"ט או יומא דכפורי אפילו חל יומא טבא ערב שבת ואיכא לקמן חמשה יומי דחולא לא אמרינן ויחי נועם בהסוואה אפוקי שבתא. מאי טעמא כיון דאמרינן ומעשה ידינו ומעשה ידינו כרי זמני. צעיקן עד דליכא לקמן שיתא יומי כוליה חולא:

ומציחין לו כוס ואצוקס של אור ומברך,

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן⁶⁶:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבריל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה ה' המבריל בין קדש לחול:

אשבעית עלך פותה [ל'ל פורה] שר שכחה שתסור לב טפש ממני ותפול יתיה על טוריא ועל רמתא בשם שמהתא קדישתא בשם ארמס ארימס ארמימס אנסים יאל ופתחאל: ונח מצא הן בעיני ה': ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו: ולאומר שיר המעלות אשא עיני אל ההרים וכו': ולאו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: או"א החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים אלינו לשלום. השוכים מכל חמא ומוצל מכל דבר עון. וחנונים דעה והשכל מאתך. ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם על לבנו. ולא תעלה שנאתנו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבנו. וכל היועין עלינו עצה רעה בטלו⁶⁷ ובטל עצתו. כאמור ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים. רבות מחשבות בלב איש וגו'. עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו וגו'. עוצו עצה ותופר דברו ולא יקום כי עמנו אל. כי ה' צבאות יעין ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה. וכל היועין עלינו עצה טובה קיימו וקיים עצתו. כאמור וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, ברוך מפיר עצות רעות מעלינו ומעל עמו ישראל. ומקיים עלינו עצתו ועצתם של צדיקים לטובה. ברוך שלא עובנו, כן ה' אלהינו אל יעובנו ואל ימשנו ואל יכלימנו ואל יחפירנו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ועם הצדיקים נפטר בשלום. ושלום שלום יהיה עלינו. אבטח ולא אפחד כי עזי וחמרת יה ויהי לי לישועה:

ישורתה (* מלא לוגמיו ומנטעים את בני ביתו. והכי אמר רב נטרונאי ראש ישיבה. במוצאי שבת בצורה מאורי האש כך עושין בשתי ישיבות שמוציין בכפות ידם. וכך ראונו רבותינו ז"ל שהיו [עושין] ולאומרין [כביט] בדינו כדי שנהנה מן האור

⁶⁶ עי' סעודת בסוף סס'. ⁶⁷ עי' טור סי' נ"ט וסגרות מהר"ח סס'. (* חוזר אלעיל אחר סיום ברכת הכדלק, וכ"ס בגמון בלשון כלל סס' סס:)

הא
שש
בב
ושו
הס
כדי
אדי
וכיו
הא
כדי
ואכ
המ
צפנ
עייק
דקנ
אפנ
קבו
וקך
שכנ
מכנ
ואת
והיי
(פס)
כניו
הילי
וקיד
ואכ
ויוס
סכד
בשכ
וקאו
אלמי
וכרו
האוו
אעפ

האור . כדרך ששנינו אין מברכין על הנר עד שיאוחזו לאורו וכך מנהג . וראינו
 ששנה בפרקי ר' אליעזר בן הורקנוס שמלוה להסתכל בלפרניו . מיהו אין רגילין חכמים
 בכך . וכן ראינו רגילין להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותהו ושופים אותו
 ושותהו , וכך שמענו מרבנותינו שמלוה לעשות כך , כלומר⁶⁸ שיירי מלוה מעכבין את
 הפורענות , ומה שמשתייר מן המים מטילין אותו על ידיו ומעבירין אותו על פניו ,
 כדי לחבב את המלוה , ואעפ"י שכתוב בפרקים דר' אליעזר ר' מנחם אומר כיד
 אדם חייב [להבדיל] בכוס יין מקריב ידו לאור האש , ואומר בורה מאורי האש ,
 וכיון שמרחיק ידו אומר המבדיל בין קדש לחול , ואם אין לו יין פושט ידו לאור
 האש ומסתכל בלפרנים שהן לבנות מן הגוף ואומר בורה מאורי האש , ואם היה
 בדרך פושט ידו לאור הכוכבים שהן של אש ומסתכל בלפרניו ואומר בורה מאורי האש ,
 ואם נתקדשו שמים בעבים ואינו רואה את הכוכבים תולש אבן מן הארץ ואומר
 המבדיל בין קדש לחול , אעפ"י כן לא סבירא לן דמברך אלא על היין , ואפילו
 בפת אין מבדילין . דהכי אמר רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל
 עיקר , מה טעם שאין דומה הבדלה לקידוש , מפני שקידוש אי אפשר לו שלא לסעוד
 דקאמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה , וכיון ששולחן קבוע וסעודתו קבועה ואי
 אפשר לו שלא לסעוד , מקדש על הפת . במוצאי שבת כלום סעודתו קבועה ושולחן
 קבוע ופת מתוקנת לפניו , שנוטל פת ומבדיל עליה , הלכך אין מבדילין על הפת .
 וכך מנהג בשתי ישיבות . ר' דוק⁶⁹ אומר כל שאינו מבדיל על היין במוצאי
 שבתות או אינו שומע מפיו המבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם , וכל מי שהוא
 מבדיל על היין במוצאי שבתות הקב"ה קוראהו קדוש ועושה אותו מסגולתו שנא'
 ואחס תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש . ואומר והייתם לי סגולה מכל העמים
 והייתם לי קדושים כי קדוש אני , ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי . וא"ר יוחנן
 (פסחים ק"ג) שלשה מנוחלי העולם הבא . אלו הן , הדר בארץ ישראל . והמגדל את
 בניו לתלמוד תורה , והמבדיל על היין במוצאי שבתא . והוא דשייר מקדושה להבדלה .
 הילכך מאן דאית ליה חד כסא ולית ביה שיפור קדושה ואבדלתה , שביק ליה לאבדלתה
 וקידוש היום מקדש אריפתה , דלא יכיל לאבדולי על ריפתה דכי תקימו רבן אבדלתה
 על חמרא תקימו :

ואסור לאדם לטעום כלום קודם שיבדיל , ואם שכח וטעם מבדיל . דאמר
 רבא הלכתא טעם מבדיל . ואם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל למחר
 ויום שלישי כל היום כלו , והוא שלא טעם כלום , דאמרי בני ר' חייא מי שלא
 הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כלו , ועד כמה א"ר זירא עד רביעי
 בשבת , כי הא דיתבי ר' זירא קמי' דר' אחי ואמרי לה קמיה דר' יוחנן ויטיב
 וקאמר לענין גיטין חד ותרי ותלתא בתר שבתא . ארבעה חמשה ומעלי קמי שבתא .
 אלמא עד רביעי דאמר ר' זירא עד ולא עד בכלל , והכי מילי איתויי כסא דחמרא
 וברוכי בורה פרי הגפן והמבדיל , אבל לא [על האור] דקיימי לן אין מברכין על
 האור אלא במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים . והכי שדר רב גטרונאי יום הכפורים
 אעפ"י שחל להיות בחול מברכין על האור , מפני שאסור להשתמש בה ביום הכפורים ,
 ולית

⁶⁸ ע' הערות בסוף סו' . ⁶⁹ כ"ז מבר בעור והוא נפר"א בשנינו נוסחא ע"ש ובהגהות הדר"ל :

ולית הלכתא כרב יסודה אמר שמואל דאין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחלת ברייתו הוא, אלא כי הא דר' חייא בר אבהו. ואיכא דמתני א"ר בנימין בן יפת א"ר יוחנן מברכין על האור במוצאי שבת וצמולאי יום הכפורים, וכן עמא דבר. מיהו משונה יום הכפורים משבת, דצמולאי שבת מברכין על האור היולא מן העלים ומן האבנים, וצמולאי יום הכפורים אין מברכין אלא על האור ששבת, ומאי שבת ששבת ממלאכה, וכדתניא עשית שהיתה דולקת והולכת בשבת, למוצאי שבת מברכין עליה, ותניא אידך אין מברכין עליה, ומשיבין לה קשיא כאן במוצאי יום הכפורים כאן במוצאי שבת, במוצאי שבת מברכין, במוצאי יום הכפורים אין מברכין, אלמא באור היולא מן העלים ומן האבנים הוא דלא מברכין במוצאי יום הכפורים, אבל באור ששבת מברכין במוצאי יום הכפורים, ובגמרא דא"י מתני ר' לוי במוצאי שבת זמן לו הקצ"ה לאדם הראשון שני רעפים והקישן וילא האור מיהו וברך עליה בורא מאורי האש, אמר שמואל לפיכך מברכין עליה במוצאי שבת שהוא תחלת ברייתה, ורב הוה בשם רב ור' אבהו בשם ר' יוחנן אמר אף במוצאי יום הכפורים, שכבר שבתה האור כל אותו יום, ולעולם על אור ששבת אבל לא על היולא מן העלים ומן האבנים, ומי שריך לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם שהתפלל, לריך להתפלל⁷⁰ המבדיל בין קדש לחול ואח"כ עושה מלאכה, דא"ר אלעזר בן אנטיגנוס (שבת ק"ג ע"ג) משום ר' אליעזר בר' ינאי אסור לאדם לעשות חפציו קודם (שיתפלל) [שיבדיל] אבל לאחר שיתפלל כיון שהבדיל בתפלה אינו לריך לברך קודם מלאכה, ואעפ"י שלא הבדיל על הכוס:

סדר ראש חדש

וראשי חדשים כאי זה לך, ר"ח שחל להיות בחול, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה. ומזכיר, אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו' והושיענו בו לחיים, בדבר ישועה ורחמים חום וחנו ורחם עלינו והושיענו, כי אל מלך חנון ורחום אתה. ותחוינה עינינו בשוכך לציון ברחמים. בא"י המחזיר שכנתו לציון: ואם לא הזכיר יחיד אלהינו בעבודה מחזירין אותו, חוץ מערבית, דאמר רב עקיבא אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש אלא ביום. אבל שלוח לצור טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת מוספין [לפניו], ומה טעם מפני טורח הלצור, והני מילי בשחרית אבל אם טעה במוסף מחזירין אותו, והוא הדין ליחיד. ויחיד שטעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה [מזכר] בהודאה חוזר לעבודה, בשם שלום חוזר לעבודה, סיים אם לא עקר את רגליו חוזר לעבודה, ואעפ"י שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל אם עקר את רגליו חוזר לעבודה, ואעפ"י שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש:

ובברכת המזון בר"ח מזכיר אלהינו בצרכה השלישית, כמו שמזכיר בתפלה בעבודה בתפלת ערבית ותפלת שחרית:

ובצבור

⁷⁰ ע"י הערות בקוף הסי'.

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

אם עשה כן ביום שבת

ובצבור לאחר שמסיים שליח לצבור העובר לפני התיבה סדר התפלה, מנכר:
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:
וקורין הלל גדילוג. ומתחילין,

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה' עד חלמיש למעיני מים, ומדלגין. ה' זכרנו
יברך עד ואנחנו נברך יה וגו' ומדלגין. במה אשיב לה' עד סוף פרקא.
ואומר הללו את ה' כל גוים וגו'. ומתחיל הסזון ומקרא הודו לה' כי טוב. ועונין
אחריו ועוד יאמר נא ישראל. ועונין אחריו. יאמרו נא בית אהרן, ועונין אחריו,
יאמרו נא יראי ה'. ועונין אחריו. שני מנהגות הן, יש שעונין מה שהוא אומר, ויש
שעונין אחריו הודו לה' כי טוב, כל פסוק ופסוק עד ארבעה פסוקים: ומתחילין
יחד כל הצבור, מן המצר קראתי יה גו' עד נגילה ונשמחה בו. ומקרא שליח לצבור
אנא ה' הושיעה נא. ועונין אחריו מה שהוא אומר. ועוד, אנא ה' הצליחה נא.
ועונין אחריו מה שהוא אומר. מיכאן ואילך הוא אומר ברוך הבא (בשם ה'), והס
אומרים בשם ה', הוא אומר ברכנוכם, והס אומרים מבית ה', הוא אומר אל ה', והס
אומרים ויאר לנו, הוא אומר אסרו חג בעבותים, והס אומרים עד קרנות המזבח. הוא
אומר אלי אתה ואורך, והס אומרים אלהי ארוממך. הוא אומר הודו לה' כי טוב כי
לעולם חסדו, ועונין אחריו הודו לה' כי טוב. וחוזמין אחריו, יהללוך מעשך, ישבחוך
עמוסיך, יודוך חוסיך, כפי גודל נסך, ובתיב כל הנשמה תהלל יה הללויה. ברוך אתה ה'
מלך מהולל בתשבחות:

ואומר קדיש. ומוליאין ס"ת וקורין ארבעה אין פוחתין מכן ואין מוסיפין עליהן, ואין
מפטייר בנביא, ומזכרין כולן לפניו ולאחריו, וכך קורין כהן [קורא] ג' פסוקים,
[לוי] חוזר וקורא ואמרת להס, את הכבש האחד תעשה ואת הכבש השני, ועשירית
האיפה. ישראל קורא מן עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם, רביעי ובראשי חדשיכם
עד סוף ענין של ר"ח. וזו היא שאמרנו הלכתא דולג והלכתא אמלעני דולג:

ומקדש וגולל ספר, ואומר:

יהי רצון מלפני אלהי השמים לכונן את בית חיינו, ולהשיב שכינתו לתוכו, ואמרו אמן:
יהי רצון מלפני אלהי השמים לרחם על פליטתנו, ולחמול על שאריתנו ולעצור המגפה
והמשחית והרברב והרעב והשבי והביזה וגזירות קשות, לבטל מעלינו ומעל כל ישראל,
ואמרו אמן:

יהי רצון מלפני אלהי השמים לקיים לנו את כל חבמי ישראל, הם ובניהם ותלמידיהם
בכל מקומות מושבותיהם, ואמרו אמן:

יהי רצון מלפני אלהי השמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות מארבע כנפות כל
הארץ, ואמרו אמן:

מזי* שעשה נסים לאבותינו וממצרים גאלם. הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם,
(סדר"ע) ח"א ט 9 בסומן

* ככל הסיפורים נמצא זה להכרזת (או לברכת) ר"ח. בשנת שלפני ר"ח. אחר קס"ח קודם אש"י. וננוסח
ספר נמצא גם הכי רגון קודם מי שעשה נסים. ונאמת אין מקום להכרזת (או לברך) את החדש ביום ר"ח עצמו.
בצ"ע להזכיר ר"ח פלוני ביום פלוני ופלוני והוא עומד כחותו יום עצמו. ע"כ בל"ס כל הענין נחתק לכאן
בשנתו ושייך לשנת שלפני ר"ח:

סדר ראש חדש

בסימן טוב יהא לנו ראש חדש (פלו' יום פלו' יום פלו'). הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות בכל עת ובכל שעה. לנו ולכל עמו ישראל. הקב"ה יחדשהו עלינו ועל כל עמו ישראל בכל מקום שהם. לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשובע. לשמועות טובות ולבשורות טובות. ולגשמים בעתם. ואברו אמן:

ומחזיר ס"ת למקומו ולומר, יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה. ומתחיל אשרי יושבי ביתך. ובא לציון. ואני זאת בריתי. ואתה קדוש. וקרא זה אל זה וכולי סדרה כמנהג חול. ולומר קדיש. ולח"כ עומדין ומתפללין תפלת מוסף:

ה' שפתי וכו' עד האל הקדוש:

ראשי חדשים לעמך נתת וכו', זכרון לכלם יהיו וכו', עולת ראש חדש נעלה עליו, שער עיום וכו', ושירי דוד נשמע בעירך וכו' עד וברית אבות לבנים תזכור. והביאנו ה' אלהינו לציון עירך ברנה ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך וכו', מוספין בהלכתן, מוסף יום ראש החדש וכו' עד ושני תמידין בהלכתן:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה וכו', ולסליחת עון ולכפרת פשע. כי בישראל עמך בחרת מכל האומות. וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה וכו' מידים וכו', עד המברך את עמו ישראל בשלום, אמן:

ור"ח שחל להיות בשבת, ערבית שחרית ומנחה מתפלל ולומר, אלהינו ואלהי צעזודה. ושל שבת אומר רביעית, ואין לריך להזכיר עוד צעזודה. שזיון שאומר רביעית בפני עצמה למה הולך להזכירה עוד. ועוד אם תאמר אפשר להזכיר של שבת צעזודה, אם כן (של שבת) כל ימות השנה יזכיר צעזודה של שבת, אבל שבת צעזודה אינה כל עיקר לא בר"ח ולא בחולו של מועד ולא בימים טובים. ואם לא אמר אלהינו צעזודה, מחזירין אותו בכלן חוץ משל ערבית כמו שאמרנו: ובמוסף מוסיפין שתי תורות, אחת ענינו של יום ואחת של ר"ח, וקורין שבעה, ואחד של ר"ח קורא מן וביום השבת עד סוף ענין שבראשי חדשים, ומפטיר בכזיא כה אמר ה' השמים כסאי עד מדי חדש בחדשו, ור"ח שחל להיות באחד בשבת, מאתמול מפטירין ויאמר לו יונתן מחר חדש:

וזו היא תפלת מוסף. ר"ח שחל להיות בשבת אומר, אבות וגבורות וקדושת השם: אתה יצרת עולמך מקדם. כלית מלאכתך ביום השביעי. בחרת בנו מכל האומות. ורצית בנו מכל הלשונות. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. יום רצון לכפר בעדנו. למען נחלל כעשק ידינו. אבל משחטאנו לפניך ה' אלהינו הרבה עירנו. ושמם מקדשנו. וגלה יקרנו. ונטל כבוד מבית חיינו. ואין אנו יכולין לעשות לפניך את קרבנות חובותינו תמידין בבית בחירתך. בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני הוד שנשתלחה במקדשך.

ובכן

ובב את הוד בא נזכי ושני להב

בר

קוני במן

ואכ

ותרו סמנ חדש חלל

ואי

וכסר ושני כל י ירבע בן ושרק בתש

ט"ו

ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלינו לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, את מוספי שבת וראש חדש הוה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור. וביום השבת וגו' עד על עולת התמיד ונסכה⁷¹. הזכרנו לפניך כוסף שבת נזכיר לפניך מוסף ראש חדש כאמור. ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' וגו' עד ושני תמידין כהלכתן: אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו כו'⁷² עד וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו כו' • וחוטס, בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים: ולומר עבודה והודאה, ושים שלום:

סדר ברכת לבנה

הרואה הלבנה בחידושה אומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם. חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. ששים ושמונים לעשות רצון קניניהם. פועלי אמת שפעולתם אמת. וללבנה אמר שתתחדש עמרת תפארת לעמוסי בטן. שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על כבוד מלכותו. ברוך אתה ה' מחדש חדשים:

ואמר רב אחא בר חינינא ח"ר חסי ח"ר יוחנן עד כמה מצריך (צומנו) על החדש עד שתמלא פגימתו, וכמה ח"ר יעקב עד [שצעה], ובהרדעי אמרי עד שש עשר, ותרווייהו כר' יוחנן סבירא להו, וח"ר אחא בר' חינינא ח"ר חסי ח"ר יוחנן כל המצריך צומנו על החדש כאלו מקבל פני שכינה כתיב הכא החדש הזה לכם ראש חדשים, וכתיב התם זה אלי ואנוהו, תנא דבי ר' ישמעאל אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שצשמים בכל חדש וחדש דייס, ואמר אביי הילכך [נימרינהו] מעומוד. מרינור ומר זוטרא מכתפי להו ומברכי:

סדר תענית

ואלו ימים שמתענין בהם מן התורה⁷³ כל מי שמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב. באחד בניסן מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים הנביאה ונסתלקה הצאר, בששה ועשרים בו מת יהושע בן נון, בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו וששה ארון הברית, בעשרים ושמונה בו מת שמואל הנביא וספדו עליו כל ישראל, בעשרים ותשעה בסיון בטלו [מביא] הקרבנות מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבע, בעשרים וחמש בו נהרג רבן שמעון בן גמליאל, [ונשרף] ר' חנניה בן חדריון וספר תורה עמו, בשצעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות והבקעה העיר ושרף אפסעמוס את התורה והועמד אלס כהיכל, באחד באב מת אהרן הכהן, בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר

⁷¹ עי' הערות בסוף הכי'. ⁷² עי' הערות בסוף הכי'. ⁷³ העור סי' תק"פ מביא כל זה בשם רש"י ועי' שינויים רבים, ועי' כנ"י שמתוך הלשון, מן התורה.

ביתר ונחרשה העיר, בשמונה עשר בו כבה נר מערבי בימי אהו. בשבעה באלול
 מתו מוליאי דבת הארץ במגפה, בשלשה בתשרי נהרג גדליה בן אחיקם והיהודים
 אשר היו עמו במלפא, ובחמשה בו מתו עשרים אנשים מישראל ונחשב ר' עקיבא
 בבית הסדר ונת, בשבעה בו נגזר על אבותינו שימותו בחרב ברעב ובדבר, בעשרה
 בו מתו עושי העגל, בששה במרחשון עורו עיני לדקיהו ושחטו בניו לעיניו,
 בשמונה בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך מפי ירמיהו, בשמונה
 בעבת נכתבה התורה בימי תלמי המלך יוכית והחשך בא לעולם שלשה ימים,
 בתשעה בו לא כתבו על מה הוא, בעשרה בו סמך מלך בבל על ירושלים להחריבה,
 בחמשה בשבט מתו הלדיקים שהיו בימי יהושע בן נון, בעשרים ושלשה נחבלו כל
 שבטי ישראל על שבט בנימין על פלגש בגבעה ועל פסל מוכה, בשבעה באדר מת
 משה רבינו, בתשעה בו גזרו על שנחלקו בית שמאי ובית הלל זה על זה, אלו
 ימי התענית שקבלו מן התורה, ועוד גזרו רבותינו שיהיו מתענין בשני ובחמישי
 מפני שלשה דברים, על חרבן הבית, ועל התורה שנשרפה, ועל חרפת השם, לעתיד
 לבא עתיד הקב"ה להפכם לששון ולשמחה שנא' והפכתי אצלם לששון :

א"ר (תענית ד' י"א ע"ב) זעירא אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית אפילו אכל
 ושחה כל הלילה למחר מתפלל תפלה של תענית, לן בתעניתו למחר אין מתפלל
 תפלת תענית, ר' עקיבא איקלע לניווה צעו מנייה מתענין לשעות או אין מתענין,
 קנקים של נכרים אסורין או מותרין, ובמה שמש משה כל שבעת ימים, לא היו
 בידיה אחא שאיל צבי מדרשא, א"ל מתענין לשעות, קנקים של נכרים לאחר שנים
 עשר חדש מותרים, ובמה שמש משה כל שבעת ימי המלוואים בחלוק לבן, רב כהנא אמר
 בחלוק לבן שאין בו אימורא, ת"ר (שם ד' י"ב ע"א) עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד
 השחר דברי [רבי], ר' אלעזר בר' שמעון אומר עד קריאת הגבר, אמר רבה לא שאנו
 אלא שלא גמר אבל גמר אינו אוכל. איחבי' רבא גמר ועמוד אוכל, התם שלא סלק
 ואיכא דאמר אמר רבא לא שאנו אלא שלא (סלק) [ישן] אבל ישן אינו אוכל,
 איתיביה אביי ישן ועמוד הרי זה אוכל, התם במתנמוס, היכי דמי מתנמוס
 אמר רב אשי ניס ולא ניס תיר ולא תיר, כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי
 סברא, וכי מדכרו ליה מדכר, אמר רב יהודה א"ר לוח אדם תעניתו ופורע,
 כי אמרי קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר, נדר מי לא משלם
 ואזיל למחר או ליום אחרא, רב יהושע ברי' דרב אידי איקלע לבי רב אשי אמרו
 ליה לטעום נר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא, ולוזפיה נר וליפרע ולא סבר לה
 נר להא דאמר רב יהודה [א"ר] לוח אדם תעניתו ופורע, א"ל תענית חלוס הוא,
 דאמר רבה בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלוס כאש
 בנעורת, אמר רב חסדא ובו ציוס, אמר רב יוסף ואפילו בשבת. (ברכות י"ד
 א') צעא מנייה אשייאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי שרוי בתענית מהו שיטעום,
 אכילה קביל עליה והא ליכא או דילמא הכאה קביל עליה והא קא מתהני, א"ל
 טועם ואין בקך כלום, תניא נמי הכי מטעמת אינה לריכה ברכה, שרוי בתענית טועם
 ואין בקך כלום, ועד כמה ר' אמי ור' אשי טעימו עד רביעתא : (תענית י"ג :) אדבריה
 רב יהודה לר' יוחנן ברביה ודריש יחיד שקבל עליו תענית מתפלל של תענית, וסיכא
 אומרם

אומרה בין גואל לרופא חולים, מתקיף ליה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה
 לעמו, אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה, ואי אישתלי ולא חידכר אומרה קמי
 יהיו לראון. א"ר אלעזר גדולה תענית יותר מן הלדקה שזה בגופו וזה בממונו,
 (שם ט"ז) ת"ר אדם שיש בידו עבירה ומתודה עליה ואינו חוזר בה למה הוא
 דומה, למי שתופס שרץ שאפילו עבד בכל מימות שבעולם לא עלתה לו
 טבילה, זרקו מידו עלתה לו טבילה שנא' ומודה ועוזב ירוחם. ואומר נשא
 לבבו אל כפים אל אל בשמים, (ואם * לאו למה הוא דומה היתה לי נחלתי
 כאריה ביער וגו', אמר רב זוטרא בר עובדיה אמר רב ואמרי לה א"ר אחא א"ר
 אליעזר זה שליח לצור שאינו הגון). (שם כ"ה ע"ב) ת"ר מעשה בר' אליעזר
 שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע רמות ולא נענה, ירד אחריו ר' עקיבא
 ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו רחם
 עלינו, ונענה, יתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא זה מעביר על
 מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו:

ובשמעבירין לפני התיבה מעבירים אדם הגון הראוי להתפלל ולהתענות, מדתן
 גבי תענית של בצורת, עמדו בחפלה מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל,
 מי שיש לו [בנים] וביתו ריקס, כדי שיהא לבו שלם בחפלה, ות"ר אעפ"י שיש שם זקן
 וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל, ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו, יש לו
 יגיעה בשדה, וביתו ריקס (מעבירה), ופרקו נאה, שפל ברך ומרוצה לעם, ויש לו
 נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה במדרש
 בתלמוד בהלכות ובהגדות, ובקי בכל הברכות כן, ואמרינן מטפל ואין לו היינו
 ביתו ריקס, ומשנינן אמר רב חסדא זה שביטו ריקס מעבירה, ותו אמרינן
 ופרקו נאה מאי פרקו נאה, שלא ילא עליו שם רע בילדותו. (שנא') היתה לי נחלתי
 כאריה ביער, אמר מר זוטרא בר עובדיה ואמרי לה א"ר אלעזר זה שליח לצור
 היורד לפני התיבה שאינו הגון:

ושאילו מקמי מתיבא שליח לצור שמרננין עליו בדברים רעים מהו להוליאו ולהכניס
 אחר תחתיו, ואתיבו הכי, דבר זה לריך שאלה צודחי הדין נותן להכניס
 אחר, מי שמרנה בין ישראל לאביהן שבשמים הלא לריך להיות לדיק וישר ונקי
 בגופו מכל דופי, אם אינו כך כבר אמרו חכמים בגמרא היתה לי נחלתי כאריה
 ביער כו' עד שאינו הגון. זאת בשליח לצור היורד לפני התיבה סתם אפילו
 בחול אפילו בלא יום תענית כל שכן בראש השנה וביום הכפורים, וביום תענית
 ובכל יום שלריך להרבות ברחמים [פשיעא] שלריך השליח לצור להיות כמו ששמענו,
 ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו וכו' עד שלא ילא עליו שם רע בילדותו, השתא
 כל כך אנו לריכין אפילו מילדותו מרננין עליו, עכשיו לא כל שכן שמסקין אותו.
 ובשביל שליח לצור סומא, שדרו כשר הוא ואין מסלקין אותו בזמן שמעשיו מתוקנין:

ולומר סליחות כך ראוי כשמגיע שליח לצור בחגון ומרבה לסלוח אינו חותם אלא
 מתחיל בסליחות. ובהתחלת סליחות הרבה מנהגות, יש שמתחילין,
 לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך. ויש שמתחילין, אתאנו על שמך. ויש שמתחילין
 (* סגרתיו עד שאינו הגון, כי אין כאן מקומו ונעשות נחתק לנאן.)

[ביד מהורים, וזדים] ביד עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן בהיום הזה, ואחר כן באו בניך לדביר ביתך, ופגו את היכלך ומהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמונה ימים בהלל ובהודאה לשמך, ובשם שעשית [עמדם] גם כן עשה עמנו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת וגודה לשמך הגדול סלה: ועל כלם יתברך. וכל החיים כו'. שים שלום וכו':

וקורין את ההלל, ומברכין.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור את ההלל: וגומדין אותו, דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחנן שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל, אלו הן שמונת ימי החג, שני ימים טובים יום ראשון של פסח ויום אחד של עצרת, ושמונת ימי חנוכה, וצגולה עשרים ואחד יום, תשעת ימי החג, שמונת ימי חנוכה, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת. וכך אמר שר שלום גאון המתפלל ביחיד באלו עשרים ואחד יום שהיחיד גומר בהן את ההלל חייב לברך ולגמור בהם את ההלל, ולקרוא את כלו ולחמסם אחריו, וכך מנהג בשתי ישיבות:

ומוציאין ס"ת וקורין בנשיאים, ביום הראשון של חנוכה קורין שלשה גברי, ויהי ביום כלות משה עד ויהי המקריב, יום שני ביום השני וביום השלישי, יום שלישי ביום השלישי וביום הרביעי, יום רביעי ביום הרביעי וביום החמישי, יום חמישי ביום החמישי וביום הששי, יום הששי ביום הששי וביום השביעי, יום שביעי ביום השביעי וביום השמיני, יום שמיני ביום השמיני עד וידבר אליו, ובחנוכה אין מדלגין ואין מדלגין אלא בפרי החג. וראש חדש [טבת] שחל להיות בחול, מוציאין שתי תורות* וקורין שלשה בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה, ואם חל להיות ר"ח טבת בשבת, מוציאין ג' תורות, וקורין באחד בעינו של יום, ואחד בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה, ומפטירין בזכריה רבי ושמוני בת ליון עד חן חן לה. ואם נזדמנות שתי שבתות בחנוכה, מוציאין שני ס"ת בכל שבת, אחת של פרשה ואחת של חנוכה, ובשבת ראשונה מפטיר ברני, ובשבת שניה מפטיר במלכים ויעש חירם את היעים, ומזכירין של חנוכה במוספין בין בשבת בין בר"ח, מה טעם יום שנתחייב בארבע תפלות:

וצריך להזכיר על הנסים בצרכת המזון, דר' יצחק כפחא חיקלע לבי ריש גלותא סבר לאדכורי בצונה ירושלים, א"ל רב ששת כתפלה מה תפלה בהודאה אף בצרכת המזון בהודאה:

והמדליק נר חנוכה חייב לברך, דא"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה לריך לברך, ור' ירמיה דידיה אמר הוואה נר חנוכה לריך לברך, מאי מברך, רב יהודה אומר המדליק ביום ראשון מברך שלש, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, ושעשה נסים, ושהחיינו, והוואה מברך אחת, שעשה נסים. וסיכן לנו רב אחא אמר מלא תסור, רב

(* ע' הערות בסוף הכו'. * א"ל רב ששת כתפלה מה תפלה בהודאה כחמין * * * * *)

נחמן בר יצחק אמר משאל אביך ויגדך, מלות נר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ומאי נפקא מינה, מי שלא הדליק משתשקע החמה מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, ות"ר מלות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ז"ש אומרים ביום ראשון מדליק שמנה, מיכאן ואילך פותח והולך, וב"ה אומרים ביום ראשון מדליק אחת, מיכאן ואילך מוסיף והולך, והלכה כבית הלל, ונר חנוכה מלוא להניח על פתח ביתו מבחוץ בעפח הסמוך לפתח בלד שמאל, כדי שיהא בהכנסתו הנר משמאל והמזוזה מימין כדי שיכנס בין שתי מלות, ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ואסור להשתמש בצאתו נר, אבל מכסהו בכלי בכדי שיתראה מעט שיכירו כי נר חנוכה [הוא], ואם נשבה הרוח או פחד מפני הליסטיין מניחו על שולחנו ודי לו, ואם כבתה מותר להדליקה עד כמה פעמים עד שיכלה אותו שמן אשר שם בו בדבר מלוא ולא יגיה הכר יותר. ובע"ש מדליק נר חנוכה תחלה ואח"כ של שבת, שאם מדליק של שבת תחלה אסור להדליק נר של חנוכה שכבר קבל עליו [שבת]. ושמונה ימי חנוכה מותרים במלאכה*. דא"ר יהושע בן לוי נסים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו נס. ובשמונה ימי חנוכה מותרו' בעשיית מלאכה:

סדר פורים

פורים מתפלל שמונה עשרה, ובהודאה מזכיר.

על הנסים על הגבורות ועל התשועות על המלחמות ועל הפרות ועל הפורקן שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:]

בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע ובקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבו, ואתה ברחמיך הרבים הפרת עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבבת לו גמולו בראשו, ותלו אותו ואת בניו על העץ, בשם שעשית עמהם פלא ונסים כן עשה עמנו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת ונודה לשמך הגדול סלה. ועל כלם. וכל החיים:

וחייב אדם לקרוא את המגלה ביום ארבעה עשר ביום ובלילה, דאמר ריב"ל חייב אדם לקרוא המגלה בלילה ולשמועה ביום שנא' אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי, וא"ר יהושע בן לוי נסים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו נס, הקורא את המגילה שאינה משורטט' אין אדם יולא בה ידי חובתו. הקורא את המגלה עומד ויושב, קראה אחד קראה שנים ילאו, מקום שנהגו לברך יברך ושלח לברך לא יברך, אמר רביי לא שאלו אלא לאחריה אבל לפניו מלוא לברך, דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המלות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן, מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא, דכתיב ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. לפניו מברך מנ"ח סימן. בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה. וברכת שעשה נסים לאבותינו, וברכת שהחיינו: ולאחריה מברך במקום שנהגו, ברוך אתה ה' ה', הנפרע מלעמו ישראל מכל אויביהם האל המושיע:

וכי

(* ע' טענות בסוף ספי')

וד
וד
בי
ט
וד
וכ
כי
בי
די
א
א
ג
ק
ט
די
שי
י
ק
בי
ק
י
כ
א
ול
י
וד
ש
ח
מ
כ
ול
ת